

Kas dabar pamena, kad Armėnija po karo Kalnų Karabache buvo vadinama Kaukazo Izraeliu?	p. 2
Galimybė tapti operos ir baleto teatro artistu yra vienoda visiems, bet ne visi jais gali tapti	p. 3
Tenka nuolat išgalvoti reakcijas į knygas, kurios apžvalgininkui nekelia jokių jausmų	p. 5

Minimos

AIVARS EIPURS

Dabar sėdžiu kryžkelėse ir užrašau sugrįžtančių žmonių pasakojimus. Jie vis labiau įtikina mane neiti nė vienu iš šių kelių. Jau daug kelių išvaikščiojau ir buvau visiškai patenkintas. Nors šį bei tą dar galėčiau sužinoti apie save, bet šįkart aš jau nebesužinosiu.

Negalėdamas sulaukti pasikeitusio pasaulio, vieną dieną nusprendžiau pats jį pakeisti. Štai ką aš padariau: paėmiau visas savo garso kasetes ir tenai, kur buvo parašyta *Side B*, parkeriu ištaisau į A, kuri atrodė kur kas didesnė už kairėje esančią A. „Jokios B nėra, – ištariau pats sau. – Amžinoji A.“ Greitai pasirodė CD su amžinąja A.

Sapne regėjau Majevskį, rašantį eilėraštį – tarsi procesą, vykstantį jo galvoje. Eilučių formavimą ir tikslų, savitą, tik Margeriu būdingą žodžio paiešką, tarsi iš niekur, iš pauzės kaip iš miglos išplaukiančius nenuspėjamus žodžius. Ir šiuose žodžiuose, esančiuose eilučių galuose arba eilėraščio pabaigoje, aš pajutau šio poeto tragizmą, skvarbų ir skausmingą.

Įkvėpimą turi ir tie, kurie neturi talento, užtat jie stropūs susirašinėti fiziškai. Jie tarsi akliai atkakliai tempia savo kūrinis literatūros konsultantui, tikėdamiesi, kad šis vieną dieną patvirtins teigiamą rezultatą.

Nejau rašytojas gali būti normalus? Mediciniškai – taip, bet šnekamosios kalbos požiūriu – na, negali būti! Gali tik daugiau ar mažiau nevalingai arba sąmoningai apsimesti normalus, kad kiti nieko nenujaustų.

Esu originalaus išnykimo proceso liudininkas. Kalba būtų apie informaciją knygos pradžioje arba pabaigoje, prie jos buvau labai pripratęs. Pirmiausia dingio nuoroda apie knygos tiražą, arba egzempliorių skaičių. Tai mane erzino, nes anksčiau, kai pamatydavau, kad knygos tiražas mažas, mane paskatindavo pirkti tą knygą. Atrodė, kad tapau brangenybių ir retenybių šeimininku, bet taip buvo iš tiesų. Vėliau dingio nuoroda, kas vertė knygą ir iš kurios kalbos, iš originalo ar iš tarpinės kalbos, dažniausiai tai būdavo vertalai. Normaliose leidyklose vertėjo vardas nedingo. Užtat dingio leidybos metai, kas mane vėl suglumino. Leidėjai pasakojo, kad skaitytojais neperka praėjusiais metais išleistų knygų. Gali pradingti ir autorius pavardė, nes „svarbiausia yra tekstas“. Kaip čia dabar pasakius, tai „pasakojimas ne apie“ tiražą, leidybos metus arba autorių.

Popietė. Kai su Pėteriu Brūveriu išėjome iš kavinės Dubultuose, prie mūsų prikibo už mus jaunesnė ne pirmo apsvaigimo moteris ir ėmė tvirtinti vakar mane mačiusi televizijoje. Tiesa, mane galėjo atpažinti iš kepuraitės. Kadangi televizijos laidoje kalbėjau apie gydymąsi nuo alkoholizmo, ta proga moteris paprašė iš Brūverio penkiasdešimties santimų ir pasidomėjo, ar jis irgi gydytojas. Aš sakau, kad ir aš nesu gydytojas, tad tauškiu, kad Latvijoje dar du vyrai nešioja panašias kepuraites.

– Vadinasi, jūs nesate tas? – tarė ji nusivylusi.

Mane užvaldė gailestis, tad mostelėjau ranka:

– Esu jau, esu.

Maris Bėrzinis *à la* Gūtenmorgenas ką tik buvo priimtas į Rašytojų sąjungą. Pasiimti nario bilieto jis atėjo pėsčiomis. Kelią nuo Atgazenės stotelės iki Kuršų gatvės nužingsniavo per valandą ir dvidešimt minučių, tai tiesiog fenomenalus rezultatas. Maris jautėsi pavargęs. Bet kai pravėrė Rašytojų

Aivaras Eipuras (g. 1956) – latvių poetas (žinomas kaip Eduardas Aivaras, dešimties poezijos rinkinių autorius), eseistas, prozininkas. Propaguoja mažosios prozos formą – minimas. Išleido tris „Minimų“ knygas: „Minimos, arba Tame pačiame kambaryje su Antonu Vėbernu“ (*Minimas jeb Vienā istabā ar Antonu Vēbernu*, 2008), „Minimos, arba Žemės drebėjimas bātē“ (*Minimas jeb Zemestrīce zābakā*, 2013) ir dvikalbē „Latvija, šiaip ar taip“ (*Latvija – tik un tā / It's Latvia – Anyway*, 2020).

„Minimos yra buitiskas, jas valdo ne mintys, o įvykiai ir vaizduotė“, – tvirtina autorius.

Valdis Kalnroze. Jūra. 1970

sąjungos duris ir žvilgtelėjo į savo batus, jie netikėtai sužvilgėjo tarsi ką tik blizginti, ir jo veidą nušvietė šypsena.

Kad pasisekė apriboti rūkymą viešose vietose, man tai buvo vienas didžiausių pastarojo meto netikėtumų. Tiesa, yra kelios savotiškos. Pavyzdžiui, daugelis nusistatę prieš rūkymą scenoje. Išmintinga būtų kai kurių spektaklių afišose parašyti: „Per spektaklį rūkoma“, tada nerūkantys žiūrovai galėtų nusipirkti bilietą toliau nuo scenos. Galimi kiti atvejai. Ko gero, kažkas būtų apsaugotas, jeigu, pavyzdžiui, Gunčio Berelio romano metrikeje šalia padėkos Kultūros kapitalo fondui būtų parašyta: „Autorius, rašydamas romaną, rūkė.“

Maris Bėrzinis (dabar jį vadina Gūtenabendu) man pasakojo, kad jo seneliui patikusi ir Aspazijos poezija, ir pati Aspazija, tuomet gyvenusi netoliese su Rainiu. Tačiau kartą nutikęs kurioziškas įvykis. Mario senelis išvydo, kaip Aspazija tramvajuje išsitraukia agurką ir suvalgo. Nesvarbu, šviežią ar raugintą, bet senelis perstojo visiems laikams skaitęs Aspazijos poeziją. Po kelių dienų važiauvau irgi tramvajumi į visuotinį rašytojų susirinkimą. Prisiminęs šį pasakojimą, išsitraukiau iš kuprinės dideles žirkles ir ėmiau karpyti pirštų nagus, tikėdamasis sumažinti savo skaitytojų skaičių. Regis, nė vienas apie tai nesužinojo.

Man patinka, kaip kai kurių sporto šakų žaidėjai, pavyzdžiui, futbolo arba ledo ritulio, po įvarčio reiškia savo entuziazmą. Krepšiniui tai visiškai nepriimtina, nes į krepšį įmetama pernelyg dažnai – nebent po lemiamą tašką. O štai poezijoje geri ir iškilūs eilėraščiai yra retenybė, todėl ėmiau maštyti apie savo pasiūlymą. Jis geriausiai atsiskleistų viešuosiuose poezijos skaitymuose, kai dalyvauja įvairūs poetai, bet geriausia per Poezijos dienas. Na, būtų taip. Jeigu kuriam poetui pasiseka perskaityti puikų eilėraštį, tada kiti

poetai iškart būriu puola jo apkabinti arba, padedami kelių žiūrovų, laimingai pamėto į orą. Juo talentingesnis poetas, tuo dažniau jis tai pajauš. Ir kūriniai būtų kitokie. Pavyzdžiui, „Kultūros dienoje“ galėtume perskaityti tokį tekstą: „Raupą ir Vėrdinį mėtė į orą po keturis kartus, o Bėrzių Uldį po antro eilėraščio apkabino įkaitusių merginų būrys iš Kultūros akademijos ir jis nebegalėjo toliau skaityti, bučiavo bučiavo visos paeilui.“

Pastaruoju metu teiraujosi rūkalių, kaip jie supranta kalbą. Juk ant pakelių bauginantys užrašai: „Rūkantieji miršta anksti“, „Rūkymas sukelia mirtiną ligą – plaučių vėžį“ ir pan. Nejau kalba nieko nebereiškia? Gal tai, kas parašyta, yra melas? Gal už tai užrašų proto bokštus būtų galima paduoti į teismą dėl jaukios savijautos sutrikdymo. Jeigu tai ne melas, kodėl žmonės dėl sielos ramybės cigarečių nesudeda į papirosinę?

Apie tai ir paklausiau dviejų rašytojų, kurios pasimėgudamos traukė dūmą. Viena jų atsakė, kad pasirinko pakelį su užrašu „Rūkantieji miršta jauni“, nes tai jai nebeaktualu. Svarstau, o ką atsakys kita, dar jauna. Jokia naujiena – priklausomi žmonės pasiteisina nuovokiai. Ji nenuraudama atsakė dalykiškai:

– Aš perku tuos pakelius, ant kurių užrašyta „Rūkymas prastina spermatozoidų kokybę“.

Aš neturėjau ką pridurti. Bent kalbos požiūriu.

Pridėtinės vertės mokestis knygoms vienu metu buvo toks didelis, kad ėmiau baimintis, ar leidėjai dar leis mano knygas. Tačiau dabar sumąščiau, kaip apsidrausti nuo tokios perspektyvos. Zoologijos sode prisistatysiu papūgų latvių kalbos ir literatūros mokytoju arba bent papūga ir išmokysiu ją savo eilėraščių. Kadangi papūgos gyvena per šimtą metų, tikėtina, kad jos ne visą laiką liks zoologijos sode. Jos apsigyvens ir kitose buveinėse. Pavyzdžiui, laive. Pomirtinė šlovė garantuota. Papūga retsykiais pravers snapą ir pradės: „Eduardas Aivaras. Eilėraščiai...“

O, tas nutikimas su mano ausimi! Viena ausimi. Tada man buvo apie trisdešimt. Kai du sugėrovai išėjo į parduotuvę nupirkti pigaus stipraus vyno bambalio, aš po ką tik išgerto bambalio atsijungiau. Tam vienam, kuris liko bute kartu su manimi, irgi stogas buvo nuvažiavęs. Sugrįžę sugėrovai išvydo siaubingą vaizdą: vaikinas su didžiuliu virtuviniu peiliu brūžino mano ausį. „Ką tu darai?“ – sušuko vienas sugėrovas. Tą akimirką kaltininkas sviedė peilį į kampą, ir jo kūnas ėmė trūkti. Mano sąmonės praradimas buvo gana gilus, tačiau tada aš pabudau, ir visi keturi vėl gėrėme toliau. Mano laimė, kad jis apsiriko ir ausį pjovė bukąja geležtės puse. Visa tai įvyko labai greitai, gerai, kad vaikinai sugrįžo laiku. Visos kitos minėtos žmogaus išdaigos vėlesniais metais patvirtino, kad jis tuomet nejuokavo. Vėliau mūsų santykiai tapo protingesni.

Ne vienas teiravosi manęs dėl mano slapyvardžio. Nutiko toks kritinis atvejis. 1985 m. lapkritį buvo švenčiamas rusų poeto Velimiro Chlebnikovo šimtmetis, ir aš laikraščiu „Padomju Jaunatne“ parašiau apžvalgą „Žemės rutulio valgytojas iš Astrachanės“. Buvau susigalvojęs slapyvardį Eduardas Aivaras. Maniau taip pasirašinėti ne tik poeziją. Tada Aigaras Jirgenas, kuris buvo atsakingas už rašinį, man pasakė, kad paskambinčiau vyriausiajai redaktorei Monikai Zylei, kuri nesutinkanti dėl tokio slapyvardžio vartojimo. Kai paskambinau, Monika Zylė pasakė: „Eduardas Aivaras gali būti ir mėsos kapotojas parduotuvėje! Pasirašykite aiškiai ir tiesiai: „Aivaras Eipuras, Rainio literatūros ir meno muziejaus mokslinis bendradarbis.“

Globalizacija ir grafitas

Prieš trejetą dešimtmečių filosofai, politologai ir kultūros istorikai, išskyrus nedideles išimtis, rašė apie globalizaciją kaip apie visuotinai plintantį reiškinį, kuris nušalina priemonių ir ambicijų nebeturinčias nacionalines valstybes nuo jų įprastinių funkcijų ir šioms lieka administruoti reikalus globalių korporacijų ar kitų globalių jėgų naudai. Pasaulis tada buvo kitoks. Kas dabar pamena, kad po sėkmingo karo Kalnų Karabache Armėnija buvo vadinama Kaukazo Izraeliu? 1996 metais kairysis vokiečių sociologas Clausas Offė globalizaciją apibūdino kaip „stabdžių atleidimo“ modelį – dereguliaciją, liberalizaciją, sandorių lankstumą finansų ir darbo jėgos rinkose, suvaržymų lengvinimą ir vyriausybę galių mažėjimą (Claus Offe, *Modernity and the State: East, West*, Cambridge: Polity Press, 1996, p. 36–37). Lietuvoje išpopuliarintas lenkų sociologas Zygmuntas Baumanas 2000 metais rašė, kad dėl neriboto ir nesustabdomo laisvosios prekybos taisyklių plitimo, dėl laisvo kapitalo ir finansų judėjimo vyksta ekonomikos atskyrimas nuo politikos, o politika nebegali reguliuoti ekonomikos ir į ją kištis (Zygmunt Bauman, *Globalizacija: pasekmės žmogui*, iš anglų kalbos vertė Vytautas Rubavičius, Vilnius: Apostrofa, 2007, p. 104–107).

Bet atrodo, kad tokio pobūdžio samprotavimai jau atgyvena – valstybės užsidaro ir pradeda kietai kontroliuoti prekybą ir žaliavų srautus, kurie dėl karo Ukrainoje ir sankcijų Rusijai nukrypo nuo įprastų kelių. Karas Ukrainoje sustabdė tą visuotinai išgarbintą finansų, prekių ir paslaugų, žaliavų ir kitų resursų judėjimą. Globalus dujų ar naftos pumpavimas iš Rusijos į Europą nebeegzistuoja, žaliavos iš rytų per Lietuvą nebekeliauja, buvę globalios rinkos dalyviai – Rusijos oligarchai krenta pro dangoraizžių langus, globali valiuta – JAV doleris patiria spaudimą iš naujai besiformuojančių autoritarinių valstybių bloko, o apie tokį reiškinį kaip *globalios* demokratinės vertybės nebeverta nė

kalbėti, nes tokių vertybių nėra ir nebuvo. Išvalgiajam Samueliui P. Huntingtonui dar XX amžiaus pabaigoje atrodė, kad civilizacija užleidžia vietą barbarizmui ir ateina globalūs tamsieji amžiai, kurie tikriausiai apims visą žmoniją.

Nors neseniai įvyko Kinijos ir JAV lyderių susitikimas, santykiai tarp šių ekonominių gigantų tebelieka įtempti ir gali atsilipti *globaliu*, jeigu taip galima pasakyti, mastu. Kad nebūčiau apkaltintas tuščiažodžiu, pasiremsiu keletu faktų. Viename „Financial Times Weekend“ numerio pasirodė keletas žinučių apie Kiniją. Kinijos cenzoriai išėmė iš prekybos 2016 metais išleistą knygą apie paskutinį Mingų dinastijos imperatorių Čongdžoną, kuris vykdė aukštų imperijos valdininkų valymus bei įvairiais sveiku protu nesuvokiamais veiksmais nualino imperiją ir galų gale pasikorė šalia Uždraustojo miesto ant medžio šakos apsupty sukilusių valstiečių. Kuo žiauresnės buvo imperatoriaus priemonės, tuo greičiau byrėjo imperija. Matyt, tokių analogijų kinų valdžia girdėti nenori. Cenzūra yra įprasta praktika Kinijoje. Mikės Pūkuotuko – meškiuko, kurį sukūrė britų rašytojas Alanas Alexanderis Milne'as, – paieška per Kinijos kontroliuojamą internetą buvo užblokuota, kai kažkas Kinijos lyderį Xi Jinpingą palygino su Pūkuotuku.

Tačiau įdomesnė pasirodė informacija, kad JAV smarkiai apribojo Amerikos kompanijos „Nvidia“ mikrochemų, kurios yra gaminamos Taivano puslaidininkių tyrimų ir gamybos įmonėje ir Pietų Korėjos „Samsung“ gamyklose, tiekimą Kinijai. Kinija šias mikrochemas naudoja ne tik elektronikos pramonėje, bet ir kurdama nuosavą dirbtinį intelektą. Kalifornijoje įsikūrusios kompanijos „Nvidia“ procesorių siuntimas į Kiniją taip pat buvo pristabdytas. Šios kompanijos gaminamos V100 mikrochemos yra naudojamos treniruoti dirbtinį intelektą „OpenAI“ ir „ChatGPT“, o Kinija kol kas neturi alternatyvų tokiam sudėtingam pro-

duktui pakeisti. Kinijos valstybės įkurtoje įmonėje SMIC gaminamos mikrochemos yra technologiškai atsilikusios keletą kartų, tad be Amerikos technologijų kinams vystyti dirbtinį intelektą būtų brangiau ir gerokai užtruktu. Ką gi – atrodo, Amerika vadovaujasi Huntingtono pasiūlytomis globalios Vakarų civilizacijos išsaugojimo priemonėmis, tarp kurių – karinės galios plėtos apribojimas islamo ir kinų valstybėse ir Vakarų pirmavimo technologijų ir karo srityse išlaikymas. Huntingtonas, beje, pasiūlė ir tokią priemonę kaip Rusijos pripažinimas pagrindine stačiatikių civilizacijos valstybe, turinčia didžiausią galią regione ir teisėtus interesus dėl šiaurinių sienų saugumo (Samuel P. Huntington, *Civilizacijų susidūrimas ir pasaulio pertvarka*, iš anglų kalbos vertė Ala Barkar, Vilnius: Metodika, 2011, p. 293), bet mūsų laikais apie tai nepatogu kalbėti garsiai.

O dėl mikrochemų atėjo ir atsakymas: remdamasi valstybės saugumu Kinija pradėjo grafito – mineralo, naudojamo elektronikoje ir elektromobilių baterijų gamyboje, – eksporto kontrolę. Kinija yra kelių dešimčių ypač svarbių žaliavų tiekėja pasauliniu mastu. Grafitas reikalingas didelės savitosios energijos baterijoms gaminti, gali būti išgaunamas kasant arba dirbtinio sintezavimo būdu. Kinija yra didžiausia natūralaus grafito kasėja pasaulyje, taip pat praėjusiais metais pagamino apie 70 procentų pasaulio sintetinio grafito. Vasarą Kinija įvedė panašius apribojimus dviejų metalų, naudojamų elektriniuose varikliuose, mikrochemose ir karinėje pramonėje, – galio ir germanio – eksportui. Ar šie Kinijos žingsniai atitinka Pasaulio prekybos organizacijos ir kitus tarptautinius susitarimus dėl laisvosios prekybos taisyklių, tebevyksta ginčai. Tad kaip su tuo globaliu pasauliu?

– VYGANTAS VAREIKIS –

Ar paveldas tampa prabangos preke

Kas bendro tarp skulptūros, vaizduojančios senovės graikų pergalės deivę, ir serialo „Emilija Paryžiuje“?

Šį rudenį Luvro muziejus ir prancūzų kosmetikos prekių ženklas „Lancôme“ pristatė reklamą, kurioje garsios aktorės ir modeliai pasirodo kartu su Luvro „žvaigždėmis“. Amerikiečių aktorės Zendaya ir Amanda Seyfried, iš Malio kilusi prancūzų dainininkė Aya Nakamura ir kinų modelis He Cong atsidūrė greta Luvro muziejuje saugomų antikinių skulptūrų, vaizduojančių senovės graikų deives. Muziejaus atstovai teigia, kad šis projektas atskleidžia kultūrų ir civilizacijų dialogą, kuris leidžia pamatyti, kaip grožio kanonai keičiasi ir yra interpretuojami šiandieninėje popkultūroje. Luvro muziejuje nufilmuotame klipse Zendaya suknelės audiniu pridengia vieną Samotrakės Nikės skulptūros sparną – lyg pati įkūnytų pergalės deivę.

Reklamoje pasirodė ir prancūzų aktorė Philippine Leroy-Beaulieu, vaidinanti seriale „Emilija Paryžiuje“. Atsakydama į klausimą, ką pasirinktu, jeigu reikėtų įkūnyti vieną iš „Lancôme“ naudotų antikinių grožio etalonų, aktorė renkasi Samotrakės Nikės skulptūrą, kuri galėtų įkvėpti šiuolaikinę moterį padėti kitoms jaunoms merginoms tapti laisvoms ir nepriklausomoms. Skulptūros grožis, rafinuotumas ir jėga iliustruoja moters pasitikėjimą savimi. Aišku, kalbama ir apie tai, koks galėtų būti Samotrakės saloje rastos skulptūros makiažas, o kas nenorėtų pasidažyti auksinės spalvos akių šešėliais, kurie verti pačios pergalės deivės?

Lankomiausias pasaulyje muziejus nepraleidžia progos priartinti klasikinių menų prie populiariosios kultūros: 2018 m. Beyoncé ir Jay-Z dainos „Aphishit“ vaizdo klipas buvo nufilmuotas Luvre. Dainininkų pora pozavo prie visiems gerai žinomų muziejuje eksponuojamų šedevrų: minėtiosios Samotrakės Nikės, Milo Veneros ar „Monos Lizos“. Pasirodžius klipui, muziejaus lankytojams buvo parengtas vizito maršrutas, kurio metu buvo galima aplankyti vaizdo klipse matomus meno šedevrus. Įdomu, ar lankytojai skuba pamatyti „Moną Lizą“ dėl to, kad prie jos stovėjo Beyoncé?

Luvras nėra vienintelė kultūros institucija, bendradarbiaujanti su prabangos prekių ženklais, kurie įvairiais būdais ieško originalumo ir matomumo. Mados namai „Celine“ neseniai pristatė naujos kolekcijos reklamą, nufilmuotą Prancūzijos nacionalinėje bibliotekoje, o ant rekonstruojamo Paryžiaus operos

fasado galima pamatyti kitų garsių mados namų reklamos plakata. Šios vietos yra unikalios, nes suteikia matomumo ir tam tikro prestižo: naudodami paveldo paminklus reklamai, šio paveldo dalimi tampa patys mados namai, o kartu ir reklamuojamos prabangos prekės. Prancūzijoje leidžiama reklamai naudoti paveldo paminklus pagal 2007 m. priimtą įstatymą, jeigu už reklamą gauti pinigai skiriami restauravimui. Šiandien sumažėjus paveldui ir kultūrai skiriamoms lėšoms valstybė negali konkuruoti su privačių mados namų mecenatais, tad ar reikėtų smerkti paveldo administratorius, sutinkančius bendradarbiauti ir „paskolinti“ erdves reklamai, kai gauti pinigai padeda vykdyti brangius restauravimo darbus?

Prabangos prekių industrijos investicijos, skirtos paveldo išsaugojimui ir rekonstrukcijos darbams, suteikia tam tikrą privilegiją. 2007 m. mados namų „Dior“ kolekcija buvo pristatyta Versalio rūmuose, kuriuose renginiai organizuojami tik išskirtinėmis progomis, kaip neseniai vykusio Anglijos karaliaus Karolio III apsilankymo metu. Italijoje privatūs fondai taip pat gelbsti, bandant išsaugoti paveldą, pavyzdžiui, mados namams „Fendi“ finansavus Trevio fontano restauravimo darbus, 2016 m. prie fontano buvo pristatyta kolekcija ir paskelbta, kad mados namai skirs du su puse milijono eurų Veneros šventyklos restauravimo darbams Romoje. Tokio mecenato dėka 2019 m. vasaros kolekcija buvo pristatyta šalia Veneros šventyklos, Koliziejaus fone. Tačiau ne visos šalys sutinka skolinti paveldo erdves, kad šios taptų reklamos dalimi: 2017 m. Graikijos archeologijos taryba nusprendė neleisti mados namams „Gucci“ organizuoti kolekcijos pristatymą prie Atėnų akropolio. Tarybos pirmininkė teigė, kad akropolis yra žmonijos ir demokratijos simbolis, todėl negali tapti komercinių tikslų objektu. Už tokią privilegiją mados namai buvo pasiruošę sumokėti du milijonus eurų, kurie galėjo būti skirti akropolio rekonstrukcijai.

Galbūt Graikijos archeologijos tarybos atsakymas būtų buvęs kitoks, jeigu kolekciją būtų norėję pristatyti graikų mados namai? Garsūs prancūzų ir italų prekių ženklai finansuoja savo šalių paveldą, patys tapdami socialiniais ir kultūriniais visuomenės veikėjais. Tačiau ar tai nereikia, kad paveldas, o kartu ir kultūra tampa tik pasiturintiems pasiekiamą prabangą?

Vytauto Kubiliaus premija – Neringai Butnoriūtei

Andriaus Jakučūno nuotrauka

Įprastai su Neringa rudenį susitinkame kino teatre – per „Scanoramos“ festivalį. Jos hobis – filmų subtitravimas. Dar, žinoma, matomės įvairiuose literatūros renginiuose. Ir kartą per metus rengiame dviračių žygį – apie 100 kilometrų. Taigi, esu šiek tiek šališka, bet tokia, deja, esu su visais.

Neringos recenzijos ir straipsniai pasižymi subtiliu, akademišku kritiškumu: niekad nėra rėžiama iš peties – jei papeikiama, nepamirštama ir pagirti bent už kokią smulkmeną. Jai nuoširdžiai rūpi retesni, mažiau madingi autoriai; ji nebijo eiti į Metų knygos rinkimų komisiją ir aiškintis agresyvokiems influenceriams, kodėl neišrinktos madingos knygos (aš jau truputį privengiu). Ramus, santūrus kalbėjimas, visos lietuvių literatūros panoramos matymas, tendencijų atpažinimas. Išskirtinis dėmesys poezijai, vidinė būtinybė aptarti reiškinius, dėsningumas.

Todėl Vytauto Kubiliaus vardas čia neatsitiktinis: laureatė dėsto Vytauto Didžiojo universitete, dirba kultūrinio mënraščio „Metai“ redakcijoje, aktyviai kalba visuomenei apie literatūrą įvairiose medijose. Ne vien biografijų paralelės: nuoseklus rašymas apie literatūrą, domėjimasis kitų menų įtakomis, socialiniais veiksniais.

Radio laidoje „Pakeliui su klasika“ (XI.21) Neringa kalbėjo apie tai, kad kritikams reikėtų daugiau meilės pačiai literatūrai. Pritariu, mūsų dalykiniuose santykiuose su tekstais esama inercijos ir pripratimo. Minėju, kad vieną knygą skaito sau, kitą – darbui. Sakyčiau, prabanga laiko atžvilgiu, tačiau bent jau tokią turime sau leisti. Sveikinu ir linkiu, kad recenzijų rašymas būtų kaip dviračio mynimas: sykiu ir mažumėlę kankinantis, ir malonus.

–gk–

Sveikinimo kalba, sakyta Lietuvių literatūros ir tautosakos institute lapkričio 24 d. premijos teikimo proga

– VILMA LOSYTĖ –

Demokratija: tas jau nuvalkiotas ir magiškas žodis...

Kai lapkričio 7 dieną televizoriaus ekrane pamačiau, kaip Seimo narys, Žmogaus teisių komiteto pirmininkas Tomas Vytautas Raskevičius degina savo pamėgtas knygas ir žurnalistams aiškina, kad ne tik Vyriausybė kalta dėl nepriimtos Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pataisos, bet ir jau neliko Lietuvoje žodžio laisvės bei demokratijos, labai nustebau. Ne jau solidų universitetinį išsilavinimą turintis Seimo narys yra įsitikinęs, kad demokratinėmis procedūromis priimtas Seimo sprendimas yra demokratijos žlugdymas? Išsyk noriu pabrėžti, kad kitomis progomis panašius pareiškimus tenka išgirsti ir iš kitų politikų. Nesu linkęs svarstyti, ar minimas Seimo sprendimas teisingas, ar ne (nors turiu savo nuomonę), bet parūpo suprasti, ar yra T. V. Raskevičiaus bei dažno kito politikų žodžiuose nors truputis tiesos. Atsiverčiau seniai skaitytas knygas, mokslinių žurnalų puslapius. Prisiminiau kadaise skaitytą (tiesa, nežinau, tikrą ar išgalvotą) istoriją apie demokratinio valdymo pradininkų atėniečių priimtą tikrai neteisingą sprendimą. Ne, ne Sokratą apkaltinimą ir nuteisimą, dėl kurio labai gailėjosi net jį apkaltinusieji. Istorija kita ir kur kas paprastesnė. Štai ji.

Atėniečiai labai sunerimo išgirdę, kad artėja persų kariuomenė. Reikėjo ruoštis gynybai, statyti ne tik įtvirtinimus, bet ir laivus. O tam reikėjo tiesti link jūros naujus kelius. Štai čia ir susikirto dviejų Atėnų polio (miesto-valstybės) piliečių interesai. Tiesiausias kelias turėjo nusidriekti per pirmojo valdas, bet jam buvo gaila ganyklų. Tad kodėl kelio netiesti per kaimyno žemes?! Be abejo, kaimynas su tuo nesutiko. Ginčą, kaip jau buvo įprasta, sprendė atėniečių susirinkimas. Godaus piliečio kaimynui atrodė, kad bylą jis nesunkiai laimės – juk visiems aišku, kad trumpesnį kelią nutiesti lengviau ir pigiau. Bet jis buvo naivus. Pirmasis pilietis pasisamdė demagogą. Demagogais (pažodžiui – „liaudies vadovais“) buvo vadinami sofistų („išminties mylėtojų“) apmokyti Atėnų piliečiai, kurie buvo įvaldę ne tik retoriką, bet ir eristiką (Aristotelis ją pavadino sofistika). Vos spėjo teisę į žemę ginantis antrasis pilietis išsakyti savo argumentus, ir demagogas paklausė:

– Atsiprašau, ar kartais jūs nepametėte ragų?

– Ne... – sutriko žmogus. Net nesuprato, ko yra klausiamas.

– Piliečiai! – atsigrėžė į minią demagogas. – Šitas žmogus ką tik prisipažino, kad ragų nepametė, tad jis raguotas. Bet jeigu jis net su savo neištikima žmona nesunitvarko, tai kaip jis gali susitvarkyti su žemės valdomis? Kam jam jos reikalingos?!

Nuošė nuvilnijo juokas, ir Atėnų piliečiai bematant priėmė sprendimą: kelias turi būti tiesiamas per ragų nepametusio piliečio valdas.

Eristikos grindėju yra laikomas savo aporijomis pagarsėjęs Zenonas Elėjietis (apie 490–430 pr. Kr.). Eristika – tai toks ginčo, diskusijų menas, kurio tikslas – ne tiesos siekis, o siekis bet kokiomis priemonėmis priešininką įtikinti tuo, kas yra sakoma, ir nesvarbu, ar tai yra logiška, ar tai yra tiesa. Būtent todėl net retorikos charizmą turinčius išties iškilius demagogus senovės graikai galop ėmė niekinti, o dabar demagogais vadinami žmonės, kurie dėl dažnai savanaudiškų ar grupinių interesų nepaiso proto argumentų, pasitelkia eristiką. Tiesa, dabar ji vadinama demagogija. Be to, itin neigiamas konotacijos įgijusį demagogijos terminą ima keisti argumentacijos terminas. Sukurta netgi *argumentacijos teorija*. Pasak jos šalininkų, argumentacijos tikslas yra ne tik suteikti patikimų žinių apie tikrovę, bet ir įtikinti auditoriją, kad tam tikri teiginiai yra priimtini ir laikytini teisingais, o kiti – nepriimtini, netinkami. Ir kaip neprisiminti taiklaus posakio: „Sena panelė naujais rūbeliais“! Keičiasi žodžiai, o ne esmė. Nežinau, kokiais argumentais gan menka Seimo dauguma grindė savo sprendimą atmesti siūlomą Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pataisą, gal net naudojo eristiką, bet tikrai žinau, kad T. V. Raskevičiaus pasisakymas prieš televizijos kameras yra demagogiškas. Ne proto argumentais jis grindė teiginį, jog Lietuvoje jau nėra demokratijos, o emocijomis. Žinoma, gal šis Seimo narys nežino, kas yra demokratija, bet tuo sunku patikėti.

Kita vertus, galima ir patikėti. Ne visada universiteto diplomus laudija, kad žmogus išties yra išsilavinęs. Patikėti galima dar ir todėl, kad dėl demokratijos sampratos iki šiol vis dar nesutariama. 1997 metais leidykla „Agora“ kartu su Danijos kultūros centru išleido išties tam metui aktualią danų istoriko Halo Kocho knygą „Kas yra demokratija?“ (iš danų kalbos vertė Zita Marienė). Jau jos pradžioje randame žodžius: „Visi žino, kas yra demokratija. [...] Tik ar iš tiesų visi žino?“ Šis danų istorikas beveik visą nedidelės apimties knygą paskyrė tik tam, kad įrodytų, jog demokratijos esmė nusako ne balsavimas, o dialogas, derybos, abipusė pagarba ir supratimas. Galbūt T. V. Raskevičius tą ir turėjo omenyje, sakydamas, jog Lietuvoje demokratijos neliko (įstatymo projektas buvo atmestas tik nežymia balsų dauguma, o pagarbos, tarpusavio supratimo diskusijose kaip ir nebuvo).

Tačiau viskas ne taip paprasta. Tas pats H. Kochas, teisingai tvirtindamas, kad dauguma ne visada yra teisi, pateikė daugybę danų parlamentarizmo istorijos pavyzdžių, kurie liudija, jog su ta demokratija ne viskas gerai vien jau dėl to, kad ir danams labai dažnai pritrūkdavo pagarbos, supratimo ir teisingumo. Ir ne tik jiems, ir ne tik Atėnų piliečiams, kurie net Sokratą pasmerkė mirčiai. Bene įtakingiausias XX amžiaus antros pusės demokratinų procesų tyrinėtojas JAV politologas Robertas Alanas Dahlis savo garsiajame veikalė „Demokratija ir jos kritikai“ (iš anglų kalbos vertė Arvydas Šliogeris, Vilnius: Amžius, 1994) pateikė kur kas daugiau panašių pavyzdžių ir juos kruopščiai išanalizavo. Ir jis klausė: ar demokratinis procesas reikalauja remtis tik daugumos principu? Juk dauguma vokiečių savo balsais į valdžią atvedė Hitlerį. Klausė ir to, kokių interesų neturėtų pažeisti demokratiniai procesai. Atsakymą rado: demokratinis sprendimų priėmimas neturi pažeisti tik vieno – paties demokratinų sprendimų priėmimo proceso, o ne vienokių ar kitokių interesų. Beje, ir H. Kochas galop pripažino, jog tik balsavimo procedūros „leidžia išvengti kraujo“. Tad nori ar nenori tenka sutikti su tuo, kad demokratinų procesų esmė yra sprendimų priėmimas balsų dauguma. Ir jeigu, kieno nors požiūriu, nubalsuota netinkamai, tai nereiškia, kad demokratijos nėra.

Būtent tą ir turėjo suprasti T. V. Raskevičius. Jeigu Seimas nepriėmė jam ir jo bendraminčiams tinkamo sprendimo, tai nereiškia, kad nėra demokratijos, kad ji pažeista. Šis (teisingas ar neteisingas) sprendimas yra grynai demokratinų procesų išdava ir sakyti kitaip – jau demagogija.

Apie sprendimų teisingumo problemą kelis žodžius tarsiu pabaigoje, o dabar atkreipsiu dėmesį į tai, kad tik itin retas politikas, politologas ar žurnalistas paaiškina, apie *kokią* demokratiją jis kalba ar rašo. Nes yra dvi demokratijos sampratos – *procedūrinė* (vadinama ir minimaliaja) ir *substancinė*. Apie pirmąją jau pasakytą – jos esmė yra procedūros (balsavimo, bet ne vien jos), kuriomis priimami sprendimai, įstatymai. Savo ruožtu ji reiškiasi kaip tiesioginė ir atstovaujamoji. Būtent procedūrinė demokratija yra demokratinų procesų šerdis. Bet visad kyla klausimas: kodėl demokratinų procedūrų metu priimami sprendimai labai dažnai ne visus tenkina? Štai į šį klausimą atsako substancinės demokratijos samprata. Žodį *substancija* romėnai perėmė iš Aristotelio. Teisingiau sakant, Aristotelio vartotą terminą *ousis* jie išvertė žodžiu *substancija*, šis ir prigijo. Pirmą kartą šio žodžio reikšmė – savaiminė būtis, arba tai, kas egzistuoja savaime, yra visa ko pagrindas ir viską grindžia. Kai kalbama apie substancinę demokratijos formą, tai turimas omenyje klausimas: *kuo grindžiami* demokratinėmis procedūromis priimami sprendimai? Būtent šį klausimą dažniausiai ir nutyli politikai, ir ne tik jie.

Svarbu žinoti, kad net ir demokratinėmis procedūromis priimami sprendimai kartais ne tik būna neteisingi, bet ir – svarbiausia! – tampa prievartos šaltiniu. „Ragų nepametęs“ atėnietis buvo priverstas atsisakyti teisės į dalį savo turto. Pralaimėję yra priversti paklusti daugumai. O to tikrai ne visi nori. Teisingiau sakant, nenori visi, nes kiekvienas individas turi savą ir savitą supratimą apie tikrovę ir trokšta laisvai įgyvendinti savo siekius, planus. Bet dažniausiai tie siekiai nepaprastai skiriasi, ir rasti visus individus tenkinančius ir dialogu, abipusę pagarba, sutarimu bei supratimu grindžiamus sprendimus, kaip siūlo H. Kochas, yra neįmanoma. Nebent, kaip straipsnyje „Apie meilę, prievartą, smurtą ir demokratiją“ (*Problemos, Priedas*, 2006, p. 11–27) teigia žinomas lietuvių filosofas ir sociologas Zenonas Norkus, žmonijoje įsivyratų prievartą ir bet kokius nesutarimus įveikianti pasiukojanti meilė. Bet čia pat jis parodė, kad net mažose žmonių grupėse meile grindžiami ryšiai dažnai pavirsta tironija. Tad ką daryti? Kaip išvengti prievartos, kuri lydi net ir demokratiniais būdais priimtus sprendimus?

Atrodytų, kad vienintelį teisingą sprendimą teikia anarchizmo teorija. Būtent anarchistai ėmė tvirtinti, jog didžiausias pasaulyje blogis yra prievarta. O didžiausias prievartos šaltinis – valstybė, nes būtent ji naudoja galingus prievartos įrankius – policiją, kariuomenę, prokuratūras, teismus. Valdžios keliama reikalavimai dažnai būna neteisingi, žaloja žmogaus prigimtį, atima laisvę. Todėl bet kokios valstybės esančios blogis iš prigimties, jas reikia naikinti. Vietoj jų reikia kurti savanoriškas žmonių asociacijas, kurių savivalda būtų grindžiama demokratinėmis procedūromis, tačiau kiekvienas asociacijos narys turėtų teisę atsisakyti paklusti priimtiems sprendimams, o siekiant priimti kokį nors sprendimą turėtų atsisakyti reikalauti paramos ir lojalumo.

Visa tai atrodo patraukliai. Bet kyla rimtas klausimas: kaip galingus prievartos įrankius turinčią valstybę panaikinti be prievartos? Juk ji priešinsis! Tarkime, kad tai pavyks padaryti. Bet ar išnyks prievarta? Ar nepakels kardo minėtasis pirmasis Atėnų pilietis prieš „ragų nepametusį“ antrąjį ir atvirksčiai, jei nebus galingesnis – tegul ir klystančios – valdžios? To klausiant net pacifistui H. Kochui teko pripažinti, jog tik demokratinėmis procedūromis grindžiama valdžia leidžia išvengti kraujo praliejimo ar bent jį

sumažinti. Tuo ir Winstonas Churchillis grindė savo garsiąją mintį, kad nors nieko blogiau nėra už demokratiją, nėra kuo ją pakeisti. Anarchistai bandė tą padaryti, bent jau Rusijoje, kuri tuo metu anaipol nebuvo demokratiška. Ir liejo kraujo upes, naudojo pačią žiauriausią prievartą, prieš kurią jie kovojo. Paradoksas? Bet paradoksas ir „teorinis“ anarchistų įsitikinimas, jog net demokratiniais procesais priimtiems sprendimams nebūtina paklusti. Tad kam tada balsuoti, jei net neketinama paklusti priimtiems sprendimams? Ir koks bus tokios politikos rezultatas? Atsakymas aiškus – visiška suirutė, chaosas. Būtent todėl anarchizmas ir pradėtas sieti su chaosu, tvarkos visuomenėje nebuvimu.

Tiesa, yra ir kita anarchizmo samprata. Jos esmė ta pati, bet siūlomi įgyvendinimo būdai labai skiriasi. Savo paskaitose studentams ją pavadinau neoanarchizmu. Neoanarchizmo pradininkas – rusų rašytojas Levas Tolstojus, kuris buvo įsitikinęs, kad priešintis prievartai būtina, tačiau prievarta yra nepateisinama, todėl vienintelis teisingas pasipriešinimo blogiui būdas – neprievartinis pasipriešinimas. Šią mintį iš dalies įgyvendino garsusis Indijos politinis ir religinis veikėjas Mahatma Gandis (Mohandas Karamčandas Gandis). Apie L. Tolstojaus neprievartinio pasipriešinimo idėją jis sužinojo dar dirbdamas juristu Pietų Afrikoje. Sužinojo iš tuo metu irgi Pietų Afrikoje dirbusio architekto Hermano Kallenbacho – Rusnėje gimusio ir augusio litvako. Būtent jis būsimam Mahatmai (tai itin gerbiamo Indijoje žmogaus titulas, reiškiantis „Didžiąją sielą“) davė paskaityti į anglų kalbą išverstą nedidelį L. Tolstojaus tekstą „Kur glūdi mano tikėjimas“. Jame aukštuomenės ir net šeimos visiškai nesuprastas rusų grafas išdėstė savo požiūrį į prievartą, smurtą. Ta knygutė taip paveikė Gandį, kad netrukus jis metė darbą ir grįžo į Indiją, jau savais religinių pažiūrų nuspalyvintais žodžiais ėmė skleisti mintį, kad būtina kovoti prieš britiškąją prievartą, siekti nepriklausomybės. Bet ta kova turi būti neprievartinė, be smurto. Pakanka nepaklusti neteisingai tvarkai, atsisakyti bendradarbiauti su valdžia ir net jai kenkti, kurti savas švietimo, savitarpio pagalbos institucijas ir t. t. Be abejo, viskas buvo daug sudėtingiau, nei keliais žodžiais čia išsakyta, bet pagaliau britai buvo priversti suprasti, kad Mahatmos Gandžio kurtosios tegul ir neprievartinio, bet atviro sabotažo nepavyks įveikti jokia jėga. Indija nepriklausomybę atgavo. Ir tai yra didysis Mahatmos Gandžio nuopelnas. Deja, net ir to ilgai užsitęsio neprievartinio pasipriešinimo metu būta didelių smurto protrūkių, o ir pats Mahatma Gandis mirė nuo smurtinio veiksmo – buvo nužudytas.

Tad tenka daryti liūdną išvadą, kad prievarta ir net smurtas įaugę į žmonijos kraują, ir demokratinės procedūros leidžia juos tik sumažinti. Viltis, kad visi žmonės (ar bent dauguma) kada nors mąstys ir jaus vienodi, todėl bus įmanoma priimti visus tenkinančius sprendimus, yra nepaprastai menka. Tą suprato jau senovės graikai, todėl siekdami demokratinėmis procedūromis užsitikrinti savo interesų pergale jau jie ėmė burtis į bendraminčių ar bendrų interesų grupes. Dabar jos vadinamos partijomis. Dabar jos visos deklaruoja, kad siekia bendrojo gėrio (tai ir yra substancinės demokratijos esmė), tačiau tą bendrąjį gėrį ir jo siekimo būdus supranta savaip ir labai skirtingai. Šiuo metu geriausiai yra žinomos šešios substancinės demokratijos rūšys. *Konservatyvioji* orientuojasi į bendruomenės tradicijų išlaikymą, hierarchijos svarbą, pabrėžia, jog individas neturi priešinti savęs visuomenei. *Socialinė* siekia pamažu mažinti turtinę ir socialinę nelygybę. *Liberalioji* akcentuoja individo laisvės ir teises, siekia jas apsaugoti nuo daugumos ar didžiausios mažumos balsais išrinktos valdžios sprendimų. *Libertalinė* grindžiama mintimi, kad valstybė nepajėgi efektyviai panaudoti esamų išteklių, kad viešosioms paslaugoms ji be reikalo švaisto iš mokesčių mokėtojų surinktas lėšas, todėl visus sprendimus reikia palikti privačiai iniciatyvai, laisvajai rinkai. Ganėtina nauja *neoliberalioji* akcentuoja ne tiek visų individų, kiek įvairių mažumų laisvės ir teises, reikalauja vos ne absoliučios laisvės. Ir pagaliau visų tarsi niekinamas, bet labai gajus *populizmas*, kai partijos ar jų atstovai siekia priimti tokius sprendimus, kurie būtų populiarūs, siektini daugumai to meto rinkėjų, nors puikiai žino, kad dėl vienokių ar kitokių priežasčių jie yra neįgyvendinami. Patys ryškiausi demagogai yra populistai.

Be abejo, esama ir kitų substancinės demokratijos atmainų, o vyraujančios kartais taip susipina, kad konservatorius tampa sunku atskirti nuo socialistų ar liberalų, o pastaruosius nuo libertalų ar neoliberalų. „Švarios“ ideologijos kaip ir nelieka. Tačiau svarbiausia ne tai. Žodis *demokratija* dabartinėje visuomenėje spėjo tapti vos ne burtažodžiu – pasakys, kad esi demokratas, ir tarsi viskas taps aišku. Štai tuo ir piktnaudžiaujama. Jei, tarkime, konservatyvūs, socialiniai ar liberalūs įstatymų projektai nesulaukia palaikymo, imama demagogiškai tvirtinti, kad demokratija žlugdoma. Tačiau akivaizdu, kad nepritaikta buvo ne patiems demokratiniais principams, o tik labai konkrečioms tam tikrų visuomenės grupių ir jų atstovų siūlymams, ir teigti kitaip – jau demagogija.

Hanfeidzi

Šeši pragaištingi mažmožiai.

Vidinės pusės apatinės dalies pasakojimų rinkinys

„Hanfeidzi“ – tai prieš daugiau nei 2,2 tūkst. metų senovės Kinijoje kelių autorių sukurtas praktinės filosofijos veikalas, priskiriamas legistų, arba „įstatymininkų“, mokyklai.

Legistai, įskaitant ir aristokratą Han Fei (apie 288 pr. Kr. – apie 233 pr. Kr.), kuriam priskiriama kiek daugiau nei trečdalis knygos skyrių ir kurio garbei veikalas pavadintas, buvo įsitikinę, kad netvarką ir suirutę valstybėje suvaldyti galima pasitelkiant griežtus rašytinius įsakymus (kin. *fǎ*), kurių įgyvendinimui valdovas (kin. *dǔ*) turi pasitelkti aiškiai reglamentuotus apdovanojimus (kin. *shāng*) ir bausmes (kin. *fǎ*). Deramas jų taikymas reikalauja išminties, toliaregiško mąstymo ir tam tikrų specifinių įgūdžių (kin. *shù*).

Han Fei kalba apie valdovo gebėjimą ir negebėjimą kontroliuoti pavaldinius, atpažinti klastą ir ją suvaldyti, skirti apdovanojimus ir bausmes, įgyti ir išlaikyti savose rankose galią. Savo mintis ir valdovui skirtus patarimus jis iliustruoja gausybe dokumentinių pasakojimų iš senovės Kinijos aristokratų, valdovų ir eilinių žmonių gyvenimo.

(Daugiau „Hanfeidzi“ ištraukų skaitykite „Š. A.“, V.26, vert. R. O. S.)

Pasakojimai apie savų galių perleidimą žemiau esantiems

[...]

Štai istorija apie vieną vyrą Jano valstybėje, kuris buvo palaikytas bepročiu ir išmaudytas šuns išmatose¹. Vieno Jano valstybės gyventojų žmona slapta palaikė artimus ryšius su vienu mokslininku. Vieną rytą, vyrui pargrįžtant namo, tasai mokslininkas kaip tik išėjo pro vartus. Vyrui paklausus žmonos, kas tasai svečias būsiąs, ši atsakė, kad jokio svečio nebuvo. Vyras apklausė tarnus, šie visi kaip vienas atsakė, kad jokio svečio nebuvo. Žmona tad tarė: „Jus, mano vyre, piktosios dvasios apsedo.“ Ir taip vyras buvo išmaudytas šuns išmatose.

Dar kitas šaltinis byloja, kad tuo metu, kai Jano valstybės gyventojas vardu Li Dzi buvo toli išvykęs, jo žmona su vienu mokslininku slapta užmezgė artimus santykius. Li Dzi netikėtai pargrįžus, mokslininkas dar tebebuvo jų namuose. Žmona ėmė labai dėl to jaudintis, ir tarnaitė jai taip patarė: „Liepkite ponui išsirengti nuogai ir, pasileidus plaukus, išeiti pro vartus. Aš savo ruožtu apsimesiu nieko nemačiusi.“ Mokslininkas, kaip tarnaitės ir buvo sumanyta, nuogas palaidais plaukais išskubėjo pro vartus. Li Dzi paklausė, kas tai per žmogus. Šios abi atsakė, kad jokio žmogaus nebuvo. „Tai gal aš vaiduoklį regėjau?!“ – garsiai nusistebėjo Li Dzi. „Taip, tikriausiai taip ir bus“, – atsakė žmona. Li Dzi paklausus, ką dabar daryti, žmona patarė piktąją dvasią išvaryti penkių gyvulių mėšlu. Li Dzi sutiko ir taip buvo išmaudytas mėšle. Dar pasakojama, kad vyras buvęs išmaudytas orchidėjų nuovire.

[...]

Džing Guodziunas buvo Vei valstybės ministras. Jei tik koks senas bičiulis su juo ilgiau pakalbėdavo, tai tas bičiulis ir praturtėdavo. Ministro patarnautojai reikmenis plaukams ir barzdai tvarkyti laikė užantyje ir taip pelnydavo aukštus postus. Ilgi pašnekėsiai, dailiai sutvarkyti plaukai ir barzda – visa tai menkniekiai. Bet jei jų pakanka turtams įgyti ir priclanikumui pelnyti, tai ką jau bekalbėti apie savo galių perleidimą valdininkams!

Pasakojimai apie siekių išsiskyrimą

Kartą Vei valstybėje viena sutuoktinių pora atnašaudama aukas meldė sau malonių. „Kad mūsų neužkluptų nelaimės ir gautume šimtą glėbių audinio²“, – kalbėjo žmona. Vyras jos paklausė, ko ji tiek mažai prašanti. Ši atsakė: „Nes gavęs daugiau nei šitai, įsigytum sau sugulovę.“ [...]

Pasakojimai apie naudos ir žalos supainiojimą

[...]

Kai Džingo valstybės valdovas panorė, kad jo sūnūs tapę gretimų valstybių valdininkais, jo patarėjas jį sudraudė pasakydamas, kad to daryti nevalia. „Bet juk sūnams užėmus tokias pareigas kaimynystėje šios jiems suteiktų įvairių malonių“, – nusistebėjo valdovas. Į tai patarėjas atsakė: „Išvykusieji įgytų aukštus postus, o įgiję aukštus postus būtinai su juos iškėlusia valstybe sudarytų bendrystę. Taip daryti – vadinasi, mokyti sūnus, kad galia įgyjama už valstybės ribų. O tai valstybei nėra paranku.“ [...]

Septyni įgūdžiai³.

Vidinės pusės viršutinės dalies pasakojimų rinkinys⁴

Valdovas turi išsiugdyti septynis įgūdžius ir juos nuolat taikyti.

Pirmasis įgūdis – tai daugybės skirtingų nuomonių išklausymas ir jų palyginimas tarpusavyje.

Antrasis – tai griežtų bausmių taikymas ir savo galios demonstravimas.

Trečiasis – tai pavaldinių pasitikėjimo užsitarnavimas juos apdovanojant, idant šie pareigai atlikti atiduotų visas jėgas.

Ketvirtasis – tai atskirų nuomonių išklausymas pavieniui.

Penktasis – tai tyčinis klaidinančių nurodymų pavaldiniams davimas.

Šeštasis – tai klausinėjimas apsimetant nesuprantančiam reikalo esmės.

Septintasis – tai tyčinis žaidimas žodžiais ir veiksmais.

1. Pasakojimai apie skirtingų nuomonių išklausymą

Vei valstybės valdovo Vei Lingongo valdymo metais vienas ministras vardu Mi Džisia buvo labai valdovo mylimas ir Vei valstybėje turėjo didelę valdžią. Kartą, išvykęs valdovą, neūžauga juokdarys sušuko: „Štai ir išsipildė Jūsų tarno⁵ sapnas!“ Valdovas suklyso: „Koks dar sapnas?“ Juokdarys paaiškino: „Tas, kuris sapne regėjo ugniavietę, susitiks valdovą.“ Valdovas pasipiktino: „Kiek man žinoma, tai prieš matantis su valdovu paprastai sapnuojasi saulė. Tad kaip prieš mane sutinkant galėjo prisispapnuoti ugniavietę?“ Į tai neūžauga atsakė: „Saulė visa ką apšviečia, ir niekas negali jos užstoti. Valdovas savo šviesa apšviečia visą valstybę, niekas negali jos iš valdovo rankų pasiglemžti. Tad tiems, kas susitinka su valdovu, prisispapnuoja saulė. Visiškai kitaip yra su liepsna ugniavietėje. Jei vienas žmogus kūrėna ugnį ugniavietėje, tai užstoja joje esančią liepsną, ir už jo esantieji liepsnos jau negali matyti. Galbūt dabar kas nors Jus, valdove, užstoja? Ar tik nebus taip, kad būtent dėl to Jūsų tarnui prisispapnavo ne saulė, o ugniavietė?“

Lu valstybės valdovas Lu Aigongas⁶ paklausė Konfucijaus⁷: „Sena patarlė byloja, kad tas, kuris neišklauso daugelio nuomonės, pasiklysta. Tačiau šiandien aš kiekvieną reikalą su pavaldiniais apsvairstau, bet valstybėje vis vien netvarka. Kokia galėtų būti to priežastis?“ Konfucijus taip atsakė: „Išmintingas valdovas apklausia pavaldinius. Vieni jų reikalą išmano, kiti ne. Taip elgiantis, pavaldiniai viską tarpusavy aptaria, o valdovas išlaiko savo aukštesnę poziciją jų atžvilgiu. Dabar gi tarp pavaldinių nėra nė vieno, kuris nors vieną žodį ne pagal Dzi Suno⁸ nurodymą ištartų. Visoje valstybėje visi kaip vienas, tad net jei valdovas visus savo valdų ribose esančius žmones apklaustų, netvarkos jam išvengti vis vien nepavyktų.“

Kitas šaltinis byloja, kad meistro Jan Jingo⁹, besilankančio Lu valstybėje, valdovas Lu Aigongas paklausė: „Yra sakoma, kad tas, kas neapklausia trijų žmonių, suklysta. Tačiau aš šiandien reikalus su visa valstybe kartu apsvairstau, bet Lu valstybė vis tiek neišvengiamai grimzta į suirutę. Kodėl taip yra?“ Meistras atsakė: „Ta senovės patarlė, kuri byloja, kad tas, kas neapklausia trijų žmonių, suklysta, reiškia, kad vieni žmonės, atsakydami į klausimą, prašaua pro šalį, antri atvirksčiai – pataiko tiesiai į esmę. Trečių reikia, kad susidarytų dauguma. Dėl to ir sakoma, kad tas, kas neapklausia trijų, suklysta. Dabar gi Lu valstybėje valdininkų šimtai ir tūkstančiai, bet kalba jie visi tik tai, kas naudinga Dzi klanui. Todėl ne žmonių skaičius nepakankamas yra. Blogai tai, kad visi jie kaip vienas. Tad iš kur Jums, valdove, dar tą vadinamąjį trečiąjį žmogų gauti?“

Tarp Či valstybės gyventojų buvo žmogus, kuris valdovui pateikė tokį pasiūlymą: „Upės dvasia¹⁰ yra tokia galiniga dievybė, tad kodėl Jums, valdove, su ja nepasimačius? Leiskite man, Jūsų tarnui, parengti judviejų susitikimą.“ Valdovui sutikus, ant upės kranto buvo įrengtas altorius. Valdovui su tuo žmogeliu pašonėje bestovint ant upės kranto iš vandens šoktelėjo stambi žuvis. „O, štai ir Ji, Upės dievybė!“ – sušuko apgavikas. [...]

2. Pasakojimai apie griežtas bausmes

Kartą Džao valstybės žemių valdytojas Dong Janju keliaudamas per kalnuotą vietovę pamatė gilų tarpekį. Šalia gyvenusių vietos gyventojų paklausė, ar tarp jų buvę tokių, kurie kada nors yra bandę tuo tarpekliau leisti žemyn. Šie jam atsakė, kad ne, tokių nebuvo. „O ar buvo kada kūdikių, neregijų, kurčėnylių, bepročių, kurie kada nors yra bandę tą padaryti?“ – toliau klausė Dong Janju. Gyventojai atsakė, kad ne, to irgi nėra niekad buvę. „O jaučiai, karvės, arkliai, šunys, kiaulės – ar buvo kada į tą prarają žengę?“ – smalsavo žemių valdytojas. Irgi ne, vieningai tvirtino vietiniai. Tada žemių valdytojas giliai atsidusęs ištare: „Dabar mokėsiu valstybę valdyti. Jei įstatymai bus žiaurūs be pasigailėjimo, ir jų taikymas bus toks aiškus, kaip kad kiekvienam aiški

baigtis, kuri laukia žengus žingsnį į šią prarają, tai nebus ir tokių, kurie išdrįs nesilaikyti įstatymų!“ [...]

Jino valstybėje buvo baudžiamas kiekvienas, kuris į gatvę išpildavo pelenus. Dzi Gongas¹¹ manė, kad tokia tvarka pernelyg griežta, tad paklausė Konfucijaus, ką šis apie tai manęs. Konfucijus jam taip paaiškino: „Tokia tvarka byloja apie išmanymą, kaip deramai valdyti. Jei pelenai bus pilami į gatvę, pelenai pakliūs praeiviams į akis. Pakliuvus pelenams į akis, praeiviai supyks, tarp žmonių kils kivirčiai. Tie kivirčiai suluošins ištisas tris kartas¹². Už poelgį, kuris gali lemti trijų kartų suluošinimą, griežtai bausti yra tinkama.“ [...]

3. Pasakojimai apie išmintingą apdovanojimų skyrimą

Či valstybės valdovas paklausė Ven Dzi¹³, kaip valdyti šalį. Šis jam atsakė: „Ogi apdovanojimus ir bausmes pasirenkant kaip valdymo kelią. Tai – aštrūs įrankiai. Valdovas tvirtai turi juos laikyti savose rankose ir niekam jų neatkleisti. Na, o pavaldiniai yra kaip galvijai – dirba tik tada, kai prieš akis mato jiems skirtą pašarą.“

Jue valstybės valdovas paklausė Ven Džongo¹⁴: „Noriu nugalėti U valstybę, ar tai įmanoma?“ Ven Džongas atsakė, kad taip. „Mūsų apdovanojimai gausūs, tad visi tiki jų užsitarnausią, o bausmės griežtos, tad prievolių laikomasi“, – pasitikinčiai kalbėjo valdovas. Išgirdęs valdovo žodžius, Ven Džongas taip pasiūlė: „Valdove, jei norite įsitikinti, kad tikrai yra taip, kaip sakote, kodėl gi nepadedus rūmų?“ Rūmai ir buvo padegti. Gaisro gesinti niekas neatėjo. Tada buvo išplatintas įsakymas, pagal kurį visi, kurie gesins gaisrą, bus apdovanoti. Tie, kurie gesindami žus, bus apdovanoti lygiai taip pat kaip tie, kurie kare žūsta nuo priešų rankos, o gesinę ir nežuve – kaip priešą nugalėjusieji. O tie, kurie negesins gaisro, bus baudžiami lygiai taip, kaip baudžiami pabėgusieji nuo karo prievolės. Žmonės kaipmat supuolė gesinti gaisro. Kas purve išsivoliojęs, kas šlapiais rūbais. Trys tūkstančiai žmonių iš kairės, trys tūkstančiai žmonių iš dešinės. Taip ir paaiškėjo pergalės prieš U valstybę sąlyga.

Vei valstybės valdovo U laikais U Či buvo vienos vietovės valdytojas. Čino valstybė prie pat Vei valstybės sienos buvo pastačiusi žvalgybos bokštelį, kurį U Či sumanė nugriauti. Nenugriauti to bokštelio reikė didelį pavojų Vei valstybės žemdirbiams, netoliese dirbusiems žemę. Tačiau bokšteliumi nugriauti nepakako kariaunos ir ginklų. Tad U Či už šiaurinių valstybės vartų¹⁵ įsakė pasiūsti vežėčius ir gyventojams išleido tokį įsakymą: „Tas, kuris gebės šias vežėčius iš už šiaurinių vartų nugalbenti už pietinių vartų ribų, bus apdovanotas geriausiu žemės sklypu ir geriausiu būstu.“ Iš pradžių neatsirado nė vieno, kuris būtų to ėmėsis. Bet kai tik atsirado toks, kuris užduotį atliko, jis iškart buvo apdovanotas lygiai taip, kaip valdovo įsakymu ir buvo žadėta. Tada U Či nedelsdamas įsakė už rytinių vartų ribų pristatyti vieną daną¹⁶ raudonųjų pupelių ir gyventojams išleido tokį įsakymą: „Tas, kuris gebės pupelės iš už rytinių vartų nugalbenti už vakarinių vartų ribų, gaus tokį patį apdovanojimą kaip kad ką tik gavusysis.“ Žmonės vienas per kitą suskubo prie pupelių ir ėmėsi jas gabenti, kaip liepta. Tada U Či išleido dar vieną įsakymą, kuris skambėjo taip: „Rytojaus dieną imsime Či valstybės prie mūsų valstybės sienos pastatyto žvalgybos bokštelio puolimo. Tam, kuris pirmasis į jį įkops, bus suteiktos vyresniojo valstybės tarnautojo pareigos ir geriausias žemės sklypas bei geriausias būstas dovanų.“ Žmonės su užsidegimu suskubo prie jo. Taip tas bokštelis per vos vieną rytmetį buvo užimtas ir nugriautas.

Vei valstybės valdovo Veno valdymo laikais Li Kui ėjo vienos vietovės valdytojo pareigas. Norėdamas turėti žmonių, gerai mokančių šaudyti iš lanko, jis išleido tokį įsakymą: „Jei kas tarpusavy turi kokių neišspręstų ginčų, turi šauti iš lanko. Tas, kurio strėlė pataikys į taikinį, ginčą laimės, o tas, kurio strėlė prašaus pro šalį, bus ginčą pralaimėjęs.“ Vos tik paskelbus įsakymą, žmonės kaipmat suskubo lavinti savo šaudymo iš lanko įgūdžius. Dieną naktį nenustojo. Ir kai tik kilo karas su Čino valstybės gyventojais, jie šiuos negailestingai sutriuškino. Taip atsitiko dėl to, kad Veno valstybės gyventojai puikiai mokėjo šaudyti iš lanko.

Hano valstybės valdovas Han Džaohou paliepė tarnui atidėti jo suplyšusias kelnes. Tarnas jam sako: „Valdove, koks Jūs nekilniaširdis. Užuoť šias suplyšusias kelnes savo patikėtiniams paaukojęs, jas kažki ko atidedate!“ Į tai valdovas atsakė: „Viskas yra ne taip, kaip Jūs suprantate. Išmintingo valdovo tiek juokas, tiek pyktis nėra šiaip užgaida – jis juokiasi, kai juokui yra priežastis, ir pyksta tik tada, kai pykti būtina. Negi gali šios kelnės būti mažiau svarbios už mano šypsnį ar užsirūstinimą? Negali. Tad aš privalau sulaukti tikrai jų nusipelnusio žmogaus ir tik tada jas atiduoti. Todėl kol kas prašau jas atidėti.“

[...] ▶

GEORGE ORWELL

Knygų apžvalgininko išpažintys

Nors gyveno tik 46 metus, George'o Orwello (tikr. Eric Arthur Blair, 1903–1950), žymiojo anglų romanisto, eseisto, radijo laidų kūrėjo, literatūros ir kino kritiko, „literatūrinio ir politinio maištininko“, kūrybinis palikimas milžiniškas – per 20 tomų. Peterio Davisono, anglų literatūros profesorius ir autoritetingo Orwello gyvenimo ir kūrybos žinovo, teigimu, visapusiškasis autorius per du dešimtmečius parašė daugiau kaip 700 knygų, pjesių ir filmų recenzijų, o aktyviausiai darbavosi 1940 m., kai 67 recenzijose apžvelgė 135 meno kūrinius. *Confessions of a Book Reviewer* pirmąkart išspausdintas laikraštyje „Tribune“ 1946 m. gegužės 3 d.

Šiomet minimos 120-osios George'o Orwello gimimo metinės.

Šaltame, bet pridvisusiame, nuorūkomis prišnerkštame ir nugertais arbatos puodeliais nustatytame kambarėlyje prie išklerusio stalo sėda vyriškis kandžių sukaptu chalu ir tarp dulkinų popierių kaugių mėgina atrasti vietos rašomajai mašinėlei. Išmesti tų popierių jis negali, nes šiukšliadėžė jau piėpė, be to, tarp neatsakytų laiškų ir neapmokėtų sąskaitų gali būti dviejų ginėjų čekis, kurį jis, tuo veik neabejoja, pamiršo įnešti į banką. Tarp jų yra ir laiškų su adresais, kuriuos reikėtų užsirašyti į užrašų knygelę. Šią jis kažkur pradanginęs, o mintis apie jos ar apskritai bet kokias paieškas jam sukelia ūmių savizudybės impulsus.

Jam 35-eri, bet atrodo kaip penkiasdešimtmetis. Nuplikęs, išsiplėtusiom venom, su akiniais, tiksliau, būtų su akiniais, jei vienintelė jų pora nuolatos kur neprašaptų. Jei viskas klojasi kaip įprastai, jis kenčia dėl prastos mitybos, o jeigu neseniai nusišypsojo laimė, kamuojasi pagiriomis. Šiuo metu pusė dvyliktos dienos, darbą pagal grafiką jis turėjo pradėti prieš dvi valandas; bet net jei ir būtų rimtai pasistengęs pradėti, jam būtų trukdęs kone nenutrūkstamas telefono čirškavimas, kūdikio klyksmai, elektrinio grąžto džeržgesys gatvėje ir nepaliaujamas jo kreditorių kerzinių batų plumpėsėjimas laiptuose. Naujusias kliuvynis – antroji pašto važta, su kuria atkeliavo du aplinkraščiai ir raudonai atspausdintas reikalavimas sumokėti pajamų mokesčių.

Nereikia nė sakyti, kad šis žmogus – rašytojas. Jis gali būti poetas, romanistas, kino scenarijų ar radijo laidų kūrėjas, nes visi literatai labai panašūs, bet, sakykime, tai – knygų apžvalgininkas. Popierių krūvoje kone prasmegęs stambokas siuntinys su penkiomis knygomis, kurias jo redaktorius atsiuntė su rašteliu, esą jos „turėtų gerai derėti tarpusavyje“. Knygos atkeliavo prieš ketvirtą dieną, tačiau dėl moralinio paralyžiaus apžvalgininkas 48 valandas nepajėgė atplėsti siuntinio. Vakar vieną ryžtingą akimirką nutraukė virvelė ir išvydo, kad tos penkios knygos – tai: „Palestina kryžkelėje“, „Mokslinė pienininkystė“, „Trumpa Europos demokratijos istorija“ (šioji – 680 puslapių, 4 svarų svorio), „Portugalijos

Rytų Afrikos genčių papročiai“ ir romanas „Gulomis maloniau“, tikriausiai įdėtas per klaidą. Knygų apžvalga – 800 žodžių – turi būti „priduota“ iki rytojaus vidudienio.

Trijose iš šių knygų nagrinėjamos temos, kurių jis visai neišmano, taigi turės perskaityti bent po penkiasdešimt puslapių, idant kokių liapsusu neišsiduotų ne tik autoriui (šiam, be abejo, puikiai žinomi visi knygų apžvalgininko įpročiai), bet net ir eiliniam skaitytojui. Iki ketvirtos popiet knygas jis bus išpakavęs, bet dėl nervinio neįgalumo vis dar neatsivertęs. Būtinybė jas skaityti ir netgi pats popieriaus kvapas jį veikia taip, lyg jo lauktų atšalęs ryžių pudingas, pagardintas ricinos aliejumi. Bet kas keisčiausia, jo rašinys redakciją pasieks laiku. Kažkodėl visada pasiekia laiku. Apie devintą vakaro jo protas ganėtinai nuskaidrės, tad vis labiau žvarbstančiame ir cigaretėmis dūmijamame kambaryje jis kiūtos iki paryčių, įgudusiai versdamas knygą po knygos ir kiekvieną, dedamą į šalį, palydėdamas baigiamąją pastaba: „Dieve, koks šlamštas!“

Ryte, apsiblaususiomis akimis, paniuręs ir nesiskutęs, jis valandą ar dvi spoksos į tuščią popieriaus lapą, kol bauginantis laikrodžio rodyklės pirštas prigrasys imtis veiksmo. Ūmai puls prie darbo. Visos senos, nuvalkiotos frazės – „knyga, kurios nedera išleisti iš akių“, „kiekviename puslapyje kas nors įsimintino“, „ypač vertingi skyriai, kuriuose aptariami“ ir t. t., ir pan. – sušoks į savo vietas, nelyginant magnetui paklūstančios geležies drožlės, ir knygų apžvalga baigsis kaip tik reikiamos apimties, likus maždaug trims minutėms iki atidavimo. Tuo metu paštu pristatys dar vieną ryšulį prastai parinktų, neapetitiškų knygų. Taip ir toliau. Ir vis dėlto su kokiomis viltimis ši nuvaryta, išstampytų nervų žmogysta vos prieš keletą metų pradėjo savo profesinį kelią.

Atrodo, kad perdudu? Klausiu kiekvieno etatinio apžvalgininko, per metus apžvelgiančio, tarkim, ne mažiau kaip šimtą knygų: ar jis gali sąžiningai paneigti, kad jo įpročiai ir būdas nėra tokie kaip čia aprašytieji? Šiaip ar taip, visi rašytojai yra veikiau tokio sukirpimo žmonės, o ilgalaikis atsitikinių knygų recenzavimas yra nepaprastai nedėkingas, erzinantis ir alinantis darbas. Čia reikia ne tik girti šlamštą, – nors tai, kaip netrukus parodysiu, irgi priklausoma, – bet ir nuolatos išgalvoti reakcijas į knygas, kurios apžvalgininkui nekelia jokių jausmų. Apžvalgininkas, kad ir koks išsunktas, knygomis domisi profesionaliai, ir tarp tūkstančių kasmet pasirodančių knygų, ko gero, bus penkiasdešimt ar šimtas tokių, apie kurias jis rašytų su malonumu. Jeigu jis pirmaeilis specialistas, galbūt sudoros dešimt ar dvidešimt knygų; labiau tikėtina, dvi ar tris. Visa kita, kad ir kaip sąžiningai jis girtų ar peiktų, iš esmės yra niektauskystė. Jis dvasina savo nemirtingąją dvasią, iškvėpimas po iškvėpimo.

Didžiumoje recenzijų knygų vertinimai netikslūs arba klaidinantys. Sulig karu leidėjai mažiau nei anksčiau begali taisyti už uodegos literatūros skilčių redaktorius ir išsi-pešti ditirambų kiekvienai savo išleidžiamai knygai, bet, kita vertus, recenzijų lygis smuko dėl vietos stokos ir kitų nepatogumų. Tai matydami žmonės kartais siūlo išieiti – nebeleisti prie knygų recenzavimo nagų kišti raševoms. Knygas specializuotomis temomis turį nagrinėti ekspertai, kita vertus, nemažai knygų, ypač romanų, esą galėtų apžvelgti mėgėjai. Kone kiekviena knyga tą ar kitą skaitytoją gali įaistrinti, kad ir neigiamai, ir jo mintys apie knygą tikrai būtų vertingesnės už atsikandusio profesionalo. Deja, ir tai žino kiekvienas redaktorius, tokius dalykus labai sunku organizuoti. Tikrovėje redaktorius visuomet neučia grėžiasi į savo raševų – „etatinų“, kaip pats vadina, – kompaniją.

Visa tai nepataisoma tol, kol atrodoys savaime suprantama, jog kiekviena knyga nusipelno recenzijos. Beveik neįmanoma urmu apžvelgti knygų, didžiumos jų nepergiriart. Tik tapus savotišku knygų profesionalu paaiškėja, kokios blogos yra dauguma knygų. Daugiau nei devyniais atvejais iš dešimties vienintelis objektyviai teisingas vertinimas būtų toks: „Ši knyga nieko verta“, o paties recenzento reakcija veikiausiai tokia: „Ši knyga manęs niekaip nedomina, ir aš apie ją nerašyčiau, nebent sumokėčiau.“ Tačiau visuomenė už tokį skaitinį nemokės. Kodėl turėtų? Žmonėms reikia tam tikro vedlio ir tam tikro knygų, jiems siūlomų skaityti, vertinimo. Tačiau, vos užsiminus apie vertę, standartai subliūškta. Nes jeigu sakoma, – o taip bent kartą per savaitę pasako kone kiekvienas apžvalgininkas, – kad „Karalius Lyras“ yra gera pjesė, o [Edgaro Wallace'o] „Keturi teisuoliai“ – geras trileris, kokia reikšmė suteikiama žodžiui „geras“?

Man visada atrodė, kad geriausia būtų į didumą knygų tiesiog nekreipti dėmesio ir labai ilgas recenzijas – mažų mažiausiai tūkstančio žodžių – skirti toms kelioms, kurios atrodo svarbios. Trumpi, vienos ar dviejų eilučių, būsimų knygų pristatymai gali būti naudingi, tačiau įprasta vidutinės apimties – maždaug 600 žodžių – recenzija bus tikrai bevėrtė, net jei recenzentas nuoširdžiai norės ją rašyti. Paprastai jis nenori jos rašyti, o savaitė iš savaitės gaminamos nuotrupos netrukus paverčia jį sugniuždyta chaluota žmogysta, aprašyta šio straipsnio pradžioje. Vis dėlto visi šiame pasulyje turi į ką žvelgti iš aukšto, ir iš abiejų profesijų patirties turiu pasakyti, jog knygų apžvalgininko padėtis geresnė už kino kritiko, kuris net negali darbuotis namie, mat vienuoliktą ryto turi dalyvauti filmų peržiūrose, kur, neskaitant vienos ar poros įsidėmėtinų išimčių, tikimasi, kad jis parsiūdos už taurę prasto cheroso.

Vertė Andrius Patiomkinas

4. Pasakojimai apie skirtingų žmonių išklausymą pavieniui

[...]

Či valstybės valdovas Či Suanvagas panorą išgirsti *ju* instrumentu¹⁷ atliekamą muziką. Prsakė, kad groti būtinai turi trys šimtai muzikantų. Taip į valdovo orkestrą įsiprašė visokių netikėlių ir nemokšų. Valdovui muzika labai patiko, ir jis tuos kelis šimtus žmonių geriausiai valgiais pavaišino. Po Či Suanvango mirties jo sostą perėmė valdovas Minas. Jis mėgo klausytis, kaip *ju* instrumentu groja pavieniai muzikantai, o ne visas orkestras. Taip tie nemokšos ir išsilakstė.

[...]

5. Pasakojimai apie tyčinį klaidinančių nurodymų pavaldiniams davimą

[...]

Dai Huanas, Songų valstybės ministras, kartą savo patikėtiniui taip nurodė: „Girdėjau, kad kelias naktis iš eilės prie tarnautojo Li namų vis kažkas privažiuoja dengtoje karietoje. Prašau dėl manęs šį reikalą nuodugnai išsiaiškinti.“ Patikėtinis padarė, kaip liepta, ir taip valdovui papasakojo: „Nemačiau jokios dengtos karietos, tačiau regėjau žmogų, nešinę dėžele. Jis kalbėjosi su tarnautoju Li, o paskui, praėjus kiek laiko, Li iš jo tą dėželę priėmė.“¹⁸

Kartą Džou valstybės valdovas pametė savo iš jaspio pagamintą plaukų segtuką. Paliepė pavaldiniams jį surasti. Šie tris dienas ieškojo, niekaip negalėjo rasti. Po trijų dienų valdovas pasiuntė kitą žmogų, ir šis segtuką rado vieno šalies gyventojų namuose. Valdovas tada taip kalbėjo: „Mano pavaldiniai išvis nesugeba jiems patikėtų užduočių įvykdyti. Per tris dienas segtuko rasti nesugebėjo. O štai kitą žmogų pasiunčiau, ir šis nė dienai nepraėjus jį surado.“

Pavaldiniai nuo tokių valdovo žodžių labai įsibaugino ir net ėmė manyti, kad valdovo būta dieviškai išmintingo. [...]

6. Pasakojimai apie apsimetimą nežinančiam

Kartą Hano valstybės valdovas Han Džaozhou suspaudė tarp pirštų savo paties nagą ir, apsimetęs, kad šis nulūžo, puolė įnirtingai jo ieškoti. Vienas jo patikėtinių nusikirpo savo nagą ir atidavė jį valdovui¹⁹. Taip Han Džaozhou įsitikino pavaldinio nesąžiningumu.

Kitą kartą Han Džaozhou pasiuntė raitą pavaldinį į žvalgybą po apylinkes. Šiam pargrįžus, Han Džaozhou klausia, ką

Nukelta į p. 7 ▶

¹ Senovės Kinijoje tikėta, kad kūno ištrynimasis šuns išmatomis išvaro žmogų apsėdusias piktašias dvasias. Tokiu pat poveikiu pasižymėjo ir toliau tekste minimas „penkių gyvulių mėšlas“ (vištos, kiaulės, avies, karvės ir šuns išmatų mišinys) bei „orchidėjų nuoviras“ (vien iš orchidėjų arba iš įvairių kvapiųjų žolelių išvirtas). Pastarasis įvairiems tikslams Kinijoje vartojamas iki šiol. (*Visos pastabos – vertėjos.*)

² Matyt, turimi omeny šilko rietimai – aukštos vertės daiktai.

³ Kiniškas terminas *šu*, kurį čia vartoja Han Fei, turi daug prasmų ir kartais gali būti verčiamas kaip „menas“ (pvz., kin. *u šu* – kovos menas). Tačiau čia pasirinkta terminą versti siauresne prasme, nes, kaip matyti iš pasakojimų, jis apibūdina veiksmų ir gebėjimų visumą, kurią nuolat kartodamas ir lavindamas valdovas turėtų išmokti taikyti savo kasdienėje valdymo veikloje.

⁴ Skyriaus pavadinime atsispindi vieta, kurią šis tekstas užima bambukiniuose veikalo ritinėliuose – laikmenoje, kurioje buvo surašyta mūsų dienas pasiekusi knygos versija.

⁵ Senovės Kinijoje kalbant su aukštesnio rango asmeniu, o juolab su valstybės valdovu, nevertotas pirmojo asmens įvardis („aš“, „mano“ ir t. t.), nes manyta, kad taip kalbėti nemandagu. Apie save kalbėta trečiuoju asmeniu, kaip šiuo atveju – „Jūsų tarnas“.

⁶ Senovės Kinijos valdovų varduose paprastai atsispindi valstybė, titulas ir tėvų ar kitomis aplinkybėmis suteiktas vardas. Šiuo atveju vardas Lu Aigongas reiškia Lu valstybės valdovą vardu Ai.

⁷ Han Fei neretai savo veikale cituoja Konfucijų (VI–V a. pr. Kr.) ar jo sekėjus. Vienur su jo idėjomis sutinka ir jas pritaiko savo išvalgoms pagrįsti, kitur Konfucijaus iškeltus teiginius kritikuoja ar paneigia.

⁸ Dzi Sunas – vienas iš Lu valstybės Dzi aristokratų giminės klanų, tuo metu turėjusio didelę politinę įtaką, atstovų.

⁹ Meistras Jan Jingas (VI–V a. pr. Kr.), dar žinomas kaip Jan Dzi („meistras Janas“) – filosofas, politinis strategas, diplomatas, Konfucijaus amžininkas.

¹⁰ Turima omenyje Geltonosios upės dvasia, senovės Kinijos mitinė būtybė.

¹¹ Dzi Gongas (VI–V a. pr. Kr.) – žymus Konfucijaus mokiny, verslininkas ir filosofas.

¹² Turint omenyje, kad komentaras priskiriamas Konfucijui, veikiausiai čia kalbama apie tai, kad sūnus keršytų už tėvą ir konfliktas tęstųsi per tris kartas – tėvo, jo sūnų ir anūkų.

¹³ Ven Dzi („meistras Venas“) – senovės Kinijos mąstytojas, Lao Dzi mokiny, ėjęs Jue valstybės valdovo patarėjo pareigas.

¹⁴ Ven Džongas (V a. pr. Kr.) – garsus senovės Kinijos politikos ir karo strategas.

¹⁵ Vartai žymėjo vietos (miesto, valstybės) ribas. Jie stovėdavo keturiose pasaulio šalyse (šiaurėje, pietuose, rytuose ir vakaruose).

¹⁶ Danas – svorio matas bieriems produktams, lygus apie 100 litrų.

¹⁷ Ju – senovės Kinijos pučiamasis instrumentas.

¹⁸ Turima omenyje, kad ministras įtarinėjo tarnautoją Li imant kyšius. Tačiau siūsdamas savo patikėtinį stebėti tarnautojo Li apie savo įtarimus patikėtiniui nesakė. Vietoj to nurodė akylai stebėti ką kita. Dėželėje, tikėtina, buvo koks nors brangus daiktas, kyšis.

¹⁹ Tuo metu vyrai nešiojo ilgus nagus. Dar kiti tyrinėtojai aiškina, kad autorius galėjo turėti omenyje ne patį nagą, o ant nago tvirtinamą brangų papuošalą.

Iš bloknoto (41)

Ši netikėtai permainingą spalį, kai oro temperatūra svyravo nuo vasariškos iki žiemiškos, įvyko visokių kultūros įvykių, o vienas svarbiausių tas, kad vilniečių gerai pažįstamas „Lėlės“ teatras žavingoje „multikultūrinėje“ Arklių gatvelėje atšventė 65 metų sukaktį. Man teko pažinoti šio teatro įkūrėją ir pirmosios kartos aktorių mokytoją ir ilgametį vadovą Balį Lukošį, matyti ano meto spektaklius ir, režisieriaus įsakmiai paskatintai, imtis nuodugnau domėtis lėlių teatru ir rašyti apie permainas „Lėlėje“ bei kaimynų – estų, latvių, baltarusių, lenkų – skirtingu žingsniu žengiančius lėlių teatrus. Kaip ir visuomet, teatro braižas, jo siekiai ir estetinės permainos būna susiję su nauju, kitaip mąstančio ir jaučiančio žmogaus pasirodymu kolektyve. „Lėlėje“ apie 7-ojo dešimtmečio vidurį tas žmogus buvo dailininkas, įvairias formas ir medžiagas valdantis scenografas, ilgainiui tapęs ir savo spektaklių režisieriumi, – Vitalijus Mazūras. Garsas apie jo kūrybą gan greit paplito po visą Sovietų Sąjungą ir už jos ribų. Jo originali, moderni kūryba, besiremianti savo tautos folkloru, kėlė nuostabą ir tapo kelrodžiu kitų šalių lėlininkams. Tad ir šiandien linkiu „Lėlei“ atrasti menininką, kuris galėtų lemti būtiną permainas.

Teatro jubiliejaus proga į „Lėlę“ iš Čekijos atvyko gyvai atliekamos folklorinės-elektroninės muzikos ir medžiagų skambesio kabaretas. Spektaklio „Exit“ autoriai – Čekijoje kurianti studija „Damúza“, pranokstanti tradicinio lėlių teatro galimybes naudodama neišbandytą audiovizualinės lėlių animacijos strategiją, modernaus garsovaizdžio dramaturgiją. Šeši aktoriai – jie ir muzikantai, ir ansamblio dainininkai, ir miklių lėlininko rankų savininkai. Kaip supratau, spektaklio veiksmas klostosi lėktuve, kai kelionės metu žaidžiama, muzikuojama ir dainuojama, bandoma „prikelti“ kai kuriuos Anderseno pasakų personažus, nors didžiojo pasakininko dvasios man ir nepavyko aptikti gan trankiame šitokios estetikos reginyje.

O kitą dieną jau vyko vietinė premjera – spektaklis „Mano Vilnius mano“, – kurią skelbia programa-atvirukas su tuos žodžius kaukiančio geležinio vilko atvaizdu. Taigi tas atvirukas bene ir bus labiausiai vykęs dalykas, tinkamas

Vilniaus 700-mečiui. O pats spektaklis, kuriame jo kūrėjų žadėta 5–12 metų vaikams papasakoti Vilniaus miesto istoriją nuo seniausių iki mūsų laikų, kraštutiniai nuvylė – išskyrus muziką (Tadas Dešukas), kone viskas atrodo nykiai: scenos erdvė skendi tamsoje, suspausta tarp nukarusių iš viršaus sudraskusių marškų ir gausybės šiukšlių ant grindų; kostiumai ir aktorių kaukės neišraiškingi, nuo visko dvelkia gero skonio, individualaus stiliaus, Vilniaus gilesnio pažinimo ir meilės jam stoka. Ar tai tokį niūrų ir nevalyvą Vilnių turi pamatyti vaikai? Ir matai, kad režisierius Paulius Tamolė, kaip ir dailininkė Giedrė Brazytė, neturi įtaigesnės vizijos. Nemoka kalbėtis su vaikais. Iš lėlių geriausios – Geležinis Vilkas (kas ją darė, net nepažymėta) ir mirčiai pasmerkta žydaitė, o Barboros Radvilaitės interpretavimas kelia nuostabą – ji primena įnoringą princesę iš pasakos. Tekstas, kurio lėlėms aiškiai per daug, aktorius sakomas pro kaukę, prastai girdimas. Du aktoriai, vaidinę Vilniaus istoriją neva besidominčius vaikus, atrodė lyg atklydę iš prastos saviveiklos, berniuko „gatvinis“ kalbėjimo būdas čia visiškai nepriimtinas.

Būtų galima dar vardinti ir vardinti spektaklio trūkumus, bet svarbiausia pasakyti, kad vaikai salėje nuobodžiavo, trynė galvas į kėdžių atlošus, žiovavo, į nieką nereaguodami (tik į Vilką ir natūralistiškus šuniukus), visi sėdėjom mirtiną tyloję ir laukėm pabaigos. O pabaigoj dvi mergytės, mamos primokytos, kai aktoriai išėjo lenktis, suspigo: „Bravo!“ Po spektaklio ėjau gatve ir galvojau, kad už tokias nesėkmes turėtų būti atsakingas teatro vadovas. Ir, aišku, režisierius, inteligentiškas žmogus, įklimpęs į teatrą, kur jam jau ne pirmą kartą nesiseka. Manau, kad vietoj visų šių bergždžių pastangų mus prigauti reikėjo pasikviesti profesorių Alfredą Bumblauską, jis, jaunystėje bičiuliavęs su lėlininkais, būtų puikiai vaikams papasakojęs įspūdingą Vilniaus miesto istoriją, o dar ir suvaidinęs!

Praėjo Vėlinės, sudeginta daugybė žvakučių, kapus slegia stiklo indai ir popierinių gėlių vainikai – paprotys, atkeliavęs iš Lenkijos, bet visiškai svetimas mūsų tradicijoms. Ir Bažnyčia, ir Aplinkos ministerija į tai per

mažai reaguoja, nesirūpina aiškinti ar drausti. Bet ne viskas taip liūdna.

Rašytojų sąjunga surengė neseniai mus palikusio dailininko ir rašytojo Leonardo Gutausko paminėjimo vakarą, jame nemažai kalbėta apie įvairiašakę jo kūrybą, net apie meną mylėti gamtą, žvejoti, matyti ir jausti aplinką. Nuo sienų į mus žvelgė savotiškas paskutinių metų tapybos ciklas religine tematika: Marija, Marija su kūdikiu, apreiškimas, – niūroko mėlyno kolorito ir lyg aptraukti koku sidabriškai balkšvu voratinkliu ar apšarmoje. Tema tapytojui nenauja, bet, lyginant šį ciklą su ankstesniais, jau galima pajusti kažkokį automatizmą, gerai įsisavinto dalyko kartojimą. Beje, didžiulį įspūdį šiame vakare man padarė jauno, dar tik II kurso Muzikos akademijos studento, Leonardo anūko Nojaus Vyčio Gutausko, profesorės Irenos Milkevičiūtės mokinio, įstabus dainavimas, rodęs ir balso jėgą, ir muzikavimo subtilumą. Bręsta įžymybė!

Lapkričio 3-iają išaušo ypatinga diena: „Gaidos“ festivalio programos skelbtime ir lauktame koncerte pirmą kartą Lietuvoje nuskambėjo labai įdomus olandų kompozitoriaus Simeono ten Holto kūrinys „Canto Ostinato“ keturiems fortepionams, kurį atliko Anna, Lukas, Petras ir Julius Geniušai, pirmą kartą skambinę keturiose (įvairius jų duetus ir solo publika girdėjo ne kartą). Tie jautrių muzikantų dainingi pasikartojimai, tas subtilus ir išradingas kūrinio minimalizmas laikė prikautę publikos dėmesį kone pusantros valandos. Visa Geniušų šeimyna buvo sutikta ir palydėta su tikra pagarba, džiaugsmu ir dėkingumu. O man, šiek tiek keliavusiai nyderlandiškais Belgijos pakraščiais, važiuusiai Olandijoje jūros link, šis nuostabus nesenstantis Holto kūrinys puikiai „gulėsi“ į tą lygumų, balynų peizažą, kurio monotoniją tolydžio pažadina neregėti vaizdai ir garsai – koks iš po kojų purptelėjęs paukštis ar ramiausiai palei pat kelią besiganančių kleketuojančių margaspalvių ančių pulkas, suerzintas prabėgančios putpelės...

– AUDRONĖ GIRDZIJAUSKAITĖ –

Minimos

► Atkelta iš p. 1

Per neoficialiąją Literatūros metų premijos apdovanojimų dalį išgirdau jaudinančią žinią – mano pirmoji „Minimų“ knyga išleista Brailio raštu ir ji labai patikusi neregiamams. Tai ne tas atgrasus atvejis, kai vienam rašytojui pasisekė įpiršti savo knygą Jehovos liudytojams, kurie, padėję Bibliją, ėjo iš buto į butą skelbti mano amžininko kūrinio. Vis dėlto šis tas nutiko – pirštai rinks mano minimas kaip uogas!

Į Latviją leidžiama įvežti užsienietišku daržovių, kad šios nukonkuruotų vietines. Taip galima sunaikinti cukrinių runkelių auginimą. Tačiau su kalba taip lengvai nepraeis! Todėl mes įkūrėme kooperatyvą „Žemė ir kalba“, kurio profilis – lingvistinė žemdirbystė. Iš pradžių dideliuose plotuose sėjame žodžius ir renkame sakinius. Su raidėmis nebuvo taip paprasta. Jas auginome šiltnamiuose ir ten pat protinio, taip pat lingvistinio darbo specialistai anksti pavasarį jas lipidė į žodžius. Mūsų šiltnamius, kitaip nei tuos, kuriuose buvo auginamos kitos daržovės, galėjai atpažinti iš užrašo viršum įėjimo: PRADŽIOJE BUVO ŽODIS.

Vėliau suvokėme – procesas vyksta, bet buvo apleisti pamatai, todėl nutarėme rimtai imtis garsų. Nuo to laiko gimtinės miškuose, soduose ir parkuose ošė mūsų pasodinti priebalsiai, kiemų lysvėse augo dvibalsiai, o ant palangių butuose – mūsų kooperatyvo pasiūlyti balsiai.

Man atrodo, kad skulptorius medžio drožėjas Mikelis Pankuokas yra latvių van Goghas. Ne tik todėl, kad jis paskutines savo dienas nugyveno psichiatrijos ligoninėje toli nuo tėvynės, bet ir dėl jo talento užmojų.

Prieš kelerius metus Liepojos meno muziejuje, nedidelėje Pankuoko nuolatinės ekspozicijos erdvėje, vyko mano poezijos vakaras. Kai baigiau skaityti eilėraščius iš ciklo „Saros meilė“, kurio 49 eilėraščiai parašyti tarsi išpažintis, viena pagyvenusi dama paklausė:

– Pone poete, na kodėl jūs viename eilėraštyje pavartojo tą šiurkštų žodį?

Tiesiog netikėtai ir nežinia iš kur gimė greitas atsakymas:

– Jums muzika patinka?

– Taip, žinoma, – atsakė dama.

– Klasikinė?

– Taip, labai! – ji nesuabejojo nė akimirkos.

– Žinote, kompozitoriai į savo muzikos kūrinius kartais to-o-o-okių šiurkščių natų įdeda...

Ji nutilo, akimirka susimąstė ir, mano nuostabai, pasakė:

– Taip... Supratau.

Jeigu muzika yra menų menas, kur visi garsai laisvi... Kodėl gi literatūra negalėtų to siekti? Juk visi žodžiai vartojami.

Kūno kultūros salė buvo maža, su apvalia krosnimi viduryje, apie ją bėgdavome aplinkui. Vienam gale buvo gimnastikos sienelė, prie jos atlikdavome pratimus.

Mes, antros klasės moksleiviai plonais treningais, tobulinome savo fizinius įgūdžius vadovaujami mokytojo. Fizinio mokytojas Pyragas buvo plikis, nešiojo juodus akinius apskritais rėmais, pririštus gumytėmis, kad nenukristų mankštinantis. Jo treningai buvo tamsiai mėlyni ir tokie pat ploni kaip mūsų, tiesa, su siūle ant kiekvienos kelnia pusės. Mes tokių neturėjome. Tuomet geresnius ir storesnius treningus retai mačiau. Buvo dar vargas septintojo dešimtmečio vidurys.

Ųkart buvome išrikiuoti. Į akis krito mokytojo kelnų priekis, kur tarsi kažkas buvo išsišovęs, tarsi kažkas nukaręs. Aš tai būtinai turėjau pasakyti šalia stovinčiam klases draugui. Sukuždėjau:

– Pyragui pimpaliukas nukaro!

Mano šnabždesys nebuvo toks tylus, kaip reikėtų. Mergaitė ilga kasa, kuri stovėjo berniukui iš kito šono, neprašoma pakėlė ranką ir mažoje salėje nuskambėjo:

– Mokytojau, Eipuras sakė, kad jums pimpaliukas nukaręs!

Iš baimės nebeprisimenu, ar kilo garsus juokas, ar stoji kurtinanti tyla; greičiau antras variantas, bent tai prisimenu. Po pamokos Pyragas, kuriam vis dar kažkas buvo nukaręs, vedėsi mane pas klases auklėtoją. Ją sutikome prie mokytojų kambario. Palinkęs prie auklėtojos ausies, Pyragas pakuždėjo jai į ausį, ką aš buvau pasakęs. Mokytoja tarsi paraudo, tarsi nusišypsojo, ir iš jų abiejų laikysenos man tapo aišku, kad mano pasakytas žodis yra kažin kokia neliečiama brangenybė.

Auklėtoja tikrai pareiškė pastabą, bet įrašyti pažymį pamiršo.

Skaičiau vieną eilėrašį. Pasirodė geras, tik sutrikdė viena pradžios eilutė. Pažiūrėjau: pasirodo, tai ne eilėraštis, o autoriaus rinktinės turinys.

Gal poetui nebūtina valgyti? Gal jis visiškai nenori valgyti? Bet mano dėmesį patraukė vienas rūsio langas su užrašu „Kompleksiniai pietūs – 1,80“. Užeinu tikėdamasis, kad pietūs jau bus pasibaigę, nes jau po keturių. Ne, dar nesibaigė! Šalta sriuba... koks antras patiekalas? Kotletai... bulvės... tualetas yra? Ne, tualetas neveikia.

Ačiū Dievui! Gal vėliau užeisiu, žingsniuoj toliau. Einu palei parką... Ten būna ledų... norėtuši ledų... bet gal geriau pataupyti? Bus kokiai knygai... brangesnei... einu, dar viena kavinė... štai – duonsriubė! 60 santimų ir šalta. O tenai bus duonos ir dar ko nors... nebus ledų, bet bus plaktos grietinėlės... Aš nusiperku ir sutaupau – latą dvidešimt! Paskui einu pro knygyną „Valters un Rapa“ – reikia užsukti! Juk galiu už penkis latus kokią nors knygą nusipirkti? Rašytojas juk gali nusipirkti knygą už penkis latus! Užeinu, matau – o, Cortazaras! Nukainotas, už tris latus! Du devyniasdešimt devyni! Na, reikia imti Cortazarą! Pala, pala! Man juk dar liko latus dvidešimt nuo kompleksinių pietų, vadinasi... penkis latus aš jau galiu paskirti knygoms, taigi, jau yra šeši latai, šeši dvidešimt. Cha! Imsiu du Cortazarus! Pinigų pakanka dviem Cortazarams! Prašom du Cortazarus!

Litenę esu paminėjęs viename eilėraštyje tiek dėl patriotinių jausmų, tiek dėl sąskambių. Seniai norėjau tenai nuvykti, bet pasisekė tik per šio rudens kelionę su draugais. Popietę pasiekėme Litenės mišką, tyliai pagerbėme tiek išvežtuosius, tiek sušaudytuosius, apvaikščiojome stovyklą, apžiūrėjome nuotraukas ir ėjome laukan, kad tą vakarą spėtume apžiūrėti Stamerienos pilį. Prie kelio pastebėjau stendą, jo apačioje sudomino poetės Elzos Kezberos pavardė ir jos poezijos eilutė „Širdis vis laukia, širdis vis myli, tiki – vis dar tiki“. Viršuje užrašas didžiulėmis raidėmis:

KELEIVI!

KAI ČIA SUSTOJI, NUŠLUOKI MŪSŲ NAMO SLENKSTĮ,

NES MES TO NEBEGALIME PADARYTI NUO 1941 METŲ BIRŽELIO 14-OSIOS AUŠROS.

MŪSŲ KŪNAI IR KAULAI TRŪNIJA RUSIJOS PLATYBĖSE, BET MŪSŲ VĖLĖS KARTU SU JUMIS.

Mano žmona ir draugų pora jau buvo nuėję toličiau, kai pastebėjau išbetonuotą slenkstį ir į medį atremtą šluotą. Pamičiau ir nušlaviau. Staiga nevaldomai pravirkau. ►

Blogas gyvenimas „Scanoramoje“

„Blogas gyvenimas“ nuobodus – buvo ir tokių portugalų režisieriaus João Canijo filmo refleksijų. Vis dėlto sutikčiau su filmą pristačiusia „Scanoramos“ vadove Gražina Arlickaite: būtent nuobodžiavusiems filmas, deja, neatsivėrė. Filmu pavadinimas – tiesioginis ir nepaliekantis iliuzijų: J. Canijo vaizduojamas gyvenimas tikrai blogas. O jau su pirmu kadru, kuriame iš perspektyvos rodomas barkšantis seno viešbučio griozdas ir paskui lėtai, per viešbutį valdančių moterų – motinos, dukros – ir dviejų viešbučio darbuotojų dieną pradeda nuobodžiai (*sic!*) pasakoti visa istorija, galima sutikti – taip, tikrai nieko gero. Dėl specifinio filmavimo būdo žiūrovas kviečiamas maksimaliai priartėti prie filmo veikėjų. Gali kartu sekoti koridoriais slankiojančius filmo personažus, prisėsti ant nutriušusių sofų žiūrėti televizoriaus, klausyti, kas planuojama pietums, kartu panyrant į ilgas pauzes, kai kas nors tiesiog spokso į vieną tašką. Taip, filmas diskomfortiškas visais aspektais – viskas vyksta lėtai, o ore tvyro nuolatinė įtampa: veikėjų dialogai kurti taip, kad nedomina nei žiūrovų, nei pačių kalbančių. Plepama bet kas, dažnai – tuo pačiu metu. Iš to „bet ko“ pamažu lukštenasi pagrindinė filmo tragedija: trijų kartų, močiutės, motinos ir dukros, nemeilės linija.

„Blogas gyvenimas“

Filmas kurtas pagal daug kartų kine ir literatūroje valkiotą fabulą: motina nemylėjo dukros, toji pagimdžiusi nemylėjo savosios. Tad visą filmą tarsi „trumpinanti“ jungtis spragsi ši nemeilės įtampa, kol galų gale virsta viską sunaikinanti išbrova. Kodėl vis dėlto filmą verta žiūrėti? Sakytum, dėl pagrindinės veikėjos Piedadės (akt. Anabela Moreira). Į didelį nerangų vaiką panašiai Piedadei empatiją pajunti akimirksniu. Nors mylėti jos, regis, nėra už ką. Ji – egoistiška,

„Barbarė“

užsidariusi savo kiaučiuku ir neurotiškame dienos planavime, o nuoširdžiai rūpinasi tik savo šuns Almos gerove. Labiau išmanantys psichologiją gali spėti, kad protagonistei būdingas Aspergerio sindromas, bet, atmetus psychologizavimą, Piedadė tiesiog labai nelaiminga, nors iš paskutiniųjų stengiasi. Visos viešbučio pakampės pilnos kuždesių ir apkalbų jos atžvilgiu. Piedadė goglinėja koridoriais, prie durų pasiklausydama, kas apie ją šnekama – aišku, blogo. Nors, regis, kalbos jai nėra motais, bet jos moterį toliau žiauriai žeidžia kaip užaugti nesugebėjusį vaiką. Piedadė šuniškai tebesekioja savo motiną, lygiai taip pat, trokšdama meilės, nesiliaudama priekaištauti ją sekioja jos pačios dukra Salomė. Scena baseine, kai dukra plaukia paskui motiną, nėra kiek prie jos nepriartėdama, galėtų simbolizuoti įsčių ilgesį. „Blogame gyvenime“ trijų moterų ryšys primena niekada nesusidėliojančią dėlionę, kur visos detalės yra iš skirtingų rinkinių. Nemeilė čia įsimetusi kaip puvinys į viešbučio sienų apmušalus, regis, pakirtusi viską: galimybę ir viltį, kad bus geriau – taip pat.

Filmas neeilinis dar ir tuo, kad jame paraleliai prasideda kitas filmas – „Gyvenimas blogas“. Fone nuolat girdisi saujelės ištikimų viešbučio svečių rietenos. Deja, „Gyvenimo blogo“ nepažiūrėjau, nes dėl laiko stokos rinkausi „Barbarė“. Iš pastarosios tikėjausi kažko panašaus kaip iš pernai „Scanoramoje“ rodytų „Liesnojančių ausų“ (rež. Ursula Pürer). Tai yra totalaus stilingo poetiško *queer* absurdo. Kiek nusivyliau, nes „Barbarė“ (rež. Bernard Mandico) turėjo netgi labai aiškų siužetą, bet visu jo atlikimu vis dėlto pretendavo būti beprotiška. Prasiždėjusi kaip Konano Barbaro mito imitacija, toliau perėjo į feministinę „dieviškąją komediją“, kur lydimas žmogiškojo pavidalo šuns Rainerio, patirdama iniciacijas ir įsikūnydama į vis naujus savo blogio būvius Barbarė, o su ja ir blogis galų gale laimi, nes išduria visus. Dėl to visai negaila, nes gerų personažų filme tiesiog nėra, Barbarėi rūpi tik išradimai žudyti, o visi kiti irgi turi ne visai tyrų užmačių. Filmas retro stiliškas, o vietomis pradedančiam nuobodžiavimui suteikiama galimybė šifruoti simbolius ir intertekstus, taip pat užduodama kinematografijos teorijos namų darbų. Kai pabosta žiūrėti kiek pritempta beprotybe sprogintą farsą (taip, būtent šis filmas vietomis man buvo gana nuobodus), iš snūdo prikelia dėmesio verti grotesko elementai filmo finale: kanibalistinė garbėtroškų menininkių (-ų) puota idėjiškai vis dėlto pakylėja „Barbarė“ į *queer* „Palmės šakelės“ vertą nominaciją.

„Viena naktis su Adela“ (savamokslio režisieriaus Hugo Ruizo ilgametražis debiutas), pažymėtas N-18 ženklu dėl vienos sekso scenos, iš tikrųjų tęsia „Blogo gyvenimo“ tėvų ir vaikų santykių dramą. Tik H. Ruizo atskleidžiamą taip netikėtai, kad lošteli turbūt pusė salės. Ar įmanoma šiuokšliavėžio vairuotoja dirbančią Adelą matyti ne tik kaip žudikę ir smurtautoją, bet ir kaip savaip teisingumą suprantančią, vaikystės traumų sužalotą heroję – šiai dilemai skiriama valanda ir keturiasdešimt penkios minutės, nes tiek trunka filmas. Adela (akt. Laura Galán) atgrasi viskuo: tiek sąmoningai pabrėžiama nepatrauklia išore ir agresyvia povyza, tiek absoliučiu įsitikinimu, kad elgdamasi neteislingai vis dėlto elgiasi teisingai. Adela vairuoja šiuokšliavėžį ir šniaukščia kokainą viso filmo metu, beveik viso filmo metu trunka jos ir naktinės psichologinės pagalbos laidos vedėjos dialogas. Pasivadinus Ariele, Adela skambinėja į laidą ir pasakoja, ką padarys, tariamą atsakomybę už savo poelgius užkardama nematomai pašnekevei. Pastaroji Adelos

„Viena naktis su Adela“

akimis – tarsi visuomenės, lemiamu momentu be sąžinės graužaties nusiplaunančios rankas, atspindys. Ar Adela – psichopatė monstrė, ar nelaimingas, visais atžvilgiais suluošintas žmogus, paliekama asmeniniams apmąstymams. Žiū, ir vaisingiems.

Verta pagirti filmo vertėją (deja, filmo subtitruose pavadę praziopsojau, o „Scanorama“ informacijos apie filmų vertėjus niekur daugiau nepateikusi – gaila) už išradimai išverstus filme skambančius muzikos „gabalus“.

„Jevida“

„Jevida“ (rež. Katja Gauriloff) – tikrasis pagrindinės veikėjos vardas. Mergaitė auga samių tautoj, eidama ne į įprastą, o į jautrią gyvenimišką mokyklą, leisdama laiką ir žvejodama su ją mylinčiu seneliu, supama gamtos, dvasių ir savito pasaulio supratimo. Filmas prasideda, kai ji – jau Yda (akt. Sanna-Kaisa Palo) – atvyksta su dukterėčia į vaikystės namus, kad paruoštų parduoti. Nespalvota, kinematografiška filmo estetika ir vaikystės idilė priešpriešinamos tamsai ir smurtui – tai, kas išliko Jevidą pateikus į internatą, kur būdavo auklėjami ir suomiškai mokomi autochtonų vaikai. Poetiškas ir žiaurus iš savo terpsės, gamtos ir papročių ištraukto ir internato prievartai ir muštui pasmerkto vaiko traumas filmas. Ten Jevida tampa Yda ir atsižada pačios savęs, bet filmas palieka viltį – per dukterėčią ir ateities kartas išsaugoti tai, ką prarado. Kaip ir žinojimą, kad nepriekaištingu tinklu niekada nepagausi žuvies.

– EGLĖ FRANK –

Hanfeidzi

► Atkelta iš p. 5

šis matęs. Pavaldinys atsako, kad nieko neregėjęs. „Visgi, ką regėjote?“ – toliau kamantinėjo valdovas. „Mačiau tik vieną jautuką, už pietinių vartų prie kelio žolę rupšnojančią“, – atsakė pavaldinys. Tada valdovas pavaldiniui prisakė, kad šis nedrįstų niekam atskleisti to, ko ką tik jo klausė. O tada išleido įsakymą, kuris skambėjo taip: „Dabar, sužaliavus žolei, yra draudžiama leisti galvijams ganytis svetimuose laukuose. Toks draudimas galiojo ir anksčiau, tik valdininkai jį rimtai nežiūrėjo, dėl ko daug galvijų ganosi svetimuose laukuose. Skubiai visus galvijus laukuose suskaičiuokite ir jų skaičių valdovui praneškite. Kas to nepadarys, bus griežtai nubaustas.“ Pavaldiniams pateikus besiganančių galvijų skaičių trijose valdos pusėse – šiaurėje, rytuose ir vakaruose – valdovas pranešė, kad dar ne visi suskaičiuoti. Tada valdininkai suskubo į laukus pakartotinai perskaičiuoti ir pastebėjo tą vieną jautuką už pietinių vartų. Nuo to laiko pavaldiniai ėmė manyti, kad valdovas labai akylas, ir visi bijojo jam ką blogo daryti.

[...]

Dalyvavau radijo „Naba“ literatūrinėje valandoje. Laidos vedėjai paklausė, ar kas nors iš mano parašytų tekstų išsipildo. Atsakiau, kad poezijoje dėl to nesijaudinu, tačiau prozos atveju kartais būna baugoka. Spręskite patys.

Buvo vakaras. Norėjau pereiti Laisvės gatvę po kabančių pėsčiųjų tiltu – per geležinkelio bėgius. Vienoje pusėje radau kiaurymę bėgių tvoroje, tačiau priešingoje pusėje – viskas aklina. Grįžau atgalios. Didžiai nustebau pamatęs ateinančius penkiolikos žmonių būrį. Jie tarsi išėjo pro kažkokias duris, bet pro kokias, neturėjau jokio supratimo. Tarsi kiaurai sieną perėjo. Visi su kaukėmis, tačiau vakaro prieblandoje galėjai matyti, kad jie azijiečiai. Kaip narkotikų fasavimo darbininkai po pamainos. Tačiau tai buvo Rygoje, o ne sapne ar filme. Jie tylėdami nužingsniavo tarsi į aklavietę, tačiau paskui pasuko į rytus – tenai ėjo palei bėgius, kuriuos pereiti buvo galima dar šį vakarą.

Tai buvo įspūdinga: tą vakarą apie tai parašiau ir kitą dieną perskaičiau per Prozos skaitymus.

Po šio regėjimo praėjus beveik trimis mėnesiais prasidėjo COVID-19 ir visi suvaržymai.

Vertė Arvydas Valionis

Vertė Rūta Ona Sruoginis

MŪZA O. SVETICKAITĖ

kurortas 2022

sraigtasparnis
sutemus ieškantis skenduolio
jūrą padengia baltais metalo skydais

senolė
sausakimšoje gatvėje pardavinėjanti pliušinius vorus
snaudžia
pramerkusi vieną akį

turistai
bare šoka lambahą
besitrindami prakaituotom nugarom
vaidindami
kad neprisimena karo

kol atėjus vidunakčiui
jūra į krantą išmeta medūzas –
jos apkabina miestą gleivėmis
ir ištraukia iš laiko akipločio –

visi lieka kur stovėję –

o skenduolis išnyra iš vandens
ant pečių pasitupdęs giljotiną
tikėdamasis pagiežos

o kurortas
sustingęs ant ledų pagaliuko
nė nepastebi

nė nežvilgteli –

skenduolis mirkteli
ir mudu išplaukiame

iš tiesų

vėl sakau
kad varnų oda iš tiesų yra balta
kone perregima –
jei įsižiūrėtum
galėtum išvysti kiekvieną kaulelį
apskaičiuoti širdies svorį

vėl sakau
kad širdis ne tokia
kokia piešiama anatomijos vadovėliuose
jos spalva kitokia
nei rekomenduojama spalvinimo knygelėse –
širdis iš tiesų yra akmuo
pripildytas verdančio vandens
jame plaukioja krušos ledėkai
netirpsta

vėl sakau
kad tavo lūpos nėra plona pieštuko linija
nei formą keičiantis akivaras –

tavo lūpos iš tiesų yra oro pagalvės –

jos išsiskleidžia
kai pasiekiu kelionės tikslą

humana

mano suknelė
kvepia it byranti siena –

jos ertmėse prieš šimtmečius slėpė auksą
į ją skverbėsi vynys paveikslams
su madonom ir perlų auskarais
jos baltą paviršių ženklino lūpdažiai ir kraujas
iš pobūvių, orgijų, gimdymų ir praicinančių
kariuomenių
jos biografiją slėpė po sluoksniais tapetų
su nupieštom vynuogėm, ašočiais ir olimpo dievais
į ją šliejosi vaikščioti besimoką vaikai
jos tvėrėsi širdies smūgio ištiktieji
žengiantys paskutinius žingsnius
ją kumščiaivo suirzė kaimynai
šaukdami, kad jiems šito per daug –

mano suknelė
kvepia it trupanti siena –

ar tu šitai užuodei
paskutinius sienos likučius
sugriaudamas savo apkabinimu?

Salvija Vajčkonytė. Dykumų lapė. 2021.
Iranas. Kaluto dykuma

marina

jūra
yra milžiniškas roplys

jis kruta išgulėtoj duobėj
bandydamas išsiropšti

prakaituoja, seilėjas
ir spjaudosi

saulė kaitina metalinę jo nugarą
o jis varto savo žvynus
kad neužsiliepsnotų

kad žiopliai, dėbsantys ant kranto
apžlibtų

kad poetai, patyrę nušvitimą
jį apdainuotų

ir apaktų nesupratę
kad visus genialiausius jų eilėraščius

nuplauna ant kranto srūvantis
roplio prakaitas

androginas

mano žiovulys
trunka septynias aštuntines:

per jas nuvarva prakaito lašas
kuriam nubraukti pritrūko jėgų
kambariokė apmėto nuo grindų nesurinktom kojine
šaldytuvas, perskaitęs cukraus kiekį etiketėje, ima urgzti
džeimsas bondas eilinkart nužudo blogiuką
garšva liftu pakelia moterį, skaitančią poeziją
irane nužudo hidžabo nedėvėjusią merginą
o mėnulis pasislenska per tris kilometrus –

tai pastebi tik indijoje medituojantis budistas –

tik jis, aplietas mėnesienos
po kuria dar niekad nesibučiavo
parašo eilėraščių apie septynias aštuntines
trukusį žiovulį

kelionė pas aukso žuvis

regiu
kaip iš nosies išsprūsta garas
kaip giminės apleidžia būtį
ir palieka daiktus –

iki paskutiniųjų gniaužia delnuose
kol plaštakas apleidžia kraujas.

stovėdama ant liepto
regiu savo šeimą ant ledo
susispietusių aplink sutrūnijusius kilimus
pinigines su keletu rublių
knygas, iš kurių pabėgo avys
patefonas be vinilinių plokštelių
net orą virš išdžiūvusių grumstų –

viena už kitą reikšmingesnėmis minomis
pirštais, kietai užrietais į vidų
viena už kitą iškalbingesnėmis priežastimis.

stovėdama ant liepto jaučiu
kaip oras atšyla –

mano nosis nebeišleidžia garo

o tolumoj
ledas įlūžta.

pietų pertrauka

*pėstija kelio dulkėse guli
jaunas vadas kovos vežime
iš akių panašus į mėnulį
o iš nuovargio – į mane*

Donaldas Kajokas

1.

savo nuovargį
transkribuoju į perėjas
į nutisusius troleibusų laidus
į trūkinėjančią juostą, skiriančią priešingus eismo puses
į kampuotą horizontą, nupieštą daugiabučių
į penklinę, pagal kurią užia mašinos, lėktuvai ir fabrikai –

mano nuovargis
išsidraikiusius miesto siūlus
suaužia į audeklą

jis limpa it varlė
plinta it vėžys –

jis išsismelkia į praivių sąnarius
ir paverčia juos vata –

žmonės sustingsta
ir užminga, kur stovėję –

eidama pro juos
it pro vaško skulptūras
žvelgiu į miegant atmerktas akis –

jų rainelės
mirga vaikystės pasakom

2.

tolumoje
supypsi šviesoforas
kūnai, it bijodami sudužti
ima rąžytis

laikrodžiui mušant trylikimą valandą
karietos vėl virsta automobiliais
įstrigusiais spūstyje

jų vairuotojai
markstydamiesi
tolumoje dar įžiūri
pasakų pilį

bet iš fabriko kamino
išnyra trigalvis slibinas
ir ją sudegina

o pats
pasivertęs naikintuvu
nuskrenda –

budria akim stebėdamas
kad nė vieno praevio rainelė
nesušvistų sapnas
apie laimingą pabaigą

nyčė minkštakūnio pavidalu

per liūtį
asfaltas atrodo it nupoliruotas stiklas
neįžvelgiu, kas slepias po apačia
tik girdžiu karuselių arkliukų žvengimą
bet mano spyris per silpnas įskelti grindinį –

todėl tik slyščioju ant blizgaus paviršiaus su juozapota
žvelgiančia į mane akim, užgesusiom it rugsėjį užsidarę barai
norėčiau išrėžti, kad niekad nesigraudinau dėl jos likimo
kad nenoriu nei vyro, nei gemalo iščiose, nei edeno sodų
kad neturiu kuo jos pamaitinti, o iš tiesų ir nenoriu
nes mano meduolių spalvos per ryškios jos pajuodusiems
dantims –

bet nustoju daužyti stiklą
ir atiduodu gatvėj rastą monetą

nes bijau
kad paslydusi ant stiklinio grindinio
susilaužysiu stuburą –

todėl vis dar rašau Dievą didžiąja
nors pažvelgus aukštyn
regiu tik poliarizuotą stiklą

WILLIAM CARLOS WILLIAMS

(1883–1963)

Jauna namų šeiminkė

Dešimtą ryto jauna namų šeiminkė
sukinėjasi apsisiautusi peniuaru už
medinių savo vyro namo sienų.
Mašinos vienuoje riedu pro šalį.

Štai ji vėl išeina šalikelėn
pakviesti ledo prekeivio, žuvininko, stovi
droviai, be korseto, taisydamosi
išsipešusius plaukus, ir aš palyginu ją
su nukritusiu lapu.

Kai linktelėjęs šypsodamas riedu
pro šalį, po begarsiais mašinos ratais
trekšteli sausi lapai.

[1916]

Prisigavimas

Ir vis dėlto jis kažkaip prisigauna,
susivokia besegiojant jos suknios
kabliukus
nepažįstamam miegamajame...
pajunta rudeni,
metantį savo šilkus ir lininius lapus
ties jos kulkšnimis.
Pasirodo niekingas gyslotas kūnas,
visas susisukęs
lyg žiemos vėjas!..

[1921]

Serafas

Buvau čia vienas,
Lempa užu manęs,
Ten, krintančioje šviesoje...
Židinio kaitra man į veidą.
Aš atsitiesiau ir atsiskusau

Ten stovėjai tu!
Nejudantis,
Švytintis!
Stebuklingiausia vizija,
Liepsnojanti, spinduliuojanti
Į mane, rūgštis
Troškuliui numalšinti
Kartą ir visiems laikams.

Štai kodėl, kai
Priėjai arčiau,
Atsiprašinėdamas,
Klausdamas, ar
Neišgąsdinai,
Aš pastvėriau tave,
Karštai spaudžiau glėby,
Bet ji pranyko.

[1914]

Apsireiškimas

Pabudau laimingas, namas
Buvo keistas, balsai
Per plyšį,
Pro kurį įžengė
Ir stabtelėjo mergaitė,
Tiesdama į mane rankas...

Tada prisiminiau,
Ką sapnavau...
Mergaitė,
Kurią gerai pažinojau,
Atsirėmė į mašinos dureles
Ir paglostė man ranką...

Prasilenksim su ja gatvėje,
Sakysim vienas kitam
Banalybes,
Bet jau niekad nepaliesiu
Jos akyse ieškoti
To ramaus žvilgsnio...

[1914]

Iš anglų kalbos vertė Andrius Patiomkinas

MARIJA DEJANOVIĆ

Marija Dejanović – Bosnijoje ir Hercegovinoje 1992 metais gimusi kroatų poetė ir literatūros kritikė. Užaugo Kroatijoje, Zagrebo universitete studijavo lyginamąją literatūrą ir pedagogiką, šiuo metu gyvena tarp Zagrebo ir Larisos Graikijoje. Yra išleidusi tris poezijos rinkinius: „Duonos ir arklių etika“ (*Etika kruha i konja*, 2018), „Šerdis“ (*Središnji god*, 2019), „Gerumas atskiria dieną ir naktį“ (*Dobrota razdvaja dan i noć*, 2021). Šie eilėraščiai – iš pastarosios knygos.

(Dejanović eilių vertimų dar publikuota almanache „Poezijos pavasaris 2021“, *hieronymus.lt*, vert. K. T.)

Sruoga

*Stojo spalio miškas
iš plaukų sruogos kurią nukirpau
kirtime nukrito smulkūs lapeliai*

Sapne man kuždi gražiausius žodžius
kurių ryte neprisimeni

Lyg norėtum kad nugara prasiskirtų
juosta kuri dalija jūrą ir krantą
o mano oda taptų pliažu

Kad vietoj saulės tu manimi pakiltum

O gal sapnavau aš, kol tu budėjai
žiūrėjai į mane besišypsančią sapne

Paėmiau žirkles ir įdėjau tau į delną

Niekada nieko be tavęs nebuvo

Žiūrėjai kaip miegodama
tavo pirštais kerpuosi

*Plaukų sruoga tarp dviejų žirklių ašmenų
mano liežuvis tavo burnoje*

Auksinių plaukų sruoga nukrito ant parketo

Kol guliu tau ant nugaros
esu sunki kaip saulė

tada prabudau patikrinti, ar tu gyvas

*sapnavau, kad tavęs atėjo dievas
jis priminė tavo tėvą
sakei jam, tik ne tu*

*jis išėjo ir grįžo su velniu
velnias priminė mano tėvą
tik tavęs, tik tavęs dar trūko, sakei*

niekas iš mūsų jums netiki

*prabudau patikrinti, ar tu gyvas
pirštą padėjau po nosimi, kad patirčiau, ar kvėpuoji*

*sruoga už ausies buvo prakaituota
miegojai kaip vaikas*

*kažką per miegus man kalbėjai
kažką gražaus, ko neprisimenu*

Toliaregiškųjų

Iškosėjau paukštį ir jis pragydo
Snape prasiskleidė didelis medis

Mano gimda yra virdulys su rankenėle
o kepenys auksinė žąsis

Jų negalima suvokti tikrovėje

Sergu, bet esu geros nuotaikos
akys užsimerkia ir atsimerkia
lėčiau nei įprastai

Kai ateisi, nenešk man vaistų
Ši liga negydoma

Kiekvienais metais manyje mažiau žmogaus
daugiau ažuolo

Mano tuštumoje
tuštuma plečiasi

dėl jos esi amžinas

•

Kai priartėsi
kirvį padėk ant žemės
tau jo nereikia

•

Šįryt prie upelio mačiau
berniukai gaudė žuvis
plikomis rankomis

Jie sudėjo delnus
lyg išmintingi seniai
ir žuvys šokinėjo kaip drugeliai

į jų lėkštes sušoko

tai vyko žaidime
žuvys apakusios nuo šviesos

išnyra žuvis ir pašoka
ir nebelieka žuvies

•

Mačiau šimtus berniukų ir tūkstančius žuvų
kaip jie žaidė žvejus su auksiniais lankais
Berniukai lankus kėlė aukštai
ir gaudė
saulės atspindžius
pro juos lyg pumėnuliai plaukė žuvys

Jaunystės ir sapnų pilni berniukai
žuvys pilnos šviesos ir šuolių

Žuvų tokie pilni berniukai

Saule, akinanti visa matanti migrena
žiauri ir teisinga
verčianti mus daugintis ir mirti
vieniems su kitais
vieniems kituose

lankai, kuriuos nešamės rankose
tai tavo forma
kuriai mes meldžiamės

•

Šiandien mano kakta sunki ir šilta

Žiūrint iš apačios, ištirpęs sniegas
surenka smulkias mano sruogas
į nedideles opeles

Žiūrint iš viršaus
tai sniege švytintis kūnas
kaip užsidegęs miškas

Lankas išsitempia
uždėtas aplink širdį, kad nesprogtų
nuo plėtimosi

Žiūrint iš apačios, žąsų pulkas
tūkstančius metų
skrendantis į saulę

Žuvis

Man sako: taip gaudomos žuvys
sudedi delnus, kad primintų valtelę
ir verki į tą lėkštę

Valydama žuvies odą
praveri peilio liežuviu
ištrauki organus ir dedi ant stalo

Tada į visas savo žaizdas įkiši po kabliuką
Tos žaizdos senos
tas ir svarbiausia

Pasižiūri, kad orkaitė būtų karštesnė už saulę
ir greitai vidun įkiši žuvies likučius

Žuvį reikia iškepti greitai
kitaip pamirši, kad tai žuvis

Kol ruoši žuvį
žvilgsnį reikia nukreipti į indą
ir indui kalbėti: esi tu žuvis

esi tu žuvis
esi tu žuvis

Vertė Kristina Tamulevičiūtė

Nusišypsoti sau

Aistis Žekevičius. *Atlaidžiai šypsosi bedugnė.*
Eilėraščiai. V.: Bazilisko ambasada, 2023. 78 p.

Pažvelgusi į Aisčio Žekevičiaus antrosios eilėraščių knygos viršelį (dizainerė Birutė Bikelytė), prisiminiau Češyro katinio šypseną: juodame fone dar juodesnė šypseną tarsi sufleruoja, kad nereikėtų itin rimtai reaguoti į užklumpančias bėdas, nes visa tai, ką laikome svarbiais dalykais, galbūt neturi jokios lemiamos reikšmės mūsų egzistencijai. Vis dėlto

rinkinyje gvildenamos aktualios, neretai skaudžios temos, pavyzdžiui, susvetimėjimas, individo savivokai ir elgsenai technologijų daroma įtaka bei kapitalistinės visuomenės diktatas. Galima sakyti, knygoje atsiskleidžia kartos, tiesiogiai nepatyrusios sovietinės ideologijos spaudos, bet nusivylusios kapitalistiniu režimu, požiūris. Panašios temos plėtojamos Manto Balakausko rinkinyje „Apmaudas“ (2020), kuriame susitelkiama į subjekto nepritapimą ir sociumo lūkesčių neišpildymą, savotišką iškritimą iš konteksto ir paradoksaliai gyvybiškumą palaikančią saikingą „tamsos kiekį“. A. Žekevičiaus knygoje parodomas šiuolaikinio individo nusivylimas pasaulio degradacija, kai nieko, išskyrus „garsovaizdžių kartotę“, negalima įžvelgti.

Eilėraščių subjektas šaiposi iš šiandieninių įpročių, suvokdamas jų bevertiškumą. Kalbančiojo laikysena pasirodė artima Albert'o Camus „absurdo žmogui“, kurio sifiziškos pastangos suvokiamos kaip paties žmogiškumo ir jo prasmės sąlyga. Beje, apie sifiziškas kūrybines pastangas anuodomas knyga kalba Marius Burokas: „Mūsų pasaulis pavargęs ir kiek nusidėvėjęs: jis girgžda, blunka, kai kur visai neveikia, o ir šiaip tikriausiai rita si velniop. Poetas, visa tai puikiai suprasdamas, vis tiek kaišioja tam bedugnėn besiritančiam pasauliui eilėraščius į ratus.“ Negana to, atlaidžiai besišypsanti bedugnė leidžia prisiminti A. Camus raginimą įsivaizduoti Sizifą laimingą, o A. Žekevičiaus subjekto siekis, ko gero, būtų „iš visų jėgų švęsti gyvenimą“ (p. 30). Toks paradoksalus būvis priverčia kalbėti pusiau rimtai: „[...] nes pripažinkim / savaitgalis buvo ilgas ir intensyvus // [...] o karolina labai gražiai šypsojosi / ir tai lengvumo situaciją / tačiau aplink vis tiek tvyrojo / kažkoks egzistencializmas / ir korporacinė neviltsis“ (p. 29). Eilėraščių subjektas perpratęs sistemą, į kurią neišvengiamai yra įtrauktas. Suvokdamas situacijos absurdiškumą, kalbantysis nelaiko savęs vien tik prievartinės sistemos sraigtelio, aklaui atliekančiu numatytas funkcijas, tačiau svarsto, kaip būti ir išbūti pasaulyje, kurio neįmanoma pakeisti. Tokios problemos apmąstomos pasitelkiant bedugnės, tuštumos įvaizdžius. Poetas vos pastebimai kaitalioja požiūrį į tuštumą, kuri gali panėšėti į tai, ką įvairių filosofinių ir religinių mokyklų atstovai vadiną „nušvitimu“, ir į visišką vidinį skurdą, netgi siaubą, su kuriuo tuštuma arba bedugnė irgi siejamos. Tai reiškia, kad bedugnė gali būti suvokiama kaip galimybių erdvė, kurioje užgimsta įvairiausi pavidalai („pradžioje buvo tyla / tarpgalaktinė / skaidri / belaikė // vėliau – urzgimas / nepertraukiamas / priešistorinis / om“, p. 10), ir nurodanti asmens suvokimo „duobes“, „plyšius“, kurių subjektas baiminasi, „užuot išmokęs nardyti / po tamsiosios materijos įdubas / lyg nirtus jūrų velnias“ (p. 48). Kitaip tariant, užuot nėręs į bedugnę, kalbantysis neretai sudėtingesnius, abstrakčius suvokimo turinius „išverčia“ į kasdienę kalbą, neatsiejama nuo paprasčiausių penkiomis juslėmis pati-

riamų dalykų. Todėl rinkinio eilėraščiai, persmelkti gan lengvo, bet nuolat jaučiamo nuobodulio, tarsi byloja, kad iš šio pasaulio, pakibusio virš bedugnės šypsenos, nieko nebegalima tikėtis.

Žaisdamas su Friedricho Nietzschės fraze „jeigu ilgai žiūri į bedugnę, tai bedugnė ima žiūrėti į tave“, poetas perspėja, jog gali nutikti taip, kad absoliučiai nieko neliks: „ir ką / ir nieko / visiškai nieko // tik atlaidi šypseną / sau pačiam // tik blausus ekranų švytėjimas“ (p. 74). Subjektas suvokia, kad į „ekranų švytėjimą“ ar „ekrano bedugnę“ (p. 21) žvelgiantis žmogus tampa vis paviršutiniškesnis, o pažinimas – fragmentiškesnis (p. 28). Nepaisant to, moralizuojančio ar didaktinio tono atsisaikoma, veikiausiai pasitelkiama (auto)ironija. Kita vertus, A. Žekevičiaus pasirinkimas apmąstyti bedugnę, žvelgiant į kasdienes reiškinis, gali pasirodyti paviršutiniškas, bet kaip tik to, manau, ir siekiama – parodyti bei priminti, kad nerti į bedugnę ar bent jau atidžiai į ją išžiūrėti reikia drąsos, o tai, kas mus gelbsti, būtent ir yra primityvūs išgyvenimo poreikiai ir susitelkimas į juos. Ir dar: daiktų ir išgyvenimų paviršiai gali trukdyti žvelgti giliau. Pagaliau net jei ir įmanoma pro raibuliuojančius paviršius kažką pamatyti, laukia nebūtinai maloni patirtis. Pavyzdžiui, eilėraštyje „jona“ (p. 66), nulupdamas religinės prasmės sluoksnį ir atsakydamas dievoieškos motyvų, poetas išryškina buginantį asmens susitikimą su savo paties tamsia gelme, iš kurios jokio išėjimo nėra, tik lūkestis sugrįžti atgal – į tą pačią banalią kasdienybę. Tad čia taip pat verta paminėti F. Nietzschę, teigusį, esą „gražūs paviršiai be siaubingų gelmių neegzistuoja“. Beje, pirmosios eilėraščio „jona“ eilutės „tai apie ką tyli / galiausiai tave praryja“, galima sakyti, oponuoja garsiajai Ludwigo Wittgensteino ištarčiai „apie ką negalima kalbėti, apie tai reikia tylėti“.

Rinkinio kalbantysis svyruoja tarp visiško pasidavimo ir valingo siekio atkurti tikrovę, net jei pritrūksta žodžių, tik neatrodo, kad subjektas patiria kažki kokius sukrėtimus. Žinoma, jis neišvengia žibančio „skausmo žvaigždyno“ (p. 55), tačiau labiau diagnozuoja sociumo „ligas“, o ne pasineria į intensyvius išgyvenimus. Dėl šios priežasties kiek apgaulingos atrodo subjekto meilės kančios: „[...] neturiu tiek neapykantos / kad springdamas dyzelio / prakiekčiau tą popietę / kai pirmąsyk tave pamačiau“ (p. 53); „[...] tik kodėl vis dar skęstu tavo akyse / net puikiai suvokdamas / kad gelbėtis teks pačiam“ (p. 71). Sunku suprasti, ar kalbama rimtai, ar šaipomasi, mat subjektas su tokiu pat susitelkimu gali svarstyti tiek apie pasaulio sąrangą, tiek apie „sumuštinio būties trapumą“ (p. 31), išryškindamas tam tikrą problemą ir įtikinamai parodydamas, kokia ji svarbi.

Kartais subjektas nustemba, kad esama „už tikrovę tikresnių fantazijų“ (p. 64), kurios bent akimirka sutrauko racionalius saitus ar išmuša iš pusiausvyros. Todėl išsiskiria tekstas „1943“, kuriame žvelgiama į istorinius įvykius, išryškinant asmens jausenų universalumą ir siaubo neišvengiamybę: „prabilus pirmosioms / aviacinėms bomboms / miestas tampa / gležnu kortų nameliu // mudu netekę žado / stebime / kaip laikas stoja / ir pradeda eiti atgal“ (p. 14). Autorius atskleidžia tikro ir iš(si)galvoto siaubo skirtumus, nes cituotose eilutėse parodoma, kad miestas tuoj bus nušluotas nuo žemės paviršiaus, o eilėraštyje „kovas“ jis vaizduojamas lyg gyva būtybė: „regis visa pritilo / miestas sulaikė kvapą / tarsi lauktų filmo kulminacijos“ (p. 16). Skaitant šį tekstą galima nujauti, jog kalbama apie pandemiją, neatsiejama nuo nuobodulio, o ne nuo asmeninių ar kolektyvinių traumų.

Tiesa, rinkinyje pasitaiko tokių atvejų, kai siekis klišę įveikti kliše nepasiteisina, keistumo efektas nesukuriamas: „[...] kartais galbūt / pakanka būti // dėkingam už viską / skendint sapnų šviesoje / nors dažniausiai tiesiog nežinai / kaip gyventi pasaulyje / kuriame ji tik menamas pažadas // pasaulyje / kuriame tik tu“ (p. 67). Mąstoma apie meilę, bet pasigendu žaismės, kuri jaučiama kituose tekstuose. Kad ir kiek kartų skaityčiau eilėraščių „rudens vidurys“ (p. 49), žodžių „ugnį“ ir „bedugnę“ sąskambis nestebina. Panašiai į akis krinta eilėraščio „kalbos apoteozė“ eilutės: „ir iš tikrųjų / kam dar aušinti burną / malti liežuviu / pliaukšti ir tauzyti / pilstyt iš tuščio į kiaurą // ką bepridursi / kai viskas ir taip / jau seniai pasakyta“ (p. 40). Sunku nesutikti su tuo, kad visa tėra perrašymai, bet vis vien stinga netikėto manevro, priverčiančio išžiūrėti net ir į daugelį kartų matytus dalykus ar bent iš jų pasijuokti. O pabrėžtinai teigiant, kad visiškai nieko nelieka, nevyksta ir tikrai niekas neišgelbės (p. 19, 28, 54), ne visada pasakoma kažkas, kas skaitytoją verstų suklusti, veikiausiai susiduriama su paties žodžio blunkančia prasme. Galbūt toks ir yra užmojis, bet šiuo požiūriu įdomiau žaidžiama tekstuose „entropija“ (p. 58) ir „negentropija“ (p. 70).

Vis dėlto rinkinys – konceptualus ir subalansuotas. Jame dera poetui svarbi kalbos problema su apmąstymais apie kūrybos vertę, laiko ir atminties fenomeną. Nors temos, kurias rinkinyje gvildena A. Žekevičius, yra sudėtingos ir, regis, neišsenkančios, skaityti tekstus nėra itin sunku. Tai lemia poeto atsakymas naudoti ornamentuotą raišką, klampių metaforų vengimas, tačiau kalbos paprastumas šiek tiek klaidina: knygoje gausu intertekstų, bibliinių, filosofinių, literatūrinių aluzijų, kultūrinių ženklų. Netgi galima rasti ir itin subtilių, ir aiškesnių nuorodų į Ilyos Kaminsky „Kurčiųjų respubliką“ (*Deaf Republic*), kurią išvertė A. Žekevičius ir šiais metais išleido leidykla „Bazilisko ambasada“: „Kas yra vaikas? / Tyla tarp dviejų antskrydžių“ (p. 32); „Kas yra vyras? / Tyla tarp dviejų antskrydžių“ (p. 50); „Kas yra moteris? / Tyla tarp dviejų antskrydžių“ (p. 72), – rašo I. Kaminsky. O A. Žekevičiaus rinkinyje perskaitau tokias eilutes: „kas yra bedugnė? / žmogaus pavidalo tuštuma“ (p. 62). Dvieilio pavadinimas toks pat kaip ir I. Kaminsky visų trijų dvieilių – „klauskimas“. Taigi, tai skamba kaip savotiškas pokalbis. Be to, vertimo procesams ir būsenoms išreikšti yra skirtas eilėraščių „vertimas“: „įlįsti į kito kailį / prabilus dailia / paslaptinga kalba // lengvai / bet ne lengvabūdiškai / be kraujo / be prievartos / tarsi turėtum / atsarginį raktų kompleksą // įlįsti į kito kailį / prabilus grakščia / paslaptinga kalba // regis čia jautiesi / kaip namuose / kone mintinai žinai / kur kas suslapstyta / migdolai / medus / bazilikai / čibreliai“ (p. 34). Manau, eilutės „lengvai / bet ne lengvabūdiškai“ nusako rinkinio poetinę raišką.

Atrodo, eilėraščių subjektui svarbu suspėti įžvelgti nerimą keliančius ženklus, tačiau jo nuojautos ir įžvalgos neturi nieko bendro su susireikšminusio ego pranašystėmis: „netikiu gyvensias amžinai / tad labiau nei pomirtiniais paistalais / ar nemirtingumu / kliaunuosi nebyliu / fosilijų tvarumu“ (p. 73). Subjektas neatmeta bedugnės tamsoje išnyrančios šviesos galimybės, bet suvokia vieną svarbiausių dalykų – kad ir kiek bežiūrėsi į bedugnę ar beieškosi joje ko nors atpažįstamo, veikiausiai teks atlaidžiai nusišypsoti pačiam sau ir toliau ridenti kasdienybės akmenį.

– IEVA RUDŽIANSKAITĖ –

TEKSTAI NE TEKSTAI

POEZIJOS SMŪGIS

Būta ir pramanyta

D. G. Mukerdzi. Margakaklis: vieno karvelio nuotykių. Vertė Pranas Mašiotas. Kaunas, Marijampolė: „Dirvos“ b-vės leidinys, 1931. 172 p.

Dukrai labai patiko, nors išleista kone prieš šimtmetį, – jos žodžiais tariant, patiko tai, kad veikėjas žiūri į paukštį su pagarba, kaip į lygiavertį sau, o ne kaip daugelis žmonių, laikančių karvelius „dangaus žiurkėmis“. Ir ta senovinė kalba, Prano Mašiotas vertimas: „karvelienė“, „pataitė“, „du karveliu“, „paklausėva“, „pasislėpėva“, „hyjena“, „dvėsvanagiai“ (suopiai), „piauti“, „metaliniai šunes“

(čia apie patrankas). Kolonijinė Indija iki padalijimo: Pirmasis pasaulinis karas, balandžiai mokomi nešioti karo paštą britų naudai. Išraiškingai vaizduojami Tibeto lamos, kaip skaitantys pasauliečių mintis. Dar vienas svarbus akcentas: „Beveik visos mūs nelaimės pareina iš baimės, susirūpinimo arba neapykantos. Kai išrinka ką viena iš šių kančių, tuojau prisideda prie jos ir kitos dvi. Joks žvėris nepajėgia užmušt savo aukos, jos pirma neįbauginęs. Iš tikrųjų nė vienas žvėris nežūsta, iki jo širdies nepripildo priešas baime“ (p. 111–112). Tas pats ir su žmonėmis.

E. B. White. Šarlotės voratinklis. Apysaka. Iš anglų k. vertė Virgilijus Čepļiejus. V.: Nieko rimto, 2020. 152 p.

Dukra priminė, kad „Simpsonų“ seriale yra toks personažas – Kiaulė Voras, ir ėmiau svarstyti, ar tik nebus jis „Šarlotės voratinklio“ parodija. Klasikinė amerikiečių apysaka vaikams, šiandien skaitant gal kiek ir naivoka, bet šviesi ir gero linkinti. Draugystės metaforą visgi apmaščiau: vorė pasiaukoja dėl paršo,

paršas išgelbėja jos vaikus, bet yra ir toks neva „blogesnis“, savanaudis veikėjas – žiurkinas Templtonas. Jis, nors ir skatinamas egoistinių paskatų, veikia ekstremaliomis aplinkybėmis ir gelbėja padėtį. Žinoma, simpatiškas, juokingas. O draugystė nėra vertesnė už bendruomeniškumą (priešingai, draugystės literatūroje...).

Alice Oseman. Heartstopper. 2 k knyga. Iš anglų k. vertė Gabrielė Gailiūtė-Bernotienė. V.: „Baltų lankų“ leidyba, 2023. 558 p.

Šios dalies dukra laukė taip pat nekantriai kaip ir trečiojo sezono per „Netflixą“. Nerimstant davatkū aistroms dėl gyvenimo įgūdžių pamokų, susimąsčiau, kad dukters bendraamžiai daug ką išmano geriau už savo tėvus. Pvz., žino bene visų LGBTQI+ vėliavų paskirtis, o ir tas vėliavas intensyviai naudoja kaip palaiškumą kažkokiam virtualiam žaidime.

Tik, kiek susidūriau, garsiausiai rėkia ne tėvai ir net ne pedagogai, o kažkokie ir nuo vaikų auginimo, ir nuo jų ugdymo per šviesmečius nutolę ir fantazijų apie seksą krečiami moralizuotojai. Komikso antroji dalis man kiek

nuobodoka – meilė seilė (čia mano mylimos knygų recenzentės Cypt iš *goodreads* frazė), nerangūs dialogai, bet gal tokie ir yra pirmieji santykiai, kuriuos užmezgus reikia viską kažkaip įvardyti?..

Beverly Cleary. Ramona ir tėtis. Iš anglų k. vertė Nomedas Berkuvienė. K.: Obuolys, 2011. 177 p.

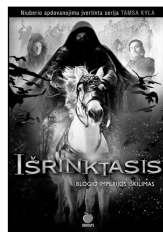
Kažkuo panašu į Tomo Dirgėlos knygas vaikams. Visai smagi, tik – kaip čia mandagiai pasakius – tam tikro mąslaus tipo vaikui pernelyg naivi. Sunku susitapatinti su ekstravertiška ir visko norinčia, patiklia ir vienguba veikėja. Ir gal per daug banalios buities – pinigų skaičiavimo, reklamų, maisto aprašų, amerikietiško taupumo supratimo. Humoras nejuokingas, bet gal prieš dvidešimt metų buvo juokingas – vėlgi, kai kam.

Kimberly Brubaker Bradley. Karas, išgelbėjęs mano gyvenimą. Romanas. Iš anglų k. vertė Inga Tuliševskaitė. V.: Nieko rimto, 2017. 264 p.

Nuostabi knyga, paradoksali kaip ir jos pavadinimas. Karo metu neįgali mergaitė Ana pabėga nuo despotės motinos, iš namų, kuriuose yra uždaryta visą laiką, jai neleidžiama net išeiti į lauką. Kartu su jaunesniu broliu ir kitais mokyklos vaikais ji evakuojama į Britanijos provinciją, kur gauna globėją – partnerės gedulą išgyvenančią moterį. Pagaliau susirūpinama dėl užleistos šleivapėdystės, Ana bendrauja su poniu ir vaikais, imasi mokytis. Labiausiai sukrečia ne karo scenos, gatvėje mirštantys kareiviai, bombardavimas, o didelė mamos nemeilė, po kurios bet kokie globėjos švelnumo ir dėmesio ženklai atrodo kaip pasityčiojimas.

Susan Cooper. Tamsa kyla. Išrinktasis. Blogio imperijos iškilimas. Romanas. Iš anglų k. vertė Rasa Krulikauskienė. K.: Obuolys, 2007. 304 p.

Viršelis aiškiai informuoja, kad šios knygos negalėsiu pakęsti: niekada o niekada tokios neskaityčiau. Jeigu pagal knygą pastatytas dar ir *blokbasteris*, neįmanoma, kad ji būtų ko nors verta. Pavadinimas išduoda ir mano „mėgstamą“ žanrą. Bet jau perskaičiau nemažai tokių, apgaunančių viršeliu. Dirbu ties išankstinėmis nuostatomis. „Cha, šimtą kartų cha!“ (p. 13) – sako vienas kitam veikėjai britai, gyvenantys ne itin aiškiai laiku, gal XX a. antroje pusėje. Reikšmingus vaidmenis pasaulio gelbėjimo darbe atlieka tik vyrai, panašiai kaip ir „Žiedų valdovė“. Keistoka „Hario Poterio“ variacija, nors parašyta daug anksčiau (penkių romanų ciklas išleistas 1965–1977 m., panašiai kaip „Žvaigždžių karai“). Supergalių turintis vienuolikmetis (kodėl kaip tik vienuolikmetis visiems pasireiškia tos supergalios? kodėl nėra knygos apie principingą kovą su blogiu neturint supergalių?)

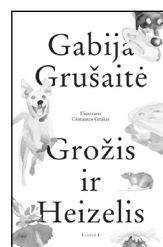
gauna reikšmingus metalinius ženklus („Haryje Poteryje“ jie vadinami holokrusais), kurie padeda jam kovoti su abstrakčia Tamsa.

Nijolė Laurinkienė. Saulė – dangaus karalienė. Piešė Anete Bajare-Babčuka. V.: Aukso žuvis, 2023. 41 p.

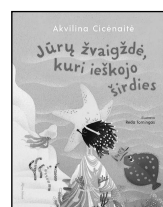
Knyga vaikams, kurioje apibūdinama saulė baltų mitologijoje ir pasaulėjautoje. Kažka panašaus į komiksus naivizmo stiliumi nupiešė latvių dailininkė. Dangaus kūnai antropomorfizuojami: saulė, mėnulis ir žvaigždės išreiškia šeimos modelį. Santuoka, vaikai: deja, neužsimenama apie Mėnulio neištikimybę (nemanau, kad tema nevaikiška, juk vaikų gyvenime daug tėvų skyrybų, keršto, apmaudo jausmų ir pan.).

Gabija Grušaitė. Grožis ir Heizelis. Ilustravo Gintautas Grušas. V.: Lapas, 2023. 128 p.

Kilmės problema tokia dirbtinė ir pūkuota, kaip ir pirmojo pasaulio aplinka (o juk jis stebimas šunų akimis – skrepliuoti šaligatviai, stiklo šukės, šiukšlės). Nors ir Malaizija pavaizduota labai jau nuosaikiai, vienintelis kontrastas – paplūdimyje nepageidaujami šunys ir nešildomos grindys. Akvarelės gražios, bet knyga labiau hipsteriams negu vaikams (nebent skaitysite jiems garsiai), ji turėtų būti įteikiama kaip dovana už veganiško maisto pirkinį ir būtų tikrai maloniai skaitoma prie židinio aukštesnės vidurinės klasės bute, paskui garbingai keliautų į lentyną, pagamintą iš senovinių medinių langų rėmų. Bet: vaikams tikrai labai patiktų nepūkuota šuns istorija iš „Stasio Šaltokos“! Beje, dukra paklausė, ar čia vertimas iš anglų kalbos. Atsakaiu jai, kad autoriai – jos mokyklos absolventai. Kad ir toks sakinytis: „Iš pirmo žvilgsnio dienos vis dar atrodo kaip įprastai vasarą, bet ilgėjančiuose šešėliuose kaulų čiulpais galėjai justis atsiveriant naują erdvę ir matyti augančią vėšą“ (p. 105). Kai kurie teksto redagavimo konferencijos REDA prelegentai jį tikrai redaguotų.

Akvilina Cicėnaitė. Jūrų žvaigždė, kuri ieškojo širdies. Ilustravo Reda Tomingas. V.: Alma littera, 2023. 32 p.

Šiek tiek panašu į Ievos Toleikytės knygą vaikams „Kepurėje žvaigždė“: pabrėžiamas ekologinis sąmoningumas, pagrindinė veikėja jūrų žvaigždė įkliūva į polietileninį maišelį jūroje. Kadangi ji prieš tai yra padėjusi kitiems (pasakų naratyvas), pagalba iškart prisistato pati. Ryklės pavadinamas Vytautu Baisiuoju (įvertinau ironiją), jūrų ežys Pūkis domisi Zodiako ženklais (jais visai neblogai sužaidžiama, bet tai nėra svarbiausioji pasakojimo tema). Laimei, jokio moralizavimo.

– GIEDRĖ KAZLAUSKAITĖ –

Demokratija: tas jau nuvalkiotas ir magiškas žodis...

► Atkelta iš p. 3

Be abejo, toks nepritarimas ne visada būna teisingas, tačiau demokratijos teoretikai yra įsitikinę, kad nors demokratinės procedūros neturi užgožti teisingumo, bet ir pats teisingumas yra procedūrinis. Tą liudija ilgaamžė teismų praktika. Tačiau kyla teisėtas klausimas: kokios procedūros tą teisingumą leidžia užtikrinti? Ir ar išvis jos egzistuoja?

Šiuos klausimus suformulavo ir pabandė į juos atsakyti bene įtakingiausias XX amžiaus moralės, politikos ir teisės filosofas Johnas Rawlsas. 1971 metais paskelbta jo teisingumo teorija netrukus padarė įtaką net konkrečių įstatymų priėmimui, taip pat ir Lietuvoje. J. Rawlsas priėjo prie išvados, kad vienintelis būdas, kaip priimti teisingus sprendimus, yra absoliutus sprendimus priimančių asmenų nešališkumas. Tačiau tai įmanoma tik tuo atveju, jeigu sprendimus priimančius asmenis nežino ir net negali žinoti, kaip priimti sprendimai paveiks jų pačių ateitį. Tokią būtiną sąlygą jis pavadino nežinomybės šydu ar uždanga. Tik jai esant visų visuomeninę santvarką grindžiančių ir įstatymus priimančių asmenų pretenzijos bei asmeniniai

interesai taps niekiniai, teisingumas taps nešališkas. Bet nežinomybės šydo nėra ir būti negali. Todėl tenka ieškoti kitų išeikių. J. Rawlsas priėjo prie išvados, kad esant socialinei nelygybei bent dalinis nešališkas teisingumas yra galimas tik atsižvelgiant į blogiausias veiksmų pasekmes. Tad turi būti tvarkomasi taip, kad sprendimai būtų naudingiausi esantiems blogiausioje padėtyje. Į šią išvadą neatsižvelgia nebent libertalai. Antroji ne mažiau svarbi išvada skamba taip: nešališkomis lygių galimybių sąlygomis kiekvienas žmogus turi teisę gauti jam prienamą vietą ar postą pagal savo kompetencijas. Tai reiškia, kad galimybė tapti įmonės direktoriumi ar operos ir baletu artistu yra vienoda visiems, tačiau ne visi jais tampa ir net gali tapti. Paprasčiau sakant, teisingumas reiškia tik lygias galimybes, bet ne tai, kad joms esant visi vienodai visko verti.

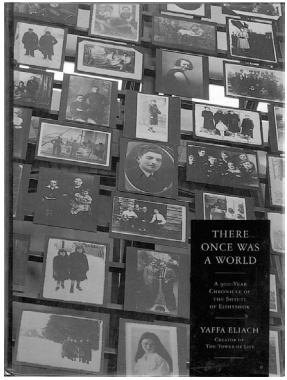
Štai čia ir ryškėja vadinamųjų mažumų problema. J. Rawlso pasiūlyta teisingumo teorija gan įsakmiai reikalauja pirmiausia atsižvelgti į jų teises ir laisves, nes būtent mažumos yra blogiausioje padėtyje. Šiuo požiūriu priimtas

minėtasis Seimo sprendimas yra vargu ar teisingas. Bet kiti teoretikai, tarp jų ir R. A. Dahlis, įtikinamai parodė, kad nors būtina vengti žalingų mažumos skriaudimo padarinių, mažumų teisių apsauga neturi ir negali viršyti daugumos piliečių įsipareigojimų saugoti visų piliečių pamatines demokratines teises. Be abejo, ta dauguma po kurio laiko gali tapti mažuma, bet tai, kas demokratinėmis procedūromis yra nuspręsta dabartyje susiformavusios daugumos, iki sprendimo pakeitimo nekvestionuotina ir laikytina priivaloma. Būtent tokia yra tikroji demokratijos esmė.

Demokratijos trūkumų apstu, jų čia neįvardinau, kaip ir jos pranašumų prieš autoritarines valdymo formas. Bet jei kalbama apie demokratiją, tai būtina suprasti, kas iš tiesų ji yra. Bent jau tam, kad nebūtume apgauti kaip tas „ragų nepametęs“ Atėnų pilietis.

– SAULIUS KANIŠAUSKAS –

Yaffa Eliach apie Eišiškes, žydų bendruomenę ir savo vaikystę

Ieškodamas informacijos apie Eišiškių miestelį aptikau Yaffos Eliach (1937–2016), gimusios Eišiškėse ir ketverius metus iki vokiečių okupacijos 1941-aisiais ten laimingai leidusios vaikystę, knygą „There Once Was a World“ (1998). Ši Yaffos knyga ir jos instaliacija „Gyvybės bokštas“ su 1 600 eišiškiečių nuotraukų Vašingtono Holokausto memorialiniame muziejuje, kaip ir jos pačios

biografija, yra tiek neįprasta, kad be jokio pagražinimo tai vadinčiau unikaliu reiškiniu. Beje, apie šį projektą yra rašę nacionaliniai JAV leidiniai, tokie kaip „The New York Times“, taip pat „CNN.com“.

Tai panoraminė knyga apie Vytautą Didįjį menantį Lietuvos miestą, apie jo reikšmę valstybėje, apie jo atkaklų atsigavimą po kiekvieno choleros proveržio arba po visiškai jį suniokojusių gaisrų. Knyga apie Eišiškių prekyvietės trauką, apie miestelio ekonominę įtaką kraštui nuo Vilniaus iki Lydos ir Rodūnios, apie žydų bendruomenės devynių šimtų metų istoriją.

Kartu tai labai asmeniška knyga apie troškimą išgyventi braunantis pro niūriausias situacijas, kurias sukelia karas, baiminantis vietinių žmonių išdavysčių, vengiant lenkų ir lietuvių ginkluotų grupuočių, žodžiu, diena diena bėgant nuo mirties. Unikalu jau tai, kad, išgyvenusi visas sunkiai įsivaizduojamas netektis, visas kasdienio slapstymosi bjaurastis, autorė rado jėgų paskirti gyvenimą faktų ir liudijimų ne tik apie karo destruktiją, bet ir apie Eišiškių miestelį, jo gyventojų kelių šimtų metų istoriją rinkimui.

Įžangoje Yaffa Eliach rašo: „Aš nusprendžiau [...] sukurti memorialą gyvenimui, o ne mirčiai. Užuoat nusiitaikiusi į destruktijos jėgas, kaip yra daugumoje memorialų, pasitelksiu rekonstrukciją.“ Judaizmo ideologijoje rekonstrukcijos idėja reiškia gyvybingumo ir tęstinumo galimybių paiešką. Eišiškių gyventojų ir tenykščių žydų bendruomenė Eliach knygoje pristatoma per regiono ekonomikos, kultūros, buitines, papročių panoramą.

Kalbant apie Eliach atliktą darbą, sunku išsiversti be įsmeiginimo akcentų, nes vaikščiota tomis pačiomis gatvėmis, pažinta ta pati realybė, apie kurią ji rašo. Pokario metais, tiksliau – praecito amžiaus šeštajame dešimtmetyje, Eišiškių miestelio vaikų aistras kurstė sporto naujienos ir sportininkų pasiekimai. Nei stadionų, nei padorių aikštynų nebuvo, tad pasireikšti buvo galima bet kurioje aikštelėje varžantis, kas greitesnis, varinėjant kamuolį ar provokuojant silpnesnius eiti imtynių. Apleista žydų sinagoga užkaltomis durimis, pro kurias atitraukę lentą prasmukdavome į vidų, buvo mums puiki erdvė pasiausti. Patekus į jos erdvę, bauginančią masyviomis sienomis ir skambiais aidais, kurį laiką būdavo nedrąsu. Bet susikaustymas tirpdavo, draugų bendrija ir kamuolys grąžindavo aistrą varžytis. Pastatė aukštais langais tarsi paraleliniame pasaulyje jausdavomės saugūs ir ištrūkę iš tėvų ir mokytojų globos. Tad varinėdavome kamuolį iki nukritimo.

Niekas nebuvo mums pasakojęs apie šios žydų šventyklos praeitį ar paskirtį. Iš vyresniųjų girdėjome kalbas apie čionykščius žydus, jų kromelius ir keistus papročius. Tų trumpų istorijų ar užuominų emocinė ir moralinė tonacija buvo neutrali, galbūt kažkiek pašaipos arba nuostabos buvo pasakojimuose apie žydų religingumą ar verslumo gudrybes.

Tarybmečių žydų tragedijos tema pamažu grįžo į viešumą, mokykloje ir mieste pradėta rodyti daugiau pagarbos ne tik kare kritusiems sovietiniams kariams, bet ir visoms karo aukoms. Tuomet sužinojome, kur tiksliai apylinkėse yra žydų žudynių vietos. Tačiau išsamesnio vaizdo apie vietinių žydų bendruomenę neturėjome. Ne kažin kiek liko atmintyje ir iš tėvų atsitiktinių prisiminimų – na, kaip pirkę vinis arba silkę „žydų kromeliuose“ arba kaip gydėsi „pas Kacą“. Bene vienintelis mano šeimoje minimas konkretus įvykis – apie karo metu pasiprašiusias perna-kvoti dvi žydų tautybės moteris. Atvykėlės nakvojusios daržinėje, kitą dieną likusios ten iki išnakčių ir kažin kur išvykusios temstant. Galima tik spėlioti, kad jos galėjo būti pabėgėlės, žudynių išvakarėse ištrūkusios iš miestelio arba galbūt vėliau pavojaus išgintos iš slėptuvės. Kasdienių rūpesčių prislėgti žmonės vengė kalbų apie karo metus ir žudynes.

Ir štai pasirodė knyga „There Once Was a World“. Turint galvoje, kad žodis „world“ yra daugiareikšmis, pavadinimą galima versti kaip „Čia kadaise buvo pasaulis“. Manau, kad taip pavadinusi savo veikalą autorė norėjo pareikšti, jog ištisus šimtmečius Eišiškių kraštas ir žydų bendruomenė sėkmingai tvarkėsi prie visų valdžių ir tvar-

kų, buvo savivaldi ir puikiai organizuota, palaikė nuolatinį ryšį su Šiaurės Jeruzale – Vilniumi ir kitais gerokai tolimesniais kraštais, gyveno turiningą, išradinę ir dvasingą gyvenimą.

818 puslapių Eišiškių ir žydų bendruomenės istorija iliustruota daugybe praėjusio amžiaus miestelio ir eišiškiečių nuotraukų ir dienoraščių ištraukų. Autorė, Bruklino koledžo profesorė, juos rinko devyniolika metų keliaudama per visus žemynus ir ieškodama iš Eišiškių ir jų apylinkių išvykusių emigrantų. Vien Niujorke radosi gausi eišiškiečių organizacija; apskaičiuota, kad per septyniadešimt metų iki 1940-ųjų čionai atvyko 1 500 išeivių iš miestelio ir jo apylinkių.

Šį tyrimą ji pradėjo, kai JAV prezidento Jimmy Carterio sprendimu buvo paskirta Holokausto komisijos nare, vėliau komisijos įgaliojimui pasibaigus tęsė paieškas savo iniciatyva. Pirmą kartą po jos šeimą 1944 metais ištikusios tragedijos Eliach Eišiškėse ir savo tėvų namuose apsilankė 1987 metais.

Kai Yaffai Eliach buvo ketveri metai, į miestelį atvyko gestapininkai ir zonderkomanda iš Vilniaus ir pasitelkę vietinius per kelias dienas sugriovė ir sunaikino viską, ką kelis amžius statė ir kūrė pasiturinti, sutelkta, plačioje apylinkėje žinoma žydų bendruomenė ir jų daugiaetninė lenkų, lietuvių, baltarusių, totorių aplinka. Įvairiais skaičiavimais, per dvi dienas 1941-aisiais naciai su vietiniais bendrininkais suvertė į tranšėjas arti penkių tūkstančių žydų, sučiuptų Eišiškėse ir jų apylinkėse, – nuo vos paeinančių senukų iki ką tik gimusių kūdikių.

Yaffa buvo pasmerкта pradėti klijonė su tėvais ir dviem broliais nuo vienos slėptuvės prie kitos, dienoti ir nakvoti miško žemėnėse, slaptavietėse pas juos priglaudusius žmones, neretai – kartu su gyvuliais. Tai truko trisdešimt tris mėnesius (!), kol vieną 1944-ųjų vasaros dieną šeima grįžo į savo namus Eišiškėse.

Tik keliems šimtams žydų tautybės eišiškiečių pavyko pasprukti arba iš anksto pasislėpti. Dalis jų žuvo per ilgus slapstymosi mėnesius. Naciams pasitraukus ir rusų kariškiams perėmus kontrolę, grįžusieji pradėjo iš naujo kurti gyvenimą Eišiškėse. Apyklėšti ir nuskurdę, jie pirmiausia pasirūpino artimų žuvusiųjų perlaidojimu, rizikuojant savo saugumu jų teko ieškoti ne tik masinėse kapavietėse, bet ir tolimesnėse apylinkėse. Kai su žuvusiaisiais buvo oriai atsiveikinta, negausi bendruomenė surengė (prašom įsidėmėti!) vestuves, palaimindama naujam gyvenimui kelis žmones, kurie neteko savo buvusių situoktinių. Skaitant apie šias vestuves ir perlaidojimus nepalieka nuostaba: koks galingas tų žmonių troškimas prasmingai gyventi.

Tie išlikę keliasdešimt judaizmo išpažinėjų vieną 1944-ųjų naktį buvo užpulti ir sušaudyti, kaip rašo Eliach, ginkluotų ir organizuotų lenkų. Žuvo autorės motina ir jos neseniai gimęs broliukas. Po paskutinio „valymo“ miestas, kuris nuo Vytauto Didžiojo laikų vykdė valstybei svarbią kelių priežiūros misiją, kuris garsėjo dideliais turgumis ir įtaka visam regionui (jame kalbėta: „Ir Vilnius, ir Lyda suvažiuoja pas mus“), išuštėjo ir nuskurdo.

Kodėl tai įvyko? Kodėl žydų bendruomenė patyrė tokį naikinantį smūgį? Taip, Holokaustą inspiravo, pagrindė ir koordinavo nacių ideologai ir represinės pajėgos. Bet, kaip rašo Eliach, jos tautiečiams toje medžiojamųjų situacijoje sunkiausia buvo susitaikyti, „kad blogiausi, pavojingiausi priešai buvo ne vokiečių užpuolikai, bet vietiniai lenkai, lietuviai ir baltarusiai“. Tiesa, ji čia pat pažymi: „Iš kitos pusės, buvo daugybė atvejų, kai vietiniai aprūpindavo žydus maistu, slėptuve, padėdavo kitais būdais. Ir tie krikščionys, totoriai, kurie padėjo, rizikavo savo ir savo šeimų gyvybe.“

Anuo metu populiariausias buvo paaiškinimas, kad žydai nukryžiavo Jėzų, todėl jie nusipelnė sunkiausios bausmės. Suprantama, tai galėjo būti vienas iš antisemitizmo motyvų, bet valstiečio naikinimo instinktą tokia istorinė monada galėjo paveikti nebent ją sumaišius su dideliu kiekiu alkoholio. Veikė žymiai realesnės aplinkybės ir pragmatiškesnės paskatos. Sutelkta ir savivaldi žydų bendruomenė smarkiai skyrėsi nuo aplinkos, kuri, nors ir nevienalytė kalbiniu bei religiniu požiūriu, buvo žemesnėje socialinės raidos pakopoje. Žydų kaip pinigų ir pasiturinčių prekyautojų statusas, be kita ko, kėlė jų kaimynams pavydą, o kai šie karo metais atsidūrė pavojuje – ir gobšumą. Liudytojai teigė, kad jau kitą dieną po žudynių žydų namai buvo plėšiami.

Šimtmečius gyventa kartu, prekyauta, derybomis tvarkyta tūkstančiai reikalų. Būta ir artimesnių bičiuliškų kontaktų tarp šeimų. Ar įmanoma aprėpti visas aplinkybes, kurios taip užprogramavo įvykių eigą? Eliach interpretuoja jas nešališkai: „Neįmanomas bendrinimas, kas tapo gelbėtoju, o kas talkininku (nacių – J. L.). Ir tie, kurie gelbėjo, paneigia bet kokią jų klasifikaciją. Religija, socialinė ir ekonominė klasė, išsilavinimo lygis, politinės pažiūros,

amžius ir lytis – niekas neturėjo reikšmės siekiant atspėti altruistinio elgesio pobūdį.“ Čia pat ji pateikia tokį pavyzdį: vienas eišiškietis, kuris „garsėjo“ tuo, kad pasigėręs turgaus dienomis mušdavo žydus, karo metais teikė prieglobstį žydų šeimai.

Sunku, galbūt neįmanoma perpasakoti, ką išgyveno, kokius pavojus ir mirtis patyrė nė septynerių neturinti mergaitė. Ji tai aprašė kažkoku ypatingu stiliumi, trečiuoju asmeniu, tarsi pasakodama apie keistą sapną, kuris ją kamavo, bet vėliau ji atsitokėjo ir galėjo ramiau žvilgtelėti į košmarą.

Štai ištrauka apie vieną tragišką, bet tikrai neišskirtinį slėpynių epizodą. Autorės šeima ir dar keli žmonės, kurie ištrūko iš Eišiškių ir atsidūrė Rodūnioje, egzekucijos dieną pasislėpė gete esančio namo palėpėje. Netoli to namo buvo iškasta tranšėja, prie jos krašto šaudė aukas. Autorės mažylis broliukas, ramiai miegojęs ant motinos rankų, pabudo nuo triukšmo ir pradėjo verksti. „Zipporah (Yaffos motina – J. L.) mėgino jį nuraminti, tačiau jis nesidavė. [...] Kadangi jis toliau verkė [...], visi suaugusieji apsuvo motiną su kūdikiu. Shmayer-Mendlis, vyresnis vyras gelstančia barzda [...], vienas labiausiai gerbiamų žmonių Rodūnios gete, įvertino situaciją: „Tai kūdikis. Mes visi suaugę. Dėl jo mes visi pražūsime.“ Kaip tik tuomet apačioje atsidarė durys. Pro plyšius tarp palėpės lentų buvo galima įžiūrėti du jaunus vokiečius su automatiniais ginklais ant pečių, kaspinais papuoštus jų motociklus, tarsi jie būtų vykę į paradą. Shmayer-Mendlis nusivilko apsiaustą ir užmetė ant kūdikio, paskui uždėjo rankas ant jo ir davė ženklą kitiems padaryti tą patį. Kiti pakartojo, tuo tarpu Yitzhakas ir Yaffa (kūdikio tėvas ir sesuo, knygos autorė, – J. L.) stebėjo suparalyžiuoti. Zipporah sustingo nejudėdama, per veidą riedėjo didžiulės ašaros, ant rankų ji laikė negyvą kūdikį (yra nuoroda į kelis šaltinius, pasakojančius apie šį įvykį, – J. L.). Nuo to laiko Yaffa pradėjo bijoti visų suaugusiųjų.“

Grįžtant prie knygos pavadinimo: Eišiškės – kaip ištisas pasaulis? Ar ne per daug patetikos? Ištraukta iš mirties ir likusi be tėvų, Yaffa buvo išvežta į užsienį prisidengus svetimu vardu. Ji turėjo išgyventi savo šeimos ir platesnės giminės netektį – jau vien tai pateisina jos vaikystės vaizdinį apie miestelį kaip visatą. Tačiau žvelgdamas plačiau į istorines aplinkybes, į miestelį, beje, turėjusį Magdeburgo teises, pradėdį visai kitaip suvokti gausiausios Eišiškių bendruomenės tvarumą ir jos įtaką artimiausioms apylinkėms. Toliau pasiremsiu Yaffos Eliach surinktais liudijimais.

Iki karo mieste gyveno apie 6 000 žmonių, žydų bendruomenė buvo gausiausia. Sprendžiant iš amatininkų ir darbuotojų profesijų pasiskirstymo, tai buvo regionas, kuris visiškai tenkino pagrindinius buitinius poreikius. Tarpukariu čia veikė apie dvi dešimtis įmonių – elektrinė, malūnas, veltinių fabrikėlis, siuvimo, audimo, kitos dirbtuvės. Miestelio gyvybingumą liudija nuo devyniolikto amžiaus vidurio veikęs, ypač svarbią misiją vykdęs paštas. Padidėjęs žmonių judumui, paštas palaikė ryšius ir siuntė siuntinius į visus žemynus, teikė informaciją apie emigracijos galimybes. Atnaujinus ir modernizavus kelius, jungiančius Eišiškes su Vilniumi, Lyda, Gardinu, autobusais pasiekti aplinkinius miestus buvo nesudėtinga. Žydų pastangomis miestelyje jau trečiajame dešimtmetyje atsirado elektra, veikė kino teatras, buvo rengiami vaidinimai. Jie dalijosi su kaimynais siuvimo, odų išdirbimo, maisto ruošimo įgūdžiais ir technologijomis.

Kelios žydų kartos kūrė regiono gerovę, bendruomenę, kuriai pradžią davė keturios šeimos (trijų šeimų pavardes autorė įvardijo) ir kuri išaugo iki kelių tūkstančių, stebina savo tvarumu, savioorganizacija, tvirtomis tradicijomis ir gausiomis šeimomis, mokslo siekimu ir sveika gyvensena (pagal to meto galimybes). Ji skleidė verslumo, raštingumo, sveiko maitinimosi įgūdžius, žodžiu, tai, ko labiausiai trūko žemės reformų po vienkiemius išsklaidytiems vietiniams. Žydų kolonijos Vilniuje, Eišiškėse, Molėtuose, kitose vietovėse teikė Lietuvai mokslo, technologinį ir meninį inovatyvumą, neatsitiktinai Lietuvos ir Lenkijos paveldė čionykštė intelektualų ir novatorių galerija yra tokia gausi ir spalvinga.

Tarp dviejų pasaulinių karų konservatyvi savo papročiais ir religingumu judaizmo išpažinėjų diaspora pradėjo keistis – atsivėrė populiarioms to meto ideologijoms, tarp kitų – modernioms žydų nacionalizmo srovėms, sovietiniam bolševizmui ir sekuliarizacijai. Rašydama apie bendruomenės savivaldą Eliach mini dešimt socialinės paramos, tarpusavio pagalbos ir globos organizacijų. Eišiškėse veikė privatūs klubai, pomėgių draugijos, buvo rengiami spektakliai. Ir štai visa tai keliais smūgiais buvo sunaikinta.

Girl dinner – kaip merginos kuria savo gyvenimo taisykles

Koks yra *new wave* (naujos bangos) feminizmas ir apie ką kalba merginos? Dažnai, diskutuodami apie socialinius tinklus, ypač apie „TikToką“ ar „Instagramą“, neįvertiname jų svarbos socialiniams pokyčiams. Nors tūkstantmečio karta (*millennials*) nebeatstovauja „jaunimo balsui“, svarbu išsiaiškinti, kuo gyvena ir kas aktualu vadinamajai *Generation Z* (dar vadinamai „Google“ karta). Vienas iš tokių pavyzdžių yra socialiniuose tinkluose tarp jaunimo paplitusi mada kalbėti aktualiomis temomis. Pastaruoju metu išpopuliarėjo *girl dinner* (merginų vakarienė), kai rodomos atsitiktinės vakarienos. Taigi, kokią reikšmę merginų įsigalimumui turi ši mada?

Kai laidų vedėjo padėjėja ir kūrybininkė Olivia Maher šių metų gegužės 11 dieną „TikToko“ platformoje pasidalijo vaizdo įrašu, kuriame buvo užfiksuotas prancūziško batono, sviesto, sūrio, kukurūzų ir vynuogių rinkinys, sakydama, kad ši vakarienė buvo įkvėpta viduramžių valstiečių, tikriausiai netikėjo sukursianti socialinių tinklų fenomeną – merginų vakarienos madą. Kiti socialinio tinklo vartotojai (-os) iškart pradėjo skelbti savo *girl dinner* variacijas: humusas su salierais ir saliamiu; saują riešutų su stiklainiu alyvuogių; obuolių skiltelės su sardinėmis; lėkštė, pilna užkandžių. Merginų vakarienos vis dar populiarios, o šiuo metu „TikToko“ platformoje vaizdo įrašai, pažymėti šia grotąžyme, yra peržiūrėti 2,5 milijardo kartų ir peržiūrų skaičius vis auga. Mados garbei netgi buvo parašyta daina, o kai kuriuose JAV restoranuose galima užsisakyti *girl dinner* patiekalą.

Kas yra *girl dinner*?

Girl dinner gali būti užkandžių lėkštė, sudaryta iš to, kas randama šaldytuve, arba patiekalas, ruošiamas tik sau, neįdedant daug pastangų jam pagaminti ar susitvarkyti pavalgus. Patiekalas pasižymi tam tikru estetiškumu. Ši vakarienė turėtų būti atsitiktinė, soti ir pigi. Tokia vakarienė galėtų būti maišelis spragėsių su marinuotais agurkėliais, sumuštinis iš paskutinės duonos rieksės ir gabalėlio sūrio, makaronai su sviestu ar bananas su čederiu. Šią vakarienę sudaro atsitiktiniai maisto produktai, tačiau tai yra viskas, ko geidžia širdis. Tai vakarienė, kuriai nereikia pastangų, – ką randi, tą įsidedi. Merginų vakarienos išpopuliarėjo ir kaip atsvara kadaise madingam *clean eating*, kurį pasitelkiant buvo demonstruojamas itin sveikas gyvenimo būdas, preciziškai suplanuota ir subalansuota mityba. Aišku, tai buvo skirta merginoms.

Kodėl *girl dinner* įgalina?

Iš pirmo žvilgsnio visiškai netikėta mada jaunimo pamėgtoje platformoje sukuria vietą, kurioje merginos gali įsigalinti. Merginos, tyčia viešai transliuojančios tai, dėl ko joms turėtų būti gėda, padaro patriarchatą bejėgį jas kontroliuoti. Michelis Foucault, perėmęs Jeremy Benthamo panopticismo idėją, apibrėžia savikontrolę (kurios yra tikimasi iš moterų) kaip drausminės galios formą, kuri jas engia.

Pagrindinė panopticismo idėja – žmonės elgiasi kitaip, kai jie žino, kad yra stebimi. Būvimas panoptikume skatina savikontrolę, nes žinai, kad gali būti stebimas (-a), nors nėra aišku, ar „stebėtojas (-a)“ apskritai yra. Panoptikum principas plačiai taikomas įkalinimo įstaigose, ligoninėse – vietose, kuriose tikima, kad yra reikalinga (savi)kontrolė. Šiuo atveju nematomu panoptikumu tampa visuomenė, kurioje, norėdami išlaikyti gerbtiną būvį ar socialinį statusą, turime atitikti tam tikras normas: etiketo, vyriškumo, moteriškumo, kūniškumo ir t. t. Tai sukuria panoptikumą, kuriame, kad atitiktume normas, atliekame pirmąsias *moteriškumo* praktikas, nors ir nėra „stebėtojo“. Tokių kasdinių praktikų galime matyti kasdien, ypač reikėtų paminėti „moteriškąsias praktikas“, kurias atliekame dėl tylojo susitarimo ir visuomenės ekspektacijų. Kūno plaukų šalinimas, makiažas, aukštakulnių avėjimo normalizavimas moteriškajai lyčiai yra tik keletas pavyzdžių, kurių tarsi privalomai laikomės bendru sutarimu, nors niekas tiesiogiai šių sričių nekontroliuoja.

Savidisciplinavimas veikia ne tik per minėtų moteriškumo atributų vartojimą ar išvaizdos standartų atitikimą, bet ir per elgesio normas. Iš moterų dažnai yra tikimasi tam tikro moters socialinę lytį atitinkančio vaidmens: būti „nuolankiai švelnia“, „tvarkinga“, „šeimyniška“, „padoriai besielgiančia mergina“ ir pan. Visais šiais vaidmenimis įprasminame moteriškumo standartą.

Taigi, pasak lyčių studijų tyrėjos Sandros Bartky, disciplinuojanti galia, įrašanti moteriškumą moters kūne, yra visur ir niekur, o drausmės prižiūrėtojai yra ir visi, ir niekas konkrečiai. Moterims išdidžiai demonstruojant pasauliui savo nepaklusnias merginų vakarienas, kontrolė netenka prasmės. Čia būtų galima paminėti amerikiečių aktorės ir dainininkės Bellos Throne atvejį, kai ji pati paviešino sa-

vo aktus, kad programišiai netektų prieš ją galios. Taigi, merginų vakarienos išvaduoja jas pačias iš „tvarkingos“, „sveikai besimaitinančios“, „prisižiūrinčios“, „teisingos“ merginos normos ir suteikia terpę, kurioje galima savotiškai maištauti.

Kodėl *girl dinner*, o ne *women dinner*?

Girl dinner turi ypatingą reikšmę demonstruojant įprastas merginų vakarienas, kurias šios gamina gyvendamos vienos. Čia atsiveria svarbi diskusija neapmokamo buities darbo tema. Europos lyčių lygybės instituto duomenimis, Lietuvoje moterys ir vyrai šeimos ir namų priežiūra dalijasi labai nelygiavertiškai: 41 proc. moterų ir tik 24 proc. vyrų Lietuvoje kasdien skiria laiko vaikų, anūkų, vyresnių ar negalią turinčių šeimos narių priežiūrai. Net 79 proc. moterų ir tik 29 proc. vyrų kasdien gamina maistą ir atlieka kitus namų ruošos darbus. Galime pridėti kultūrinį kontekstą – iš moterų tikimasi didesnio įsitraukimo į namų ruošą nei iš vyrų.

Taip pat svarbų vaidmenį atlieka kultūriškai susiklostęs „geros šeiminkės“, „geros žmonos“ archetipas. Čia galime prisiminti, kaip skirtingai Rytų Europoje moterys ir vyrai įsitraukia į tradicines šventes ir maisto joms gaminimą. Visos šeimos ar giminės šventės dažniausiai yra moterų rūpestis. Taigi, heteronormatyvioje šeimoje moterims sukuriamas erdvė, kurioje iš jų tikimasi neapmokamų namų ruošos darbų, įskaitant vakarienas, kurios neprimena atsitiktiniu būdu sudėtų užkandžių, salotų lėkštės ar vieno puodo patiekalo (*one pot meal*).

Girl dinner reikšmė už socialinių tinklų ribos

Rengdama pranešimą *girl dinner* tema vienam Vilniaus universiteto studentų akademiniam savaitgaliui, „Instagramme“ paprašiau savo socialinio tinklo draugių pasidalyti merginų vakarienių nuotraukomis. Temą taip pat kėliau įvairaus pobūdžio susibūrimuose, kuriuose aptardavome merginų santykį su maistu ir maisto gaminiu. Kad tema yra aktuali, supratau iš to, kad nemažai merginų tvirtino pasijutusios „normalios“, nemokėdamos gaminti maisto. O svarbiausia – lengvabūdiškai atrodanti mada padeda merginoms kalbėti apie savo patirtis, dalytis prisiminimais, kai buvo patirta nelygybė dėl lyties. Pereinant prie garsiosios radikaliojo feminizmo aktyvistės Carol Hanisch frazės *personal is political*, galime matyti, kaip asmeniškai patyrimai, kuriais dalijamasi viešai, padeda įsigalinti ir legitimizuoti savo patirtį.

Svarbu paminėti, kad *girl dinner* veikia tik kaip viena iš išsilaisvinimo formų, tačiau Vakarų pasaulyje egzistuoja daugybė moteriškumo praktikų, kurios kontroliuoja moterų kūnus ir pasirinkimus. Visgi įdomu stebėti *girl dinner* kaip vieną iš praktikuojamų pasipriešinimo formų, kuri evoliucionuoja. Šiuo metu „TikToko“ populiarėjantys *girl math* (merginų matematika), *girl fridge* (merginų šaldytuvai), *girl Roman empire* (merginų Romos imperija) leidžia merginoms atskleisti savo patyrimus ir pačioms kalbėti apie save.

– KAROLINA MOTIEJŪNAITĖ –

ETEL ADNAN

Etel Adnan (1925–2021) – Libano ir JAV rašytoja, poetė, tapytoja. Studijavo filosofiją Sorbonos (Prancūzija), Kalifornijos ir Berklio (JAV) universitetuose, dėstė Kalifornijos dominikonų universitete San Rafaelyje, grįžusi į Libaną Beirute dirbo prancūzakalbio laikraščio „Al Safa“ kultūros skilties redaktore. Su partnere menininke ir rašytoja Simone Fattal gyvena Sosalite (Kalifornija) ir Paryžiuje. Rašė arabiškai, prancūziškai ir angliškai. Etel Adnan laikoma viena svarbiausių šiuolaikinių arabų kilmės amerikiečių kūrėjų. Pasitelkdama siurrealistines ir eksperimentines technikas, ji tekstuose neretai kalbėjo apie socialinę, politinę ir lyties tapatybę grįstą neteisybę.

Čia pateikiamas eilėraštis iš ciklo „Arabų apokalipsė“ (*L'Apocalypse arabe*), atskira knyga pirmą kartą išleisto Paryžiuje 1980 m.

III

Neįvykio naktis. Karas neapgyvendintame danguje. Fantomo nesatis. Laidotuvės. Rožėmis nenuklotas karstas. Populiacija be šautuvo. Ilga.

Ilga geltonos saulės procesija nuo mečetės iki neapgyvendintos Vietos. Nebylūs taksi. Kariuomenė civiliniais rūbais. Tylus katafalkas. Nutildyta muzika. Palestiniečiai be Palestinos.

Didžioji inkų naktis neįvyko. Bemotoriai lėktuvai. Užgesinta saulė. Žvejai be valčių žuvys be jūros valtys be žuvų jūra be žvejų. Ginklai su nuvytusiom gėlėm Che Guevara sutrintas į dulkes. Jokio šešėlio. Vėjas nepakilo ir nenurimo. Žydų nėra čia. Nuleistos padangos. Švieselės neįžiebto. Nežuvo nė vienas vaikas. Jokio lietaus. Nepasakiau, kad pavasaris kvėpuoja. Mirusieji negrįžo.

Mečetė užtraukė maldą, kurios nieks neišgirdo. Pražuvusių bangose. Gatvė neteko akmenų. Spindintis asfaltas. Beverčiai keliai. Mirusi Kariuomenė. Nugesinta gatvė. Išjungti dujas. Pabėgėliai be priebėgos ir be žvakės. Procesija net neišsigando. Laikas praėjo šalia. Tylus Fantomas.

Sustingusi banga. Besvorė juoduma. Nejudrus šaltis aplink nesandžią ugnį. Mašina be vairuotojo tarp Ašrafio ir Hamros* užrakinti žodžiai. Baimė be turinio. Užmūrytas belangis miestas. Pėsčiomis priverstas grįžti negyvėlis. Kulka pilve.

Malda mečetėje. Juoda už skruozdes mažesnė procesija. Allahu Akbar. Sulaužyta Pražūtis kibernetikos mašina. Gaivus vėjas bet jokio sodo. Tiek lauktas priešas neatėjo. Jis surijo geltoną savo saulę ir apsisvėmė. Laikas: girgždančiu ratu sutrinta citrina per laidotuves. Tarp Beiruto ir Saidos yra jūra. Ši naktis ne karo. Tyla nesutrina nieko. Šautuvai rūdija lagaminuose. Revoliucija.

Vertė Tadas Zaronkis

* Du vienas nuo kito nutolę Beiruto rajonai (vert.).

Kleptomanė

Darius Misiūnas. Naturmortas. 2021

Ir vėl rašau istorijos sąsiuvinio gale. Vis tiek iki metų galo neprirašysim. Nors tėvai mane spaudžia mokytis, o ne šiaip ką rašinėti, užsidariusi savo kambaryje mieliai paskiriu likusį vakaro laiką rašymui.

Taigi: aš, Skirmantė, turiu svajonę. Aš noriu būti rašytoja. Aš ESU rašytoja.

Šiandien pamokos ėjo lėtai. Užtat po pamokų nutiko smagus dalykėlis. Mes su drauge Matilda nuėjome į *pardę*. Ji, aišku, turėjo pinigų, aš – ne. Ji kažko pasiėmė – traškučių ar geltonų kukurūzų. Tada sustojome prie ledų vežimėlio. Kaip katės užsimanėme ledų. Jinai braškinių, aš šokoladinių. Tačiau Matilda turėjo tik porą eurų.

Kadangi esame nemenkos kuitenos, dar vadovėlių kaip plytų, pačiose kuprinėse – jovalo tvarka, tai surasti piniginę ar kokį raktą – beveik *mission impossible*. Kol Matilda pertikrino grąžą centais, kol ištaikė tarpelį piniginei įsprausti ir iš anksto pasiruošė raktus, mes ilgokai užgaišome gale kasos.

Jau susiruošusios ir ant pečių užsivertusios kuprines, šalia prekių takelio pamatėme šokoladinių ledų porciją! Susižvalgėme. Ją kažkas užmiršo. Čiupti nedrįsime – mes iš gerųjų mergaičių. Kasininkė pastebėjo, kur link šnairuojame. Nusišypsojo permačiusi mūsų „kėslus“.

– Kažkas paliko ledus, – tarė ji.

– Aha, – negudriai veptelėjome mes.

– Gal reikia nunešti atgal į šaldiklį, – svarstė kasininkė dvejodama.

– Tegu tos mergaitės pasiima, – patarė eilėje stovinti senutė su berete. – Už ledus vis tiek sumokėta. Vaikučiai jų taip nori, – meiliai kalbėjo ji.

Senutės užtartos, mudvi patenkintos išėjome su ledais. Pasidalijome pusiau. Tokiu būdu šiandien nuskilo nemo-kama ledų porcija.

•

Skirmantė su Matilda labai gražiai draugavo. Viena kitai padėdavo moksluose, keisdavosi mėgstamomis dainomis, taip pat abi vienu frontu kovojo prieš erzinančius berniukščius tiek gatvėje, tiek mokyklos koridoriuose. Nebuvo atsi-skyrusios vienišės. Turėjo daug draugų. Iš mokyklos laikų Skirmantei liko krūvos gerų prisiminimų.

Ir vis dėlto toji draugė Matilda buvo keista. Ji visada pasiekdavo ką užsibrėžusi ar sumaniusi – nuo smulkmenų iki rimtų dalykų. Antai Skirmantė, trokšdama savosios laimės, dienų dienomis, neretai ir naktimis svajodavo, pasitelkdama psichologinius metodus, tikindama save, kad visa tai jos įgoms, nevengdama nė moteriškuose žurnaluose pateiktamų tikrų ar tariamų magijos triukų. Kad ir ką darė, sėkmė pas Skirmantę nesiskubino. Pačiuose paprasčiausiuose reikaluose, ir tai tik kada ne kada, apsireikšdavo.

Priešinga taisyklė galiojo bičiulei Matildai. Šioji gaudavo beveik viską ko užsigėdusi, gal tik Mėnulio – ne. Matildos tėvai varė pelningą biznį; pinigų tuose namuose visais laikais nestigo. Matilda kiekvieną dieną valgė skirtingas picas (kas atrodė tikra fantastika Skirmantei), nei pelėsinis sūris, nei maskarponė draugės šeimoje nebuvo deficitas. Pernelyg neįprastos formos bertoletijas Matilda sušerdavo šuniui nė nepamanydama, jog draugė nuo tokio reginio seiles varvina. Iki užbaigdama mokyklą, Matilda pabuvojo Australijoje, Kamčiatkoje, Tibete, Etiopijoje ir Čilėje. Europos valstybės jai – „savas kiemas“.

Tas pats tiko ir nematerialiems dalykams. Matilda susidraugaudavo su visais berniukais, kurie jai tik pasirodydavo simpatiški. Kartais ji apie tai prasitardavo Skirmantei, dažnai – ne. Tačiau jai neįreikdavo imtis šelmiškų gudrybių, įmantrių taktikų, aprašytų „Panelėse“ ar „Cosmopolitanuose“, nereikėjo rizikuoti būti atstumtai ar pelnytį vilokės reputaciją bandant „prisijaukinti“ patikusį vaikiną. Jie patys pas ją ateidavo; o panorėjus – ir nueidavo.

Per pamokas prie Skirmantės akių Matilda niekada nebuvo pakviesta atsakinėti, jeigu tąkart nebūdavo pasiruošusi arba nenorėdavo atsiskaityti už sunkią bjaurią temą. Jos pavardė dienyne „praslysdavo“ pro mokytojų vyzdžius. Kai ji kaip tik pasiruošdavo, būdavo paklausama ir gaudavo geriausius įvertinimus. Matilda – klasės pirmūnė, stropuolė, pažiba.

Tą sykį ji atėjo pas Skirmantę į svečius. Besišnekučiuojant apie rūpinus dalykus, Matilda ant draugės rašomojo stalo užmatė atverstą sąsiuvinį, greta – numestą geometrijos vadovėlį.

– Namų darbus darei? – pasitiksino ji.

– Aha. Reikia teoremą įrodyti.

– Velniai! Nesuprantu šios temos nė kiek, – pasiguodė darbščioji Matilda. – Dar nebandžiau daryti. Manau, nekas išeis.

– Galui paaiškinti, – pasisiūlė draugė. – Nėra taip sunku, gerai teoriją įsiskaityk.

Jos kokias dešimt minučių praleido aptarinėdamas uždavinio sprendimą.

– Aš dar tik įpusėjau, – pažymėjo Skirmantė, – bet užbaigsiu, kaip tau pasakiau. Reiks surašyti.

– Tai ačiū tau! – suspindo Matildos akys. – Tu man labai padėjai. Kad tik nepamirščiau, kol pareisiu. Žinok, kitą kartą aš tau pagelbėsiu.

– Tau išėjus iškart eisiu prie stalo, irgi užrašysiu, – pasakė Skirmantė. – *Susimytinsim* rytoj. Čiau!

Uždariusi duris Skirmantė grįžo prie sąsiuvinio. Bet... lapas buvo tuščias. Juk ji iki draugei užsukant spėjo išspręsti mažne pusę uždavinio. Kur nusibraižyta figūra?? Kur užmesti sprendiniai?? Skirmantė griebė sąsiuvinį. Niekas netrinta. Popierius švarutėlis. Nė pėdsako pieštuko ar violetinio tušo. Ji pavartė lapus. Seniau spręsti pratimai yra. Negalėjo Matilda išplėšti; lapai sveiki, draugė prie sąsiuvinio neprisilietė.

Visą vakarą Skirmantė prakiūtojo sukręsta. Nors ji sprendimo būdą mintinai žinojo, tiesiog neprisivertė iš naujo viską užrašyti. Ji mąstė, ką tai reiškia.

Rytą mokykloje, suveikus Merfio dėsniai, mokytoja Skirmantės paprašė parodyti namų darbus. Taip ji, mokytojos nuostabai, užsidirbo minusą. Trys minusai – dvejetas. Matildai tądien rodyti užduoties neteko. Matyt, nenorėjo, nors draugės pamokyta teisingai išsprendė.

Nuo to karto Skirmantė pradėjo draugę įtarinėti. Įdėmiai stebėdavo jos žodžius, veiksmus ir paskesnius įvykius. Ir neapsirikio. Draugės gyvenimas iš tiesų slydo lyg sviestu pateptas. Nėra netikėta, kad Matilda po mokyklos įstojo į odontologijos specialybę. Kas, kad į mokamą vietą? Ji nemokėjo. Gavo paramą iš specialaus fondo, kuris padengė visas jos studijų išlaidas, net finansavo seminarus užsienyje ir mainų programas. Niekas visame kurse tokios paramos neišsirūpino, tad plojo fantastiškas sumas už kiekvieną semestrą.

Sunkiai suvokiama situacija pasitaikė batų parduotuvėje, kur jiedvi sykį užbėgo. Abi nusižiūrėjo patikusią porą ir sutarė gavusios atlyginimus grįžti tų batų. Staiga padauža vaikštys, turbūt augantis kalėjimo kamštis, svėrė Matildos simpatijos sulaukusius žemakulnius batelius ir spruko laukan. Merginos iš pradžių sustingo, tada šoko iš paskos. Besivejant mažąjį vagį per pasazą, vienas batelis iškrito. Galop jos mažiū sulaukė. Prišoko apsauginiai.

Pasirodo, vagišius parduotuvei jau seniau buvo padaręs nuostolių. Krautuvės šeimininkas padėjojo neabejingoms lankytojoms. Matildai prasitarus, jog tai kaip tik jos išsirinktieji bateliai, savininkas sutiko padaryti nemenką nuolaidą. Teko paieškoti iškritusio bato. Galų gale Matilda staipėsi namuose priešais veidrodį su naujuoju apavu. Skirmantė jai sufleravo, kokie drabužiai prie tokių geriausiai derėtų.

Skirmantė bičiulei nepavydėjo sėkmės. Na, nebent baltai.

•

Su Matilda tikrai dedasi keisti dalykai. O kad man nors vieną kartelį taip! Kai abi važiuojame zuikiu, aš visiškai rami. Ji nebūtinai. Ji tai aiškina sutapimais ar nieko nesakančiu gimimu po laiminga žvaigždė. Bet kai ji turi mėnesinį, o aš be bilieta, tuomet sėdžiu kaip ant bombos. Ji niekada nebuvo pagauta.

Kartą naktį pėsčios grįžome namo miško taku. Mes garsiai juokėmės, kvailiojome. Ir priėjome laužą. Šalia jo šūkavo gal keliolika vyrų. Žinoma, įžūliu elgesiu patraukėme dėmesį. Jie nutilo, išžiūrėjo į mus. Mes klegėdamos nuėjome; jie tik sekė mus akimis lyg liūtai gazeles. Netaikau tokio grubaus palyginimo visiems vyrams. Tik tiems, kurie naktį renkasi grupėmis miškuose prie laužų. Tylėdamas tarp įtartinų tipų sukiojomės dar daugiau sykių.

Važiuodamos autostopu nevengiame jokių vežėjų. Mes nebijome. Matilda – dėl drąsaus būdo, aš dėl to, kad ji man – vaikštantis talismanas. Sykį pajūryje valgėme pasibaugusio galiojimo laiko konservus. Nesibaiminau rizikuoti sveikata, nes ji valgė su manimi.

Dar pastebėjau vieną niuansą dėl drabužių ir aksesuarų. Jei Matilda juos perkasi pati, tada gerai. Bet jeigu ji pamato kitus turint ką gražesnio ir net pagiria, žmonės tų rūbų vienaip ar kitaip netenka, tuo metu ji panašius vienaip ar kitaip įsigyja. Taip buvo Mindai su parsivežta iš Nepalo suknele. Matilda ja labai susižavėjo. Po mėnesio Minda užsipylė raudonojo vyno ir audinį neišskalbiamai sugadino. Matilda „Humanoje“ rado panašią, tik kitokio atspalvio.

Sigita ant kaklo užsisėgė dailų vėrinį. Susitiko su Matilda išgerti kavos. Matilda apsvaigo nuo tokios bizuterijos. Ji pažadėjo būtinai irgi tokį įsigyti, gal net užsakyti juvelyras padaryti iš brangių akmenų. Sigita labai mėgsta komplimentus, todėl kava jai atrodė pati gardžiausia mieste. Tačiau vieną dieną vyniodamasi nuo kaklo šaliką ji nutraukė vėrinį. Karoliukai pabiro ant šaligatvio. Pusė suriedėjo į lietaus kanalizaciją. Netrukus Matilda vaikščiojo su dar gražesniu.

O štai vargšei Rimai baisiai nenuskilo. Matilda įsidėmėjo jos odinį rankinuką ir tokį patį nusipirko iš tos pačios parduotuvės kaip Rima. Kurį laiką abi džiaugėsi savo pirkiniais. Sykį grįždama iš darbo Rima buvo užpulta. Ji neteko rankinės, joje buvusių išmaniojo telefono, kokybiškos per „eBay“ užsisakytos kosmetikos ir septynių šimtų eurų. Lyg būtų mažai, dar truputį gavo į nosį. Pritrūko servetėlių kraujui sustabdyti.

Labai neįprasta toji mūsų Matilda. Nesu tikra, ar kiti irgi mato šiuos sutapimus. Gal net pati Matilda ne visus juos susieja su savo norais? Neatrod, kad ji jaustųsi sutrikusi ar kaip nors nepatogiai. Jau kurį laiką mes apie tai nešnekame. Man ji išties lyg koks amuletas. Kita vertus, bijau, kad ji iš manęs ko „nenušvilptų“. Kaip tada su tais namų darbais – sąsiuvinį, popierių paliko, *nufurfino* tik intelektualinę nuosavybę. Kadangi tai labai neįtikima, aš pati tuo drįstu abejoti ir vis dar ieškau galimų racionalių paaiškinimų.

Prisipažinsiu, nežinau, kodėl tai taip plačiai aprašinėju. Juk iš to neišeis knyga. Nebent į jokus rėmus netelpantis straipsnis, niekam neįdomus kaip naivų fantaziją. Aš turiu rimtų idėjų būsimai „tikrai“ knygai. Po truputį iškristalizavau veikėjus, išrutuliojau siužetą. Jau šią savaitę pradėsiu rašyti. Taigi šie užrašai tik užima brangų smegenų „eterio“ laiką, kurį verčiau skirti rimtam kūriniiui plėtoti.

•

Skirmantė su Matilda labai nuoširdžiai viena kitai išsipasakodavo, pasitardavo, dažnai rasdavo laiko susitikti. Taigi galiausiai Skirmantė priprato prie draugės netyčinių keistenybių, todėl liovėsi stebėtis ar laukti kitų „fokusų“. Dabar iš viso to ji daugiau pasijuokdavo, mintyse niekam nelinkėdama tapti aršiu Matildos priešu.

Skirmantė pakraupusi nervingai šypsojosi, kai Eugenija su ašaromis paskambino ir pasakė, jog toji prakeiktoji Matilda perviliojo jos vyrą. Tai nė per plaukelį nebejuokinga. Skirmantė nesugebėjo Eugenijos paguosti. Jei ji turėtų vyrą ar draugą, pačiai būtų neįjauku.

Netruko paskambinti pati Matilda. Laimingos moters balsu pranešė, kad jos svajonė išsipildė. Ji pasvajodavo apie Daną, tačiau realime gyvenime jokiū būdu nemanė jo atimti iš tokios gerios draugės kaip Eugenija. Reikia pasakyti, Matildos moraliniai įsitikinimai buvo tvirti. Ji visuomet pasisakė už dorą. Betgi Danas pats pas ją atėjo! Jai neprašant nei žodžiu, nei žvilgsniu, niekad neužsiminus! Danas sakė, atviravo ji, pirma apie ją be perstojo galvojęs, sukęs galvoje visokius galimus scenarijus, taip pat būdus išmesti netikusias mintis. Pamažu pasijuto emociškai tolstąs nuo žmonos, o, žinia, jausmų atšalimas gero nepranašauja. Jis apie tai pranešęs žmonai. Toji grąžė rankas, tačiau neįstengė vyro sulaukyti. Danas – prastas melagis, juolab nemoka sumaniai slėpti „kairės“ reikalų. Kai nebeturėjo kitų minčių, o smegenyse karaliavo tiktai Matilda, tuomet išėjo.

– O jūs tuoksitės? Jam reikės išsiskirti, – domėjosi Skirmantė.

– *Maybe baby*. Pamatysim. Jei jis tikrai galvoja likti su manimi, išsiskirs. Žinai, – laiminga čiulbėjo Matilda, – tu anksčiau sakydavai, kad mano norai pildosi. Dabar imu tuo tikėti. Aš tiesiog rojuje! Šitokie pasvaicėjimai virsta tikrove! Ne tik tikiu; aš matau, kad jie pildosi!

Eureka! Amerika atrasta! Skirmantė susilaukė nuo patarimo kontroliuoti savo norus.

Nutiko dar vienas atsitikimas, po kurio Skirmantė net išsigando. Matilda buvo labai apsigusi. Temperatūra kilo į Everesto aukštumas, o tabletes teko ryti beveik kaip duoną. Danas mylimajai pirkė vaistus, kvietė geriausius gydytojus. Visi jie sakė, jog, taip ūmiai susirgus ir norint išvengti liūdnų komplikacijų, priklauso gulėti ne mažiau nei dvi savaites, nė už ką nepažeidžiant lovos režimo.

Matilda protinga, todėl sąžiningai tįsojo po pūkine antklode. Vis dėlto labai kamavosi. Darbai sustojo, laikas

gaištamą; negali nieko naudingo nuveikti. Be to, jautiesi kaip pūvanti morka. Raidės liejasi; televizoriaus plepalai erzina klausą. Vien geri vaistus, arbatas, valgai ir stengies nenumirti. Tokiu metu tikra atgaiva – Skirmantės apsilankymas.

Vieną vakarą dvi draugės žiūrėjo televizijos laidą. Ten rodė sveikuolius, besimaudančius žiemą Baltijos jūroje. Vienas jų davė interviu žurnalistui.

– Tai bent sekasi žmonėms, – pasakė Matilda. – Lediniam vandeny maudosi ir joks velnias negriebia. O čia žmogus ištyžti kaip sausainis baloj. Dar turi mėnesį pratrinti lovą!

Skirmantė šyptelėjo. Kilusi mintis visai nestebino. Praėjus keletui dienų paslika gulėjusi draugė ėmė stebėtinai sparčiai taisyti. Ji net įsidrąsino į lauką išnešti šiukšles; po tokių vaikštynių nesijausdavo prastai. Skirmantė krūptelėjo per žinias išgirdusi, jog kažkuris iš sveikuolių *ruonių* paguldytas į reanimacijos skyrių dėl kritiškos sveikatos būklės. Ko gero, ji vienintelė įžvelgė paralelę tarp Matildos sveikimo ir sveikuolio ligos.

Tačiau atėjo nelauktas laikas. Skirmantę užklupo depresija. Jauna moteris ėmė sunkiai tvarkytis kasdieniame gyvenime. Turėjo nedarbingumo lapelį. Lyg nesant priezasties chroniškai liūdėti, jautėsi it visko netekusi. Manė pamažu grimzianti beprotybėn. Tikėtina, pateksianti į atitinkamą liginę. Šie ir kitokie nuogastavimai dar labiau skatino blogą būseną.

Tuo metu Skirmantės neįkainojama gelbėtoja tapo Matilda. Dabar ji lankė draugę, bandė sklaidyti niurius depresijos debesis virš jos galvos. Skirmantė bičiulei buvo be galo dėkinga. Paprasti, nereikšmingi pokalbiai gydė veiksmingiau už naujausios kartos antidepresantus. Nuo Matildos paruoštų pietų Skirmantė atgaudavo jėgas. Nuo skaitomų straipsnių augo gyvenimo džiugesys. Pasakojimai apie Matildos ir Eugenijos buvusio vyro Dano bendrą buitį kažkodėl įplieskė norą kuo greičiau grįžti į darbą. Kuo tai susiję, neaišku, tik aišku, kad bet kokie teigiami mąstysenos ir psichikos poslinkiai yra sveikintini.

Skirmantė su Matilda įstengė būti kaip niekad atvira. Ji pasakojo, kad labai svajoja kelerius metus pagyventi šiltuose kraštuose, kad jos darbas jai atrodo nuobodokas, tačiau kolektyvas nuostabus. Kad nors ji turinti daug draugų, tik dėl trijų galėtų bet ką padaryti, tik toms trims išdrįstų paskolinti tūkstantinę sumą. Abidvi sutarė išėjusios atostogų palėkti į Egiptą.

Jos šauniai pailsėjo piramidžių ir Ozyrio šalyje. Skirmantė, neseniai atsigavusi nuo depresijos, jautėsi fantastiškai gerai. Vienas iš jos didžiausių troškimų vis labiau pildėsi. Įveikusi ligą, ji grįžo prie to troškimo ir sėkmingai stūmė jo įgyvendinimą pirmyn. Galvoje dėliojosi strateginis planas iki pat pabaigos. Iš dalies tai ją stimuliuojo kaip narkotikas.

– Žinai, aš labai laiminga dėl savo idėjų, – prisipažino Skirmantė. – Idėjos – labai didelis dalykas. Jos mane palaiko, verčia judėti į priekį.

– O aš labai laiminga dėl pavykusio asmeninio gyvenimo, – atskleidė paslaptį Matilda. – Man tai svarbiausia. Kai tu sakai *idėjos*, aš net nelabai suprantu, ką turi galvoje. Užtat aš jaučiuosi emociškai gerai kasdienybėje, man tiesiog norisi šokti! Mylimas žmogus, mėgstamas darbas, saviraiška, gera materialinė padėtis – aš iš tiesų baisiai patenkinta!

Jos abi atrodė labai patenkintos, tik dėl kiek skirtingų dalykų.

Puikiai nuotaikai nespėjus nusiūgti abejingoje rutinoje, Skirmantė sulaukė Matildos skambučio. Šįsyk ji turėjo dar labiau intriguojančių naujienų, kaip pati prasitarė.

– Skirma, tu nepatikėsi, – kaitino atmosferą bičiulė.

– Kas?? – susidomėjo Skirmantė.

– *Unbelievable!* Aš tapau rašytoja! – iškilmingai pranešė draugė.

Skirmantė ir apsidžiaugė, ir susidomėjo, tačiau kartu lyg nepatikėjo. Niekada anksčiau Matilda neatsiskleidė turinti literatūrinių gabumų.

– Kaip? Tu parašei knygą?! Ir kaip sugalvojai? – Skirmantė labai susijaudino.

– Aš jau seniai rašiau, – tikino Matilda. – Prieš du mėnesius baigiau. Paskui redagavau. Atsimeni laikus, kai žvėriškai laiko neturėjau ir vaikščiojau kaip zombė? Tai tada triūsiau prie savojo kūrinio per naktis su puero puodeliu! Paskui nusiunčiau kelioms leidykloms. Ir, kaip matai, viena labai greitai davė teigiamą atsakymą! Aš alpstu! – spurdėjo Matilda.

– Kodėl niekada nesakei, kad rašai? – paklausė Skirmantė.

– Tai labai asmeniškai, – paaiškino draugė. – Nenoriu visokių *kas* ir *kaip*. Ji išleis jau kitą mėnesį! Šiuo metu intensyviai spausdina ir netrukus pasirodys knygynų lentynose!

Skirmantė džiaugėsi draugės sėkme. Vis dėlto tokiu pačiu linksmumu neužsikrėtė.

– Apie ką tas tavo kūrinys? – tai pagrindinis klausimas.

– Ai, žinai, nenoriu iš anksto pasakoti. Kai išeis, tada sužinosi. Gausiu šiek tiek egzempliorių nemokamai. Vieną būtinai tau padovanosiu! Nepirk!

Po pokalbio Skirmantė liko be galo suintriguota bičiulės pasiekimo. Nors ir keista, kito mėnesio ji nelaukė. Kažkodėl nenorėjo, kad knygos išleidimo laikas ateitų. Bent ne taip greitai. Rodės, lyg ji ten ras parašyta, kiek metų jai dar likę gyventi ar kitų lemtingų, nepakeičiamų dalykų. Panašios nuojautos kilo į paviršių nesąmoningai. Pagaliau vieno šeštadienio vakare Skirmantė suprato, dėl ko taip nerimaujanti. Stengėsi paikas mintis vyti šalin.

Iki pat mėnesio galo Matilda it slapukę neskambino.

Išaušo lemtingoji diena. Skirmantė, kaip ir patarta, nesisukubino į knygyną. Čia pat darbovietėn užsuko Matilda, tempdama sunkų nelyginant Kalėdų Senelio pamestą maišą. Ištraukusi vieną blizgią knygą, įteikė draugei.

Štai ir dingo visi nerimai, atsiduso Skirmantė. Viršelyje pagarbiam išraišyti Matildos vardas ir pavardė; pavadinimas gana patrauklys. Iš papratimo ji atsivertė anotaciją knygos gale. Paskaitė, paskaitė, ir vėl sugniaužė nerimas, įtarimas, netikrumas. Tai jai pasirodė taip sava, taip pažįstama, taip artima, net širdimi išgyventa, jog ji manė suradusi svajonių knygą – tokią, kokią pasiimtų į neįgyvenamą salą tremties atveju arba į kitą planetą, jei ateiviai gelbėtų nuo pasaulinės katastrofos, leisdami išsigabenti tikrai vieną vienintelį daiktą. Vadinasi, draugė su ja kaip du vandens lašai ne vien pomėgiais, bet ir vidiniu pasauliu.

Skirmantė atsivertė vidurį. Paskaitė. Ir tada jai kažkas smogė, o gal tvoskė. Tai pernelyg pažįstama, ne šiaip panašu. Taip pažįstama, jog beveik vienoda. Skirmantei smogė antrą kartą. Ar tik nesitvirtina jos sąmoniniai būgštavimai...

Skirmantei raibuliavo akyse. Karštis tai užplūsdavo, tai nusiūgdavo. Ji nebegalėjo susikoncentruoti ties dokumentais. Pamačiusi, jog tądien nepadirbs, pasiprašė išleisti namo dėl neva prastos savijautos. Kadangi buvo visa išpilta raudonų dėmių, bendradarbiai nemėgino jos sulaikyti.

Tą ir kitą dieną Skirmantė nėjo į darbą. Nepaliumamai skaitė Matildos romaną. Kuo toliau, tuo daugiau spėjimai pasitvirtino. Ji skaitė, galima sakyti, savo rankraštį, kitais žodžiais parašytą. Panašūs veikėjai skirtingais vardais, panašūs siužeto vingiai, nuotyčiai, net slaptos potekstės, o pabaiga su atomazga kone lygiai tokios, kaip ji įsivaizda-

vo, tik kol kas nespėjo užrašyti. To jau per daug! Galima paduoti į teismą! Tačiau kai sakiniai vis dėlto skirtingi, gali nebent pati sau purkštauti arba graužtis iki ląstelių suvėžėjimo.

Plagiatas! Tačiau kaip? Juk Skirmantė viską rašo ranka kaip devynioliktam amžiu, rankraštį slepia rakinamame stalčiuje namuose. Niekas niekada jo neėmė, neskaitė, neišsinešė. Netgi Matilda nežino draugę rašant – šią intymiausių paslaptį ji ir nuo savo geriausios bičiulės saugojo. Deja, nuo to nė kiek ne lengviau. Ir nėra kaip ieškoti teisybės pačiai ar oficialiai.

•

Aš jos nekenčiu! Kodėl jai toksai išskirtinumas?! Ji pavogė mano gyvenimo ambiciją, mano svajonę!! Dabar savo išmargintą rankraštį galiu į makulatūrą atiduoti arba sunaudoti vietoj tualetinio popieriaus! Nunešiu užbaigus į leidyklą. Sakys, ko tu kaip idiotė išspausdintą knygą perfrazuoti? Veikt neturi ką? Dar kėsinišiesi į autoriaus teises? Ką aš įrodysiu?! Užsakysiu ekspertizę siekdama patvirtinti, kad mano rašiklio tušas ant popieriaus lapų seniau išdžiūvo, negu raidės įsirašė jos kompiuterio standžiajame diske? Jai vis tiek labiau pasiseks! Ja labiau patiks! Nes tai ji išskirtinė, ne aš!

Nekenčiu jos! Ji visais pasinaudoja! Visus išnaudoja! Belieka užsinorėti, ir fėjos mosuoja burtų lazdelėmis, triuškindamos kitus žmones. Kadangi viena karvė užsinorėjo!

Net jeigu jai ateina į galvą KAŽKAS, ji neturi pulti visko išpasakoti, viską savintis. Ji per gyvenimą apiplėšė minias žmonių! Tik tie nieko nežino. Gal ir ji pati nežino. Betgi aš jai sakydavau! Vis viena geriau apsimesti nekalta avelė!

Rašytoja?! Cha! Įdomu, ką ji daugiau parašys?! Jeigu aš nieko nesugalvosiu, turbūt nieko!! Cha cha! Koks priklausomas talentas!

Aš su ja nebedraugausiu! Net jeigu ji nekalta dėl to, net jeigu jai nesąmoningai taip išeina. Mano draugystės jai nepritrūks.

Jokiais būdais ji nebebus mano draugė, kadangi aš turiu ir turėsiu naujų idėjų, o ji jas nušvilpusi pristatys kaip savas. Pasirodo, tylėjimas negarantuoja saugumo. Galva – prastesnė slaptavietė už rakinamą stalčių! Ar aš noriu, kad ji perdirbinėtų mano mintis ir iš jų krautųsi sau reputaciją, nuopelnus ir laurų vainikus? Aš jai – atviros durys į lobyną. Kol ji bus šalia, tol aš nesijausiu saugi, tol visi mano rašiniai bus pasmerkti uodegoms valyti! Todėl aš ją atkirsiu nuo savęs. Dar nežinau kaip, bet nesileisiu išnaudojama. Kol ji su manimi gali susitikti, neturėsiu minčių – galva bus tuščia kaip puodynė! Arba mintysiu visokias nesąmones ir nešvankys!

Taigi, Matilda, žinok: tu man nebe draugė. Tu mane įžeidi, žemini ir žlugdai. Nuo šiol pasiieškok kitų „asiliukų“. Ir gyvenk kitų sąskaita kaip visuomet. Aš tau nejaučiu pavydo. Priešingai, netgi labai nepavydžiu ir užjaučiu. Anksčiau ar vėliau tu liksi viena kaip pirštas, nebent koks Danas visą gyvenimą leisis būti tavo užgaidų vykdytoju. Labai gaila. Nieko negaliu padaryti. O tu, jeigu gali, daryk!

Vis tiek ji viso šito neskaitys. Tai daugiau ir nerašysiu. Aš padariau sprendimą ir juo neabejoju. Štai tu man skambini, bet aš nekelsiu. Kai liausies, tuoj pat užblokuosiu tavo numerį. Aha, jau padėjai! Tada aš baigiu rašyti šį sakinį ir griebiu telefoną...

Nupirkti du batonus ir aspirino mamai.

– VAKARIS ŠAULYS –

Yaffa Eliach apie Eišiškes, žydų bendruomenę ir savo vaikystę

► Atkelta iš p. 12

•

Eišiškės neatsigavo nei sovietiniais, nei pastaraisiais metais. Per dešimtmetį (2011–2021) miestelis neteko penkių šimtų registruotų gyventojų. Jeigu miestelių nykimas yra globalios raidos tendencija, gali atsitikti taip, kad Eišiškių pavadinimas liks tik istorijos žinyuose. Didžiausią smūgį jis patyrė ne dėl gamtos anomalijų, nors gaisrų ir maro atvejų jo ilgoje istorijoje buvo tiek ir tiek, o dėl žmonių pakrikimo. Suveikė karo suirutės efektas – užribio ir kriminalinės prigimties subjektai ėmėsi „tvarkyti“ pasaulį ir, suprantama, pirmiausia atsigrėžė į tuos, kurie meldėsi kitai, kurie savo ūkine ir kultūrine veikla buvo matomi ir kėlė pavydą.

Antrą smūgį, nulėmusį miestelio likimą, taip pat sudavė žmonės, tik jau sovietiniais metais. Tuomečiai veikėjai

sumanė reformuoti sėkmingai funkcionavusį Eišiškių rajoną – nukirpo etniškai lietuvišką šiaurės vakarinę dalį su Valkininkais, Naniškėmis, Čižiūnais, Dargužiais, Čebatoriais, o likusią teritoriją prijungė prie etniškai mišraus Šalčininkų konglomerato. Miestelis, išsprastas į Lietuvos ir Baltarusijos pasienį, buvo pasmerktas degraduoti ir tapti romų taborų apsisostojimo vieta.

Žmonių istorija įnoringa. Ji rutuliojasi ne taip, kaip mums kartais norėtųsi. Pripažinti ir prijaukinti ją yra palikuonių žmogiškoji ir pilietinė pareiga. Tad kodėl į pilietiško ugdymo pamokas neįtraukus temos apie žydų bendruomenių (litvakų) ekonominę ir kultūrinę veiklą ir įtaką jų gyventose vietovėse? O jei turime daugiau ryžto ir fantazijos – kodėl nepaieškos finansavimo šaltinių ir neparengus programos išvykoms į Vašingtono Holokausto memorialinį muziejų su jo „Gyvybės bokštu“? 2002

metais vietiniai entuziastai Mykolas Senkevičius ir Stanislovas Mikonis apie miestelio istoriją parengė ir išleido knygutę „Eišiškės“. Kodėl ties tuo ir sustota?

Ar nevertėtų parengti planą, kaip pritaikyti Eišiškių miestelį vietiniam, o galbūt ir tarptautiniam turizmui (litvakai), surinkus ir išeksponavus vietiniame Laisvalaikio ir verslo centre archyvinę medžiagą, bažnytinius dokumentus, vizualizuojant žydų ir aplinkinių gyvenviečių architektūrą ir buitį, restauravus vieną kitą statinį (pavyzdžiui, malūną), žydams priklausiusį gyvenamąjį namą, pagaminus netoliese stūksojusios istorinės tvirtovės maketą? Tai suteiktų daugiau erdvės kiek primirštam Eišiškių miesteliui.

– JUOZAS LAKIS –

Gūtenmorgenas ir lietuvių kalba

Slogiame sapne Gūtenmorgenas ilgai brido kūlgrinda į Atminties krantą. Pabudęs sugrįžo į virusų knibždančią epidemiologinę, politinę kasdienybę. Ir buvo apsvaigintas – po sapno atsivėrusi trečioji akis padovanojo trimatį regėjimą (politinį, socialinį, kultūrinį). Dabar jo dvasinę būseną stiprins ištikimoji mokyklos metais įsisąmoninta mintis: gyvendamas naudokis neribotomis mąstymo ir įžvalgų galimybėmis. Kaip ir tas žavus Albert'o Camus pastebėjimas: „Didžios mintys ateina į pasaulį balandžių kojų dėmesiu.“

Gūtenmorgenas iškart pajuto neįtikėtiną kūrybinį įkvėpimą: rašysiu esė, analitines apžvalgas, lietuviškos kasdienybės aktualijų dienoraštį pagal žiniasklaidos publikacijų antraštes, knygą pavadinsiu „Pyst! – ir aš Lietuvoje“. Mintyse padėkojo Baltijos Asamblėjos premijos laureatui Mariui Bėrziniui (vienam iš 130 Latvijoje gyvenančių Bėrzinių) už tris latviškas knygas apie jo gyvenimą ir inovatyvią veiklą. Kodėl jis pats, turintis tokią intelektualinę patirtį, negali parašyti kur kas autentiškesnės, atviresnės, skandalingesnės knygos?

Gūtenmorgeną supo neįtikėtinai turtinga kasdienybė – per dieną kiekvieną žmogų aplanko iki 6 000 skirtingų minčių. Tad jis pasiryžo su jomis bėgti maratoną iki idėjos finišo. Jį, latvių iš prigimties, nuo studijų metų domino unikalūs lietuviškieji mąstymo, kultūros paveldo, politikos objektai ir subjektai. Pavyzdžiui, kaip vilniečiai keturis dešimtmečius statė nacionalinį stadioną, kaip dešimt metų teismai jį griovė, kol nugriovė. Jis vis dar neįminė lietuviškojo futbolo koncepcijos mįslės: kaip galima laimėti rungtynes nė karto nesmūgiavus į varžovų vartus.

Šį rytą Gūtenmorgenas prisiekė pagal Roland'ą Barthes'ą – nebus „teksto be laiko žymės“ ir jis sistemingai tobulins lietuvių kalbos žinias vadovaudamasis tautiečio poeto Jurio Kronbergo nuostata: „Kalba yra regėjimas / Kalba yra trečioji akis.“

Į Gūtenmorgeno probleminių klausimų atmintį sugrįžo pergalingos „Lietkabelio“ krepšinio rungtynės. Jį iki šiolei tebeglumina užrašas ant krepšininčių marškinėlių PANEVEZYS. Net ir patys krepšininčiai, pasivadinę kažkokiais maldunais, lipkeviciais, griciunais... Važiuodamas iš Rygos į Vilnių, jis visad pravažiuoja pro Panevėžį. Jam net toptelėjo mintis, jog šia internetiška lietuviška prokalbe norima suklaidinti užsieniečius krepšininčius ir jų trenerius, kad šie ilgai ieškotų tokio miesto Lietuvoje su mažai žinomais krepšininčiais, kuriems lietuvišką tapatybę atėmė sportinė apranga. O gal toks klaidinantis manevras padeda Panevėžio krepšinio komandai laimėti kai kurias tarptautines rungtynes? Netgi Konstitucinis Teismas nusprendė, kad lietuviams, norint išeiti į platųjį pasaulį, neberekalingi diakritiniai ženklai pavardžių rašyboje. Gūtenmorgenas ėmė dvejojti – neįmanoma ir jo pavardę Lietuvoje bus galima iškraipyti?

Krepšinis, ta liguista lietuviškoji sporto religija, įdomi savo požiūriu į latvius. Štai garsusis NBA krepšininčias *Porzingis* lietuviškai pagal baltišką tikrinių vardų rašybą turėtų būti Puorzingis, o delfis jį pravardžiuoja – Porzingis, Porzingis, Porzingis... Neįmanoma lietuviškasis portalas latvių pavardes verčia... iš anglų kalbos? Girdėjo, kaip vienos komercinės televizijos sporto komentatorius kalbėdamas apie krepšininčią Krūminį per visas rungtynes neperstodamas kartojo: Krūminšas, Krūminšas... LRT per „Panoramą“ Latvijos Respublikos užsienio reikalų ministrą Karinį pavadino Karinšu. Ir t. t.

Iškilingai / skandalingai Kaune buvo atidarytas DARIUS IR GIRĖNO STADIONAS. Gūtenmorgenas džiaugėsi, kad buvo pamalonintas latviškojo delfio, kuris taisyklingai užrašė šio stadiono tikrąjį (koks ir turėtų būti)

pavadinimą: S. Dariaus ir S. Girėno stadionas. Gūtenmorgenai dingojasi, kad toks stadiono pavadinimas yra iki šiolei Lietuvoje išlikęs sovietinis šleifas, kai buvo stengiamasi nuasmeninti iškiluosius lietuvius. Štai sovietmečiu, 1984 metais, pietvakarių Pamyre taip buvo įvardyta viršukalnė. Vilniuje iškreiptai iki šiolei taip tebevadinama link oro uosto vedanti gatvė. Šiandien netgi Lietuvos Respublikos prezidentas teikia Dariaus ir Girėno medalį su lakūnų portretais, bet lakūnai medalio averse yra bevardžiai. Tarsi jie būtų iš Gedimino ar Vytauto laikų. Neseniai prisijungė ir leidykla „Obuolys“, išleidusi albumą „Darius ir Girėnas“.

Valstybinė lietuvių kalbos komisija neva pritarė preciziškai tinkamai rašybai – S. Dariaus ir S. Girėno, tačiau... „pavadinimą laiko tinkamu, nepeiktinu“. Štai kokia gyvybinga ir nepeiktina sovietmečiu iškreipta kalbinė informacija apie šiuos du iškilus lakūnus, kurių skrydis per Atlantą šiemet minimas valstybiniu lygmeniu. Beje, kauniečiai Nepriklausomybės metais įkūrė Stepono Dariaus ir Stasio Girėno gimnaziją. Mat švietimo darbuotojai yra kur kas raštingesni už sporto funkcionierius, Kauno miesto savivaldybės klerkus.

Gūtenmorgenas nekantraudamas laukė ir sulaukė Konstitucinio Teismo verdikto dėl „trijų raidžių“ įstatymo, kuriuo Seimas pažemino Valstybinę lietuvių kalbos komisiją. Jam tai pasirodė kaip politinis kalbos sistemos pritempimas prie lenkų kalbos, paniekiant lietuvių kalbos abėcėlės baltiškąjį savitumą. Gūtenmorgeno atmintyje įstrigo Kauno Vytauto Didžiojo universiteto docento daktaro Stefano M. Lanzos ištarmė: „Nelieskite lietuvių kalbos. Išsilaiškė gražiai netgi per okupacijos metus.“ Seimūnams „kalbininkams“ docentas priminė: „Tai ne tik nepagarba savo protėviams, bet ir atsainus požiūris į savo turtą.“ Vadinasi, į didžiausią konstitucinę vertybę – kalbą.

Gūtenmorgenas, mokydamasis lietuvių kalbos, tapo S. M. Lanzos bendraminčiu: lietuviams praranda priegaidžių nuovoką, nebemoka kirčiuoti. Tiesiog gėda klausytis seimūnų apie jų darbą komytetuose, parlamente, saavininkų teises... Kaip ir nacionalinis transliuotojas maistą visad pristato su griekinišiais tarp dantų ingredientais.

Matydamas, kaip reklaminiuose skelbimuose rašomi lietuviški žodžiai, Gūtenmorgenas kasdien vis labiau sutrinka. Nebesupranta, kodėl veiksmažodį,rieveiksmį, būdvardį, net ir jungtuką dizaineriai rašo didžiąja raide. Gal pagal šią reklamos tradiciją „Kalbėkime Angliškai“...

Visa, kaip ir gyvoji gamta, turi tendenciją augti, didėti. Mažytis mažmožis per daugelį metų išauga, sutvirtėja ir tampa velniškai rimta, kartais jau nebeišsprendžiama problema, o tada imama skeryčiotis: nėra finansų, neturime specialistų. Kai kalba pakrypo apie lietuvių kalbą, ekonomikos ir inovacijų ministrė liepė „nemesti pinigų bet kur“. Užsispyrė ir įšaldė Europos Sąjungos lėšas (35 mln. eurų) skaitmeninei erdvei sulietuvinti. Laisvės partija, apsvaigusi nuo lengvųjų narkotikų įteisinimo idėjos, ėmėsi tvarkyti ir lietuvių kalbos reikalus. Savo rinkimų programoje paskelbė sieksianti panaikinti Valstybinę lietuvių kalbos komisiją. Į ją provokuojančiai nusitaikė su moterų pavardžių rašyba su galūne *-a*. Valstybinė lietuvių kalbos komisija argumentuotai atmetė šią politinę akciją kaip darkančią valstybės kalbinį ir kultūrinį tapatumą, nederančią su lietuvių kalbos tradicija, ardančią lietuviškų pavardžių darybos taisyklių sistemos vientisumą. Kalbos komisijai sukritikavus šį užmojų, projekto autorė politologė Seimo narė Ieva Pakarklytė įsižeidė, neva kalbos sergėtojai gyvena alternatyviame pasaulyje.

Skaitydamas praeitame tūkstantmetyje leistą sąsiuvinį „Kalbos kultūra“, Gūtenmorgenas aptiko taiklų to meto

žymaus kalbininko Kazio Ulvydo įžvalgą: „Bet ir kultūringoje visuomenėje ne visi vienodai suvokia ir rūpinasi kalbos normomis [...], kalbos normų niekas negali individualiai diktuoti, remdamasis vien savo subjektyviu įsitikinimu.“

Gūtenmorgenas savo užrašuose paryškino literatūrologės Viktorijos Daujotytės mintį: „Kalba degraduoja degraduojant mąstymui.“ Tebūnie tokia jo šios dienos pastebėjimų kvintesencija.

– ARVYDAS VALIONIS –

TOMAS TAŠKAUSKAS

tu neprašei manęs parašyt

alina vieland, „tu paprašei manęs aprašyt“, poezija, savilaida, 2023 – meninė recenzija

tu
neprašei
manęs
parašyt
r e c e n z i j a
tu
neprašei
tiesiog
klaidžiodamas
instagramame
radau –
alina vieland
poezija
nuotraukos
o galiausiai
poezijos
knyga
paprastai
atsiunči
perskaičiau
tiesiog
gera knyga
gera poezija
vienas du
žodžiai
eilutėje
vienas du
daugiau
negu žodžiai
nemokamas grožis

žodžiu
recenzijos
nerašysiu
norit
skaitykit
nenorit
neskaitykit

ar patys
jūs žinot
ko norit?

Prenumerata puiki dovana Jūsų draugams ir giminiečiams!

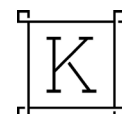
2024 metams jau galima užsiprenumeruoti bet kuriame pašte arba internetinėje svetainėje www.prenumeruok.lt. Metų prenumeratos kaina – 41,40 Eur. Metų prenumerata į užsienį kainuoja 70 Eur. Elektroninio varianto prenumerata iki sausio – 25 eurais. (Nuo 2024 m. sausio 1 d. el. prenumerata – 30 Eur.) Užsienio arba elektroninio varianto prenumeratoriai pinigus gali pervesti į sąskaitą banke „Swedbank“ LT36 7300 0100 0000 7071 arba per „PayPal“ (mokėjimo paskirtis – prenumerata) ir redakcijos el. p. satenai@gmail.com pranešti, nuo kada ir koku adresu siųsti laikraštį. „Šiaurės Atėnus“ jau ketvirtadienio pavakare galima rasti Vilniaus knygynuose „Akademine knyga“, „Eureka!“ ir „Mint Vinetu“.

Redaktorė – Giedrė Kazlauskaitė
(gkazlauskait@gmail.com, 8 698 78 771).
Vertimai, „Skaitykla Nr. 5“ – Andrius Patiominas.
Kalbos redaktorė – Audrė Kubiliūtė.
Maketuotoja – Zita Remeikienė.
Finansininkė – Danuta Churtasenko (8 5) 244 3302).
Redakcijos adresas Maironio g. 10, LT-01124 Vilnius.
El. paštas satenai@gmail.com; tinklalapis www.satenai.lt.
Dvisavaitinis laikraštis išeina penktadieniais.
Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.
Leidžia VŠĮ „Šiaurės Atėnų fondas“. ISSN 1392-7760.

4 spaudos lankai. Indeksas 0109. Tiražas 1 125 egz.
Redakcijos ir autorių nuomonės nebūtinai sutampa.
VŠĮ „Šiaurės Atėnų fondas“ sąskaita banke
LT36 7300 0100 0000 7071, AB „Swedbank“.
Spausdino UAB „Respublikos“ spaustuvė,
M. Sleževičiaus g. 7, LT-06326 Vilnius.
Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2023 m. suteikė
65 000 Eur paramą projektui „Vakarų fronte – kultūra“ (p. 2,
3, 6–8, 10–16); Lietuvos kultūros taryba – 18 400 Eur paramą
projektui „Pasaulio literatūros vertimai“, 7 600 Eur
projektui „Skaitykla Nr. 5: literatūros kritika, refleksija, analizė“.

LIETUVOS RESPUBLIKOS
KULTŪROS MINISTERIJA

LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA

